STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03831

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

דרייאונצוואַנציגסטער באַנד

לכבוד יום־טוב

צווייטעס בוך

ווילנע—וואַרשע 1926
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאָטן צו קויפן און פאַר־
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אמעריקע, אין דרום־אפריקע און אין ענגלאַנד

Copyright 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט דער אמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem-Alejchem. T. XXIII. „Lkowejd Jojm - Tojw“.
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie“ B. KLECKINA.

לכבוד יום=טוב, צווייטעס בוך.

אינהאלט

מה נשתנה	7
דער אתרוג	19
המן און זיינע מעכמער	39
געצעל	53
לאה'ניו	69
א פארשפיעלטער ל"ג־בעומר	77
צו דער סעודה	89
דער אורח	103
אליהו הנביא	117
אז גאט וויל, שיסט א בעזעם	125
דריי קעפלעך	133
גולנים	145
א פסח אין דארף	161
פסח מים א קל־וחומר	179
די וועלט געהט צוריק	185
שלח־מנות	193
די געפעהרליכע מצה	199

מה נשתנה?

געשריבען אין יאָהר 1902

מַה נִשְׁתַּנָּה?

— טאַטע, איך וועל דיך פרעגען פיער קשיות.

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות — וואָס איז פאַרענדערט געוואָרען די דאָזיגע נאַכט פון פסח פון אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר?

שבכל הלילות — אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר, אָנו אוכלין — עסען מיר וואָס מיר ווילען, סאַי אַ אידיש ראָסעל־פלייש, סאַי אַ גויישען קאָלבאַס, סאַי פיש מיט חריין, סאַי ראַקעס, סאַי לאָקשען־קוגעל, סאַי מאַראָזשענע; הלילה הזה — די דאָזיגע נאַכט פון פסח, כולו מצה — זענען מיר אַלע מצה'דיג: די מאַמע האָט אונז אָנגעזאָגט, אויב מיר ווילען עסען חמץ, זאָלען מיר געהן אין דער „קאָלבאַסנע", וואָרום ס'איז אין שטוב, זאָגט זי, פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר, ריין. סע שעמערירט און סע פינקעלט. דאָס געפעס האָט מען געקויפט שפּאָגעל־נייע, נאָר־וואָס פון קלייט. דאָס מעבעל איבערגעפוצט. די טירען געוואַשען. די פענסטער געקראַצט. דאָס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאָזט זיך הערען פון קיך אַ ריח פון שטאַרק־געפעפערטע פיש, אַ ריח פון גענזענשמאַלץ. מע האָט אָנגעמאַכט צו דער יויך לאַטקעס און בלינטשיקעס, קניידלעך און חרעמזלעך און פאַלירטשיקעס. אונז האָט מען

פלוצים געהייסען אָנטהון די היטלען, אויסגעזעצט ארום טיש, געגעבען אונז אין די הענט אריין סידורים׳לעך, מיר זאָלען א ר י י נ ק ו ק ע ן. — זיצען מיר, ווי די טאָקען, און קוקען, ווי א האָהן אין „בני־אָדם״...

וואָס איז דאָס פאר א קאָמעדיע? ווי אזוי הייסט דאָס שפּיעל?

. . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפרעגט איין קשיה.

ד י א נ ד ע ר ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואָס האָט עפּיס די מאַמע אָפּגעשיקט די באָנע אויף א גאַנץ פּסח? וואָס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב? —

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך באפרייט פון גלות־מצרים און געוואָרען פון קנעכט, פון ציגיינערס, א פאָלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס תורה, וואָס דאָרטען, זאָגט מען, שטעהט געשריבען: „דו זאָלסט ליעב האָבען דיין חבר ווי זיך אליין״... „אויב דיין שונא איז הונגעריג, זאָלסט דו איהם אָנזאַטען מיט ברויט, און אויב ער איז דאָרשטיג, זאָלסט דו איהם אָנטרינקען מיט וואסער״...?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואָס איז געוועזן, זאָגט מען, א בית־המקדש פ א ר א ל ע פ ע ל ק ע ר?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע מלכים, וואָס האָבען זיך אויסגעפיינט נישט נאָר מיט מלחמות אליין; זיי האָבען, זאָגט מען, געשריבען זעלטענע ספרים און געזונגען הייליגע ליעדער?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים, וואָס זענען ארום־געגאַנגען צווישען פאָלק און געזעעט אמת, עהרליכקייט, יושר און גערעכטיגקייט, נישט געלאָזט, מע זאָל באַלעדיגען דעם אָרעמאַן,

קוועטשען דעם שוואכען, באַנעמען די אַלמנה, באַראַבעווען דעם יתום?... מיט די נביאים, וואָס האָבען זיך ניט געשעמט אויס־זעצען פּעהלערען דעם גרעסטען פּאַרשוין, אַפילו דעם מלך אַליין, איהם זאָגען דעם אמת גלייך אין פּנים אַריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואָס אונזערע עלטערען האָבען זיך געלאָזט, זאָגט מען, שניידען און בראָקען, בראָטען און ברענען, הענגען און טריינקען, קוקען, ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פאַר זייערע אויגען און שווייגען, שפּרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!״ — אָט דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאַר וואָס האָסט דו אונז געלעהרענט אַלע לשונות, אַלטע און נייע, נאָר איין שפּראַך האָסט דו פאַרגעסען אונז לעהרנען — אונזער אייגענע אידישע שפּראַך?... די שפּראַך, וואָס אויף איהר איז געשריבען די תורה, די שפּראַך, וואָס אויף איהר האָבען גערעדט די נביאים, די שפּראַך, וואָס אויף איהר איז פאַרהאַן, זאָגט מען, אַ גרויסע, אַ רייכע, אַ שענע ליטעראַטור?

פאַר וואָס האָבען מיר אויסגע׳חזר׳ט די היסטאָריע פון אַלע פעלקער, די אַלטע און די נייע, נאָר די היסטאָריע פון איין פאָלק האָבען מיר דורכגעלאָזט — די היסטאָריע פון אונזער אייגען אידיש פאָלק?

פאַר וואָס זענען מיר קלאָר אין דער געאָגראַפיע פון דער גאַנצער וועלט, נאָר די געאָגראַפיע פון ארץ־ישראל איז אונז פרעמד?

פאַר וואָס זענען מיר קלאָר אויף אויסוועניג מיט אַלע פּישטשעווקעס, אין וואָסער אַ יאָהר איז געווען גאַסטיאַג און

גארפאג און קאמביז און דארי היסטאספ און איוואן קאליטא, און מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, ווען איז געווען עזרא, און ווען איז געווען יהודה המכבי?

פאר וואָס ווייסען מיר, ווער איז געווען פושקין, לערמאָנטאָוו, גאָגאָל, גאָרקי און טאָלסטאָי, און הויבען נישט אָן צו וויסען, ווער איז געווען יהודה הלוי, לעווינזאָהן, לעוואַנדא, גאָרדאָן, אבראַ־מאָוויטש?

פאר וואָס ווייסט ביי אונז א מינדסט קינד, וואָס פאר א יום־טוב איז „מאסליניצא”, און אז עס קומט צו אונזער חנוכה, איז ער נישט קיין הינער?

. . . .

האָב איך דיך, טאטע, געפרעגט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואָס איז ביי דיר איוואן איוואנאָוויטש אזוי טייער, און רב יענקעל אזוי וואָלוועל?

פאר וואָס קלינגט־אָן איוואן איוואנאָוויטש ביי אונז גלייך אין דער פאָדערשטער טיר, און רב יענקעל געהט אויף דער הינטער־טיר?

פאר וואָס, אז עס קומט אריין צו אונז איוואן איוואנאָוויטש, ווערט א הארמידער, א גערוקעריי פון בענקלעך, אלע לויפען איהם אקעגען, מע ווייסט ניט וואו איהם אנידערצוזעצען, און רב יענקעל, אז ער קומט אריין, שטעהט ער ביי דער טיר און האָט מורא, טאָמער וועט מען איהם ניט אזוי אויפנעמען?

פאר וואָס, אז איוואן איוואנאָוויטש קרימט זיך נאָך, ווי אזוי א איד האָט מורא פאר א ביקס און זאָגט: „אי־וועה־מיר! שטרעליאיעט!”, קאטשען מיר זיך אלע פאר געלעכטער, און אז יענקעל וויל עפּיס דערצעהלען, קוקט ער פריהער אין די אויגען אריין, צי מען איז אויפגעלעגט איהם הארכען?

פאר וואס האט איוואן איוואנאוויטש א העזה צו צוגעהן גלייך צו מיין שוועסטער מאטילדע, איהר געבען א קניפ אין בעקעל און מאכען איהר וואס פאר א קאמפלימענט ער וויל, און אז רב יענקעל האט זיך איינמאל ארויסגעהאפט מיט א ווארט, אז מאטילדע איז א פיינע בתולה, האט איהם די מאמע אפגעשאטען מיט פייער: „פי, זשידאוושטשינא! וואס איז דאס פאר א נאמען בתולה?"...

פאר וואס, אז דער רוסישער לעהרער קומט צו געהן צו אונז לעהרנען, האבען מיר פאר איהם דרך־ארץ, געבען איהם אפ כבוד און האבען מורא פאר א בייזען קוק, און אז אונזער אידישער „רבי" קומט צו געהן איין מאל אין וואך פון יוצא וועגען לעהרנען מיט אונז „סידור", מאכען מיר פון איהם חוזק, טרייבען קאטאוועס, הערען איהם, ווי דעם קאטער, באהאלטען איהם דאס היטעל אונטער'ן בעט, אדער מיר פארוואַרפען איהם די קאלאשען אויפ'ן בוידעם?

פאר וואס שרייבען מיר אויס אלע יאהר די „ניוואַ" מיט'ן „נאוואיע־ווירעמיא", פארהאפען מיט א חודש פריהער, מיר זאלען, חס ושלום, נים פארשפעטיגען, און אז מע האט דיך א פרעג געטהאן עמיצער, למאי דו שרייבסט ניט אויס דאס אידישע בלאט, האסט דו זיך געפונען ווי באלעדיגט?...

פאר וואס קלינגט די וועלט מיט זייערע מחברים, מע שרייבט וועגען זיי גאנצע ביכער, מע דרוקט זייערע בילדער, מע פייערט זייערע יובילייען, מע גיט־ארויס זייערע ספרים, מע שטעלט זיי מאנומענטען — סע טהוט זיך חושך!... — און צו אונז איז אריינגעקומען ניט לאנג א אידישער מחבר, האסט דו איהם זעהר פיין אויפגענומען פון פאדערנט ביי דער טיר און האסט איהם געזאגט: „א נדבה קאן איך אייך געבען, און אייער בוך בעדארף איך ניט"?...

פאר וואס דרוקט מען אזוי אפט אויף די בלעטער דיינע נדבות מיט דיינע נדרים מיט דיינע נישט־אידישע סטיפענדיעס, וואס דו

שענקסט, און מע הערט עפּיס ניט, דו זאָלסט מנדר זיין אויף א אידישע זאך?

פאַר וואָס ברענגט זיך אוים די מאַמע אויף אַלע זייערע בעלער, און אַז עס קומט צו דער אידישער תּלמוד־תּורה, זאָגט זי, אַז ס'איז ניט אויסצושטעהן פון די אידען, ווי זיי שלעפּען?

פאַר וואָס האָסט דו מיר א נאָמען געגעבען „אַלקיוויאַד", ניט „עקיבא", ווי איך היים באמת נאָכ'ן זיידען עקיבא? מיט וואָס איז אַלקיוויאַד געווען א שענערער מענטש פון אונזער גרויסען געלעהרטען רבי עקיבא?

פאַר וואָס טאַנצט מיין שוועסטער קלאַרא אויף אַלע יאָלקעס, אַז איך האָב אַליין וויפיעל מאָל געהערט, אַז מע רופט זי הינטער די אויגען „חייקא" און „זשידאָווקא"?...

פאַר וואָס מישען זיך מאָטעל דער שניידער, בערעל דער שוסטער און חיים דער סטאָלער דאָרט, וואו מע דאַרף ניט, און נעמען זיך אָן יענעמ'ס קריוודע, אַז יענער בעט זיי ניט, אַז יענער איז גרייט אַלע מאָל מיט א שטעקען זיי ווייזען דעם רעכטען וועג?...

פאַר וואָס, און פאַר וואָס, און פאַר וואָס, און פאַר וואָס?

. . . .

האָב איך דיך שוין, טאַטע, געפרעגט אַלע פיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפערען א תירוץ אויף מיינע קשיות.

און אַז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר ענטפערען א תירוץ:

עבדים היינו...

די פיער קשיות פון איין „אמעריקאן באַי"*

— טאַטע, איכ'ל דיך פרעגען פיער קשיות:

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען: מה נשתנה הלילה הזה — וואס איז פאַרענדערט געוואָרען די דאָזיגע נאַכט פון פסח פון אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר?

שבכל הלילות — אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר עסען מיר וואס מיר ווילען, סאַי אַ אידישען סטייק, סאַי פאָרק טשאַפּס, סאַי פיש מיט חריין, סאַי אויסטערס, סאַי לאָקשען־קוגעל, סאַי פּאַמפּקין־פּאַי. הלילה הזה — די דאָזיגע נאַכט פון פסח עסען מיר נאָר מצה און גאָר מרור. און אַז מיר ווילען עסען חמץ, האָט אונז די מאַמע אַנגעזאָגט, קאָנען מיר געהן אין אַ רעסטאָראַן אויף בראָדוויי, וואָרום אין שטוב איז ביי איהר, זאָגט זי, סטריקטלי פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר און קלין. סע שעמערירט און סע פינקעלט. דישעס האָט מען געקויפט שפּאָגעל־נייע, נאָר־וואס פון סטאָר. די פוירניטשור האָט מען איבערגעפוצט. די טירען געוואַשען. די ווינדעס געקלינט. די וואוד־וואוירק איבערגעוואָרנישט. סיידי דאָס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאָזט זיך הערען פון קיך אַ ריח פון שטאַרק־געפעפערטע פיש. אַ גערוך פון געגזועג־שמאַלץ. מע האָט געמאַכט צו דער יויך פענקייקס און בלינטשיקעס, היימישע קניידלעך און הרעמזלעך און פּאַלירטשיקעס. אונז האָט מען פלוצים געהייסען אַנטהון די העטס, אויסגעזעצט אַרום טיש, געגעבען אונז אין די הענט אַריין סידורים'לעך מיט הגדות, מיר זאָלען אַריינקוקען. — זיצען מיר, ווי די דאַמיס, און מיר קוקען, ווי די האָהנען אין „בני־אדם"...

וואָס איז דאָס פאַר אַ קאָמעדיע? ווי אַזוי הייסט די פּליי?...

. . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפרעגט איין קשיה.

די אַנדערע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

[* דער דאָזיגער אַמעריקאַנער וואַריאַנט פון „מה נשתנה" איז געשריבען געוואָרען פון שלום־עליכם אין ניו־יאָרק, אין יאָהר 1916.]

פאר וואס האט עפּיס די מאמע אפּגעשיקט די כריסטליכע קעכין אויף א גאנץ פּסח? וואס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב?...

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואס מיר האבען זיך אליין באפרייט פון גלות־מצרים און געווארען פון שקלאפען, פון ציגיינערס, א פאלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו'ס בייבעל?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז געווען, זאגט מען, א טעמפּעל, א גאטס־הויז פאר אלע פעלקער?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע קעניגען, וואס האבען זיך אויסגעפּיינט ניט נאר מיט מלחמות, מיט בלוטפארגיסונגען אליין. זיי האבען, זאגט מען, געשריבען זעלטענע ביכער און געזונגען הייליגע ליעדער, פּסאלמען?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים די פּראפעטען, וואס האבען זיך ניט געזשענירט אויסצוזעצען פעהלערען דעם גרעסטען פּארשויז, אפילו דעם קעניג אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טריינקען, קוקען ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען, שפּרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האסט דו אונז אפּגעגעבען אין סקוהל, מיר זאלען לערנען נאר איינגעלש אליין, און האסט פארגעסען אונז לעהרנען אידיש, אונזער איינענע שפּראך?

אדער די שפּראך, וואס אויף איהר איז געשריבען די בייבעל, די שפּראך, וואס אויף איהר האבען גערעדט די נביאים, די שפּראך, וואס אויף איהר איז פאראן, זאגט מען, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חזר'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאַר וואָס זענען מיר קלאָר אין דער געאָגראַפיע פון דער גאַנצער וועלט, נאָר נישט אין דער באַשרייבונג פון'ם לאַנד פון אונזערע עלטערען, פון ארץ-ישראל?

. . . .

האָב איך דיך, טאַטע געפרעגט דריי קשיות.

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאַר וואָס ווייסען מיר, ווען איז קריסטמאַס, ווען איז וואַשינגטאָנ'ס בוירטס-דעי, ווען איז לינקאָלנ'ס בוירטסדעי, ווען איז דעקאָריישאָן-דעי און טהענקס-גיווינג-דעי — און מיר ווייסען ניט, ווען איז חנוכה, וואָס איז פורים, ווען איז סוכות און וואָס באַדייט פסח?

פאַר וואָס ווייסען מיר, ווער איז געווען שעקספיר, מילטאָן, לאָנגפעלאָו, דיקענס און טעקערויי, עדגאַר פאָו און מארק טווין, און מיר ווייסען ניט, ווער איז געווען יהודה הלוי, גאָרדאָן, לעווינזאָהן, אַבראַמאָוויטש, ביאַליק און נאָך און נאָך אונזערע אייגענע דיכטער און שריפטשטעלער?

פאַר וואָס, און פאַר וואָס, און פאַר וואָס?... פאַר וואָס זאָל איך דיך איבערהויפט דאַרפען פרעגען קשיות?

. . . .

האָב איך דיך שוין, טאַטער, געפרעגט אַלע פיער קשיות.

אַצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפערען אַ תירוץ אויף מיינע קשיות.

און אַז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר אַליין ענטפערען אַ תירוץ:

עבדים היינו...

דער אתרוג

אַ מעשה לכּבוד יום־טוב

געשריבען אין יאָהר 1902

דער אֶתרוג

א.

הייסען הייס איך, זאָלט איהר וויסען זיין, אָרי=לייב, נאָר רופען רופט מען מיך לייבעל, און אין חדר האָב איך אַ צונעמעניש „ליב=דרייב=אָבדריק“. אין חדר ביי אונז האָט איטליכס יונגעל זיין צונעמעניש: מאָטעל=קאַפּאָטעל, מאיר=דרעהער, מענדעל=פענדעל, חיים=קלייען, איציק=שפּיציק, בערעל=צאַפּ... געפעלט אייך אַ ביטעל אַ גראַם? מילא, אַז איציק איז שפּיציק, מענדעל איז פענדעל און חיים איז קלייען — דאָס קאָן מען נאָך פאַרשטעהן; אָבער וואָס פאַר אַ מחותן איז בערעל מיט צאַפּ? — למאי, וואָס פאַר אַ משל איז לייב=דרייב=אָבדריק? פון דעסטוועגן וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידן און קריך זיך שלאָגען, און חאַפּ פּעטש מיט קלאַפּעס מיט סטוסאַקעס מיט בוכנעצעס מיט שטשיפּאַלקעס פון אַלע זייטען. מע מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרים איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכסטער און דער אָרעמסטער. קיינער וועט זיך פאַר מיר ניט איינשטעלן, מיין קריוודע ניט אָננעמען; אדרבה, אַז צוויי נגידישע יונגלעך בוכען מיך, איינער זיצט אויף מיר רייטענדיק און דער אַנדערער הרגעט מיר איין איהער, שטעהט דער דריטער, איין אָרעמאַנס אַ יונגעל, און פּאַטשקעוועט מיט אַ ניגון:

אָט אַזוי! אָט אַזוי!
בוכעט אים!
בוכעט אים!
די עווערלעך!
די עווערלעך!
אָט אַזוי! אָט אַזוי!

דעמאָלט ליג איך שטיל, ווי אַ קעצעלע, און אַז מע לאָזט מיך אָפּ, גיי איך מיר אַוועק אין אַ ווינקעלע און וויין זיך אויס שטילערהייט, ווייש-אויס די אויגן, רוק זיך צוריק צו צו חבֿרה און ווער ווידער אַ מענטש... בקיצור, אַז איר ווערט באַגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה אַ נאָמען לייבעל, זאָלט איר וויסן, אַז דאָס בין איך.

אַליין בין איך אַ געפּאַקטער פּוכלעק, אַ נידעריגער, נאָר אַ גראָבער. ניט אַזוי מחמת פֿעטקייט; איך בין אויפֿן לייב דווקא אַ מאָגערער. נאָר דערפֿאַר בין איך פּוכלעקוואַטע, ווייל איך טראָג גראָבע וואַטאָווע הויזלעך, אַ גראָב וואַטאָווע לייבעל מיט אַ גראָב וואַטאָווע קאַפּאָטקעלע. די מאַמע פֿאַרשטעקט איר מיך, ווייל, עס זאָל מיר זיין וואַרעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פֿאַרקילן, האָט זי מיך אַרומגעוויקעלט מיט וואַטע פֿון קאָפּ ביז די פֿיס. נאָר די מיינט, די מאַמע הייסט דאָס, אַז וואַטע קומט ניט צו-נוץ פֿאַר אַ יונגעל. וואַטע קומט צו-נוץ אויף אַ מיאַטש, און נאָך אויף אַ מיאַטש, און נאָך אויף אַ מיאַטש — אַלע יונגלעך האָב איך אײַנגעטיילט מיט וואַטע, געשלעפּט פֿון די הויזלעך און פֿונ'ם קאַפּאָטקעלע, אַזוי לאַנג, ביז מע האָט דערזעהן, האָב איך געכאַפּט פֿעטש מיט קילאַקעס, מיט סטוסאַקעס, מיט בוכענצעס, מיט שטשיפּאַלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינס: ער טיילט וואַטע. ווער סע וויל, דער נעמט ביי אים וואַטע, און ווער עס האָט גאָט אין האַרצן, דער שלאָגט אים, דרג'עט אים, ממית'ט אים: „לייב-דרייב-אָבדיריק, אַ מצווה אויף אים!"...

אויפ'ן פּנים בין איך רויט, די באַקען זענען ביי מיר בלוילעך און די נאָז תמיד פאַרקאָוועט, תמיד פול, ווי אַיין אײַג. „אַיין אוצר ביי איהם, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!" — אַזוי זאָגט די מאַמע און רייבט לייבלען די נאָז מיט'ן פאַרטוך, גאָר אומברחמנות און שרייט צו איהם: „נאָך! נאָך!"... לייבעל נעמט זיך אָן מיט אַלע כּחות, עס שפּאַרט איהם שיער ניט אַרויס די אויגען פון'ם קאָפּ מיט דער נשמה, און די מאַמע הערט ניט אויף צו שרייען: „נאָך! נאָך! נאָך!"... נאַ דיר אַיין אָנשיקעניש! אַ נאָז! עס זאָל אָבער ניט זיין קיין נאָז, וואָלט דאָך געווען גוט. ערשטענס, פאַרשפּאָרט מען דעקומשען מיט'ן שנייצען; און צווייטענס, איז ניטאָ וועמען ס'זאָל פרירען ווינטער אויפ'ן פראָסט. נישט איין מאָל פלעגט מיר אַיינפאַלען צו פרעגען אַ קשיה: צו וואָס טויג אַ נאָז? ווי וואָלט געווען, למשל, אַז אַלע מענטשען זאָלען אַרומגעהן אָהן נעזער? אַי, וואָס פאַר אַ פּנים וואָלטען מיר דעמאָלט געהאַט? בלייבט אַ קשיה!... נאָר איך האָב אַייך געוואָלט דערצעהלען, קינדער, עפּיס אַנדערש. איך האָב אַייך געוואָלט דערצעהלען אַ מעשה מיט אַיין אתרוג, און אַרויף בין איך גאָר אויף ווייס איך וואָס!... לכן רייס איך איבער אין מיטען אַ שמועס און קעהר זיך אום מיט אַייך צוריק צו דער מעשה מיט'ן אתרוג.

ב.

מיין טאַטע, „משה-יענקעל דער נאמן", דיענט אין פּראָיעקט פון כּמה וכמה יאָהרען אַלס קאַסיר. ער באַקומט געהאַלט פינפט-האַלבען קאַרבען אַ וואָך, און קוקט-אַרויס אויף אַ הוספה; אַז מע וועט איהם געבען אַ הוספה, וועט ער, זאָגט ער, הייגטיגס יאָהר, אם ירצה השם, קויפען אַיין אתרוג. נאָר די מאַמע (בתיה-ביילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אַזעלכע זאַכען. גיכער, זאָגט זי, וועט אײַנפאַלען אַ קאַזאַרמע און מענטשען וועלען געהרג'עט ווערען, איידער אַ בעל-טאַקסע וועט געבען אַ הוספה...

איינמאָל פאַר ראש־השנה איז לייבעל אָנגעקומען אויף אַזאַ מין שמועס צווישן טאַטע־מאַמע.

ער: עס זאָל זיך קערן די וועלט, מוז איך היינטיגן סוכות האָבן אַן אתרוג!

זי: די וועלט וועט זיך ניט קערן, און דו וועסט קיין אתרוג נישט האָבן.

ער: אַזוי זאָגסטו? ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז מען האָט מיר צוגעזאָגט צו געבן צושטייער אויף אַן אתרוג?

זי: וועט מען דאָס דאַרפן פאַרשרייבן אין ספר־בראַלניק, אַז ראש־חודש קרעמעניץ האָט זיך געטראָפן אַ נס — עס איז געפּגר'ט אַ בער אין וואַלד. נאָר וואָס דען? אַז איך וועל ניט גלייבן, וועל איך ניט זיין קיין גרויסע אפּיקורס'טע.

ער: מעגסט דיר יאָ גלייבן און ניט גלייבן; איך זאָג דיר, אַז היינטיגן סוכות האָבן מיר אַן אייגענעם אתרוג.

זי: אָמן הלוואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויערן!

— אָמן! אָמן! — טראַכט לייבעל ביי זיך אין האַרצן, און עס שטעלט זיך אים פאָר, אַז דער טאַטע זיינער קומט אין שוהל אַריין, ווי אַן אַלטער שטאָדט־בעל־הבית, מיט זיין אייגענעם אתרוג און מיט זיין אייגענעם לולב, און חאָטש משה־יענקעל דער נאמן איז אַ איד פון שפּיגעל־באַנק, פון דעכטעגען, אַז ס'קומט צו הושענות און דער עולם מאַכט אַ שפּאַציר מיט די אתרוגים אַרום דער בימה, גייט משה־יענקעל אויך אין קאָהן, גלייך מיט אַלע מזרח־לייט, און לייבעלס האַרץ קוועלט־אָן און פרייט זיך. פריהער, געוויינטליך, גייט רב מלך דער חזן, ווי אַ פעלדמאַרשאַל, טריט ביי טריט, דעם קאָפּ פאַרריסן אַרויף מיט גרויס גדלות, און זינגט אויף זיין שען־ציקלעדיגער שטימע: „הושע־נא, עניה סוערה, הושע־נא!“ און תיכף נאָך אים גייט דער רב, אַ קליין איינגעוויקט אידעל, אָנגעטאָן דעם טלית איבער'ן פּנים. נאָכן רב — דער דיין, אַ איד מיט אַ געל פאַרמעט־

פנים, נאָר מיט ברייטע אַקסלען און מיט אַ פעטען בויך, וואָס
טרייסלט זיך אונטער דער גלאַנצענדיגער אַטלעסנער קאַפּאָטע.
און נאָכן זיין — די „פני העיר", די „מזרח־לייט", די נגידים, דער
סאַמע צימעס פון שטאָדט: רב דאָדי רב הערשעלע'ס, רב שמחה
רב יאָסעלעס, רב אהרן רב לייבעלע'ס. נאָכדעם — די דריי בע־
רעלס: בערעל דער גרייסער, בערעל דער הויטער, בערעל מיט
דער באַק. נאָכדעם — מיטעלמעסיגע בעלי־בתים: מענדעל ברוך
נחמה'ס, אַלטער מינצי פעסי'ס, שעיה שלמה־דהודים, וועל־
וועל חיים־בערטשיק'ס. און נאָכדעם גייען קליינוואַרג: משה קאַטער,
חיים פלאַם, עזריאל קאַטשקע, מאיר ליפּ, שלום סקריפּ, שמואליק
פעטרישקע, און נאָך און נאָך, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אַ נגיד
נאָך אַ נגיד וואַ בעל־הבית נאָך אַ בעל־הבית, איטליכער לפי ערכו,
נאָך זיין פאַרמעגען, ווי, להבדיל, אין דער אַרמיע, בשעת דאָס חיל
גייט אין דער מלחמה: פריהער טרעט אַרויס דער פעלדמאַרשאַל,
נאָכדעם גייען די גענעראַלען, נאָכדעם פּאָלקאָווניקעס, אָפיציערען און
יונקערס, אונטעראָפיציערען און פעלדפעבעלס, און ערשט נאָכדעם
גייען די פּראָסטע סאָלדאַטען... ליידען שטעלט זיך פאָר, אַז
זיין פאָטער האָט זיך אַריינגעחאַפּט מיט'ן אתרוג צווישען די שענ־
סטע בעלי־בתים, אַסך פריהער פאַר רב ישראל דעם שניידער,
וואָס האָטש ער איז אַ איד אַ בעל־מלאכה און אַ גרויסער אָרעמאַן,
פון דעסטוועגען, קומט צו די הושענות, גייט רב ישראל דער
שניידער גלייך מיט אַלע בעלי־בתים מיט אַ פרעמדען אתרוג, וואָס
איין איינגעקומענער בעל־מלאכה האָט איהם מיט דעם מכבד גע־
ווען, אפשר דערפאַר, ווייל רב ישראל איז אַ שענער איד אַ ליי־
טישער און אַ גאַנץ ערליכער. ליידעל האָט נישט איינמאָל באַ־
מערקט, אַז עס קומט צו הושענות און דער עולם הויבט־אָן אַרומ־
צוגעהן און שוהל מיט די אתרוגים, שטופען זיך די בעלי־בתים
איטליכער וואָס פריהער. קוקן כלומרשט אין סדור אַריין, העלפען
דעם חזן זינגען די הושענות מיט אַ דין קול'כעל, מאַכען בשעת־

מעשה זעדר אַ פּרום פּנים, און חאַפּען אַ קוק מן הצד, קלוגען זיך צו פאַרנעמען אַ רעכט שטיקל אָרט, נעהענטער צו די פּני העיר, צו די מזרח-לייט, צו די נגידים; און אַז זיי קומען-אויס אַ ביסעל ווייטליך, מאַכען זיי פיס און הויבען אָן געהן גיכליך, זיי זאָלען חלילה ניט פאַרשפּעטיגען און איין אַנדערער, אַ קלענערער, זאָל חלילה ניט פאַרהאַפּען זייער אָרט. און אָפּטמאָל טרעפט זיך, אַז איינער אַ בעל-הבית האָט אַ ביסעל פאַרשפּעטיגט, רוקט ער זיך אַריין בריה'ש מיט אַ זייטעל צווישען אַנדערע צוויי בעלי-בתים, וואָס וואָלטען איהם מכות אַריינגעלאָזט, עס זאָל זיין אין זיי געווענדעט...

אַז לייבעל האָט דערהערט דעם שמועס פון פאָטער און מוטער מכּח איין אייגענעם אתרוג, האָט ער זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אויסגעפּויקט אין חדר, אַז היינטיגען יום-טוב וועלען זיי האָבען איין אתרוג, „איין אייגענעם אתרוג“; נאָר קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלייבען, וויפיעל ער האָט זיך ניט געשוואָרען.

— וואָס זאָגט אידר אייך זיין טאַטען? — האָבען חברה שקצים גערעדט צווישען זיך. — אַזאַ קבצן שקבצנים, פון די קבצניוקער קבצנים, וועט קויפען איין אייגענעם אתרוג! ער מיינט, אַ פּנים, ס'איז אַ לימענע, איין עפּעל פאַר אַ גראָשען!

און די קלענערע יונגליך האָבען צוגעזונגען:

לייב-דרייב-אָבּדיריק
האָט אויסגעטראַכט אַ ליגען!
אויסגעטראַכט אַ ליגען!...

אַזוי האָבען חברה שקצים געזונגען און מען האָט איהם נאָך מכבד געווען, ווי אַלע מאָל, מיט שענע עטליכע פּעטש, קולאַקעס, סטוסאַקעס, בוכענצעס און שטשיפּאַלקעס. די גאַנצע מעשה האָט איהם, געוויינטליך, פאַרדראָסען, און לייבעל הויבט-אָן גלייבען, אַז זיין טאַטע איז אַ כתריליק, אַ קבצן שבקבצנים, און אַ קבצן טאָר זיך

ניט גלוסטען... ווי איבערראַשט איז ער אָבער געוואָרן, אַז ער איז געקומען אַהיים און האָט געטראָפן הענזעל דעם שוחט מיט דער נאַפּאָליאָנקע איפ׳ן קאָפּ זיצען מיט׳ן פאָטער בײ׳ם טיש און פאַר זיי איז געשטאַנען אַ קעסטעל מיט אתרוגים, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען מיט זייער גן־עדן־ריח איבער דער גאַנצער שטוב.

ג.

די נאַפּאָליאָנקע, וואָס הענזעל דער שוחט טראָגט אויפ׳ן קאָפּ, איז אַזאַ מין שטריימעלע, אַ מיצעל אַזעלכס, וואָס איז אונז פאַרבליבען בירושה פון נאַפּאָליאָן דעם ערשטען. דאָרטען, בײ די פראַנצויזען, איז דאָס מיצעל שוין לאַנג אויס מאָדע; נאָר בײ אונז, אין כתרילעווקע, האָט זיך נאָך פאַרוואַלגערט איין נאַפּאָליאָנקע, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי איינס, בײ הענזעל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז אַלאַנגס און אַ שמאָלס, פון פאָרענט מיט אַ שפּעלטעל, מיט אַ קנעפּעל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תמיד חשק געהאַט צו די דאָזיקע קאָטעסלעך. ווען דאָס מיצעל פאַלט־אַריין צו מיר אין די הענט חאַטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאָטעסלעך מיינע!... אַזוי האָב איך מיר געקלערט. הענזעל דער שוחט טהוט אָבער קיינמאָל ניט אויס דאָס מיצעל פונ׳ם קאָפּ, און מיר ווייזט זיך אויס, אַז די קאָטעסלעך מיט׳ן מיצעל מיט די פאות מיט׳ן קאָפּ זענען בײ איהם עפּיס ווי צונויפגעוואַקסען אינאיינעם, און דערפאַר, אַז ער רעדט און מאַכט מיט די הענט, שאָקלען זיך די פאות און די קאָטעסלעך באָמבלען זיך. רב הענזעל דער שוחט לעגט־פאַנאַנדער די גאַנצע קראָם זיינע, קלויבט אויס איין אתרוג, טראָגט איהם צו צו דעם טאַטען מיט צוויי פינגער און הייסט איהם נעמען דעם דאָזיגען אתרוג.

— אַט דעם אתרוג זאָלט איהר נעמען, רב משה־יענקעל, וועט איהר האָבען הנאה, וואָרום ער איז, זאָג איך אייך, איין אַנטיק; איין אַנטיק שבּאַנטיק!

— אָבער אַ קאַרפּירער? — פרעגט דער טאַטע און באַטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זייטן, ווי מע באַטראַכט אַ בריליאַנט, און די הענט ציטערן איהם פאַר פרייד.

— נאָך אַ מין קאַרפירער! — מאַכט דאָס מיצעל מיט אַ גלעכטערעל, און די קאַטעסלעך באַמבלען זיך. — אַ קאַרפירער שבקאַרפירער! צווישען קאַרפירער אַ קאַרפירער!

משה-יענקעל דער נאמן שפּיגעלט זיך אין'ם אתרוג, קאָן זיך אין איהם זאַט נישט אָנקוקען, רופט-צו בתיה-ביילה'ן און ווייזט איהר מיט אַ גליקליך שמייכעלע איפן אתרוג, ווי מע ווייזט-אָן א'יף זעהר אַ רייכען פערמאָג, אַ ציערונג, אַיין אבן-טוב, אָדער ווי א'יף אַ שען טייער קינד, אַ טרייסט. בתיה-ביילה גיהט-צו אָהן ווערטער, ציהט-אויס, די האַנט פאַוואָלינקע, וויל נעמען דעם אתרוג אין האַנט אַריין, גיט מען איהר נישט: „פאַוואָלינקע מיט די הענט! אַ שמעק, איב דו ווילסט“... בתיה-ביילה באַנוגענט זיך חאָטש מיט אַ שמעק, און מיר גיט מען אַפילו קיין שמעק אויך נישט טהון. מיך לאָזט מען אַפילו ניט צו, איך זאָל ניט שטעהן צו נאָהענט, איך זאָל גאָר ניט קוקען אַפילו, וואָרום ס'איז מסוכן נפש!

— שוין, אָט איז ער דאָ! — זאָגט די מאַמע. — אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ'ם אתרוג!...

— זאָל גאָט היטען! — זאָגט דער טאַטע, איבערגעשראָקען פון אַ בייז וואָרט.

— שומר ומציל זיין! — העלפט צו דאָס מוצעל, און די קאַטעסלעך באַמבלען זיך. רב הענזעל שענקט אַ ביסעל קלאַטשע איף איינצוויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן-עדן-ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך.

ווי אַ בריליאַנט, ווי אַ זעלטענעם שטיין, ווי אַ טייערען פקדון, וואָס מע האָט איהם איבערגעגעבען באַהאַלטען און אָפּהיטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, וואָס אַז טאַמער ווערט עס חלילה

פאַרפאַלן, איז מען ניט זיכער מיט׳ן לעבן, — אַזוי האָט מען גענומען דעם שמעקענדיגן אתרוג, אײַנגעהילט אין קלאָטשע, ווי מע הילט־אײַן אַ ציטעריג קינד, אַ בן־יחיד׳על, ס׳זאָל זיך חלילה ניט צוקיהלען דאָס העלזל, און מע האָט פאַרוואָלינקע אויסגעבעט און באַלעגט אין אַ שענע קיילעכיגע הילצערנע געטאָקטע גע־פאַרבטע פושקע פון צוקער. דעם צוקער האָט מען געבעטן מחילה, און דעם אתרוג האָט מען אַרײַנגעבעטן, ווי אַ ליעבהאַרציגן גאַסט: ברוך הבא, רב אתרוג! אַרײַן, אַרײַן, אין פושקע אַרײַן! רעכט אײַנ־געדעקט מיט קלאָטשע, צוגעדעקט מיט׳ן דעקעל, אַרײַנגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאַפע, צוגעמאַכט דאָס טירעל — און אַ גוטן טאָג!

— איך האָב מורא, דער משוגער (דאָס מיינט מען מיך) זאָל זיך ניט דאַבײַווען צו דער שאַפע, חלילה, און נישט אָפּבײַסן דעם פיטום פונ׳ם אתרוג!... אַזוי טוט אַ זאָג די מאַמע נאָך אַ מאָל און נעמט ליבלען פאַר אַ האַנט און שלעפט איהם אָפּ פון דער שאַפע.

ווי אַקאַן, אַז די דערשמעקטע פוטער, שפּרינגט די אַראָפּ פונ׳ם פריפּעטשיק, גלײַכט זיך אויס דעם רוקען, בויגט זיך אָן אַרומ־דרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען באַזונדער אין די אויגען אַרײַן און באַלעקען זיך, — אַזוי האָט נעבאַך ליבעל אַ היבשע צייט זיך אַרומגעדרעהט נעבען דער שאַפע, אַרײַנגעקוקט אינ׳ם גלעזערן טירעל, געשמייכעלט צו דער פושקע מיט׳ן אתרוג, אַזוי לאַנג, ביז די מאַמע זיינע האָט דאָס דערזעהען, האָט זי אַ זאָג געטאָן משה־יענקלען, אַז דער ווייסער חברה׳ניק האָט חשק זיך דאַבײַווען צום אתרוג. האָט משה־יענקעל אָנגעשריגען אויף איהם: „אין חדר אַרײַן — דו שקאָץ איינער, ניט געדאַכט זאָלסטו דו ווערען!... אַ קאַטאַ, הייסט דאָס, פון דער פוטער!...

ליבעל בויגט־אײַן דעם קאָפּ, לאָזט־אַראָפּ די אויגען און געהט־אַוועק אין חדר אַרײַן.

ד.

אַז איך האָב געלערנט אין חומש די ערשטע סדרה פון בראשית, פלעגט איך מיר ניט איין מאָל טראַכטן: וואָס וואָלט געווען, למשל, ווען גאָט האָט באַזעצט אָדם הראשונ'ען מיט זיין פרוי אין גן-עדן — זאָל זיי ניט געווען אָנזאָגן, פון וואָסערע פירות זיי מעגן יאָ עסן און פון וואָסערע פירות זיי טאָרן ניט עסן? די שלאַנג וואָלט דעמאָלט געוויס קיין שליטה ניט געהאַט, זי וואָלט ניט אָנגערעדט חוה'ן, זי זאָל פאַרזוכן פונ'ם עץ-הדעת, חוה וואָלט ניט אונטערגעטראָגן איהר מאַן דאָס עפּעלע, גאָט וואָלט זיך ניט צעבייזערט אויף זיי, מע וואָלט זיי ניט אַרויסגעטריבן פונ'ם ווייגאָרטען, און מיר וואָלטען נאָך אפשר עד היום געשפּאַצירט אין גן-עדן. די טאַטעס וואָלטען געזעסן מסתמא און געלערנט, די מאַמעס וואָלטען געאַרבייט זאָקען, אָדער געפּליקט פעדערן, און מיר יונגלעך, ווייסע-חברה'ניקעס, וואָלטען געקלעטערט אויף די בערג, אויף די הרי אררט, געריסן טייטלען, געגעסן מילגראַמען, אָנגעשטופּט פולע קעשענעס מיט באָקסערן און געבאָדן זיך גאַנצע טעג אינ'ם טייך פישון...

די עטליכע ווערטער, וואָס בתיה-ביילה האָט אַ זאָג געטהאָן צו איהר מאַן: „אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ'ם אתרוג", זענען געווען פאַר ליבלען אַ סם-המות, אַ גיפט אין די ביינער אַריין.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פּיטום פונ'ם אתרוג" באַזעצט ביי ליבלען אין מח, נישט אַרויסגעקראָכען פון זיינע געדאַנקען אויף קיין מינוט, ביינאַכט געקומען צו חלום, געטאַרעט איהם, געשלעפּט ביי די פּאָלעס: „דו האָסט מיך נישט דערקענט, נאַרישער? דאָס בין איך, איך, פּיטום!"... ליבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדער' זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען אים ווידער: „שטעה אויף, נאַרישער, געה עסען-אויף

די שאַפע, נעם-אַרויס דעם אתרוג און בײס מיך אָפּ, װעסט דו זיך מחיה זײן!"...

אין דער פריה, אַז לײבעל שטעהט-אױף און גיסט-אָפּ נעגעל=װאַסער, חאַפּט ער זיך צום דאַװנען, נעמט דאָס אָנבײסען מיט זיך, חאַפּט אַ קוק פאַרבײגעהענדיג אַהין, אין שאַפע, הורך דעם גלעזערנעם טירעל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאַכט זיך איהם אױס, אַז די פושקע װינקט צו איהם, רופט איהם, מאַכט מיט אױגען: „אַהער!... אַהער, בחור'על!"... לײבעל נעמט די פּיס אויף די פּלײצעס און מאַרש אין חדר אַרײן.

אײנמאָל אין אַשענעם פריהמאָרגען, אַז לײבעל איז אױפגעשטאַנען, האָט ער דערזעהען, אַז ער איז אײנער אַלײן, אײנער אַלײן אױף דער גאַנצער שטוב. דער טאַטע איז אין פּאָלעקט, די מאַמע — אין מאַרק, די דיענסט-אידענע פאָרעט זיך אין קיך, דאָס קלײנע קינד אין װיגעלע ליגט פאַרװאָרפען די הענטלעך אַרױף, שלאָפט און שמײכעלט. לאַכט פונ'ם שלאָף. „מלאכים שפּיעלען זיך מיט דעם" — טראַכט זיך לײבעל, גיסט-אָפּ נעגעל=װאַסער און חאַפּט אַ קוק אַהינצו, אין שאַפע אַרײן, הורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי װינקט צו איהם, רופט איהם, מאַכט מיט אױגען: „אַהער!... אַהער, בחור'על!"... פּאַװאָלינקע, פּאַװאָלינקע גערט לײבעל צו דער שאַפע, עפענט-אױף דאָס גלעזערנע טירעל, נעמט-אַרויס די פושקע, די שענע קײלעכיגע הילצערנע געטאָקטע געפאַרבטע פּושקע, עפנ[illegible]ױף דאָס דעקעל, און אײדער ער דערקט נאָך אָפּ די קלאָטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם אַ זעץ אין נאָז אַרײן אַ ריח, אַ שטאַרקער, שאַרפער ריח, אַ גן-עדן=ריח; און אײדער ער קוקט זיך אַום, איז שױן דער אתרוג בײ איהם אין האַנט און דער פּיטום טהוט איהם אַ שפּרונג אין פּנים אַרײן:

— װילסט האָבען הנאה? װילסט פיהלען אַ טעם גן-עדן? נעם בײס מיך אָפּ! האָב קײן מורא ניט, נאַרישקע, קײנער װעט נישט

וויסען! קיין בן-אָדם וועט נישט זעהען! קיין פֿייגעל וועט נישט אויסזאָגען!...

. . . .

וואָס איז געווען, ווילט איהר וויסען? צי האָב איך אָפּגעגעבען דעם פּיטום פֿונ'ם אתרוג, צי האָב איך זיך איינגעהאַלטען און נ י ט אָפּגעביסען דעם פּיטום פֿונ'ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהאָן אויף מיין אָרט, ווען מע זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל, איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּ-בייסען דעם פּיטום פֿונ'ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען, וואָס פֿאַר אַ טעם עס האָט אַ פּיטום פֿון אַיין אתרוג?...

ה.

משה-יענקעל דער נאמן, וואָס דיענט אין פּראָיעקט, איז ניט אים שטאַנד אַליין צו בויען זיך אַ סוכה, אַ סוכה לאָזט בויען דער שכן, זלמן דער סטאָליער; ער איז ניט קליין. זלמן דער סטאָליער האָט אַ סך ברעטער, און מיר געבען צושטייער אַ צווייג צוויגלעך מיט ליילעכער און מיט קאָלדרעס אויף אַרומצושלאָגען די ווענט. בתיה-ביילה די נאמנ'טע וועט איהם דערפֿאַר אָפּבאַקען חלה אויף יום-טוב — זלמן דער סטאָליער איז ניט לאַנג געבליבען אַיין אַלמן מיט אַכט קינדער — און העלפֿען דער עלטערער טאָכטער צביה אָנ-פּילען די פֿיש, וואָרום אַזוי פּילען פֿיש, ווי בתיה-ביילה די נאמנ'טע, פּילט קיינער ניט אין כתריליעווקע. היינט וואָס איז ווערטה דאָס אתרוג-בענטשען?

— איהר האָט אַ חלק אינ'ם אתרוג גלייך מיט אונז, — זאָגט בתיה-ביילה די נאמנ'טע צו זלמן דעם סטאָליער.

— אויף צו בענטשען, — פֿאַרענטפֿערט איהר משה-יענקעל דער נאמן.

— וואָס דען, אויף צו עסען? — רופט זיך אָן דער סטאָלער פון זיין זייט.

נישט נאָר זלמן אַליין האָט זיך אויסגעבעט אַ בעטעל אתרוג בענטשען אין סוכּה; דערויף האָבען אַרויסגעקוקט אויך די קינדער זיינע, ווי מע קוקט־אַרויס אויף משיח'ן: אַ קליינינקייט אַזאַ גליק — האַלטען אין איין האַנט דעם אתרוג, אין דער אַנדערער האַנט דעם לולב, מאַכען אַ ברכה „על נטילת לולב" און געבען אַ טרייסעל: טררררר!... „וויפיעל טעג האָבען מיר נאָך צו סוכּות?" — האָט איינער געפרעגט בייּ'ם אַנדערען און געצעהלט די טעג.

דעם טאָג וואָס ערב סוכּות האָט דער טאַטע זיך פאַרנומען מיט אויסבינדען דעם לולב, צונויפקלויבען די פיער מינים און צוגרייטען אַלסדינג אויפ'ן שענסטען אופן. דעם צוגעקלויבענעם אויסגעפוצטען לולב האָט ער אַוועקגעשטעלט אויבען אויף דער שאַפע, אין אַ ווינקעלע, אַ ביסעל צוגעשפאַרט אויף אַ זייט, ווי אַ לעבעדיגער נפש שפאַרט זיך צו אַ ביסעל אָפּרוהען. לייבלען האָט ער פאַרשפאָרט אָנזאָגען, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב, וואָרום אַז לייבעל זאָל אפילו וועלען, וואָלט ער נישט געקאָנט אַזוי הויך דערלאַנגען, און אַז ער זאָל אפילו וועלען צושטעלען אַ בענקעל צו דער שאַפע און אַרויפקלעטערען, וואָלט דערפון אויך גאָרנישט געוואָרען: דאָס בענקעל וואָלט נאָר אומגעפאַלען, און ער וואָלט געגעבען אַ פאַל אין דער ערד אַריין, וואָלט זיך ברעכען האַלז־און־נאַקען און וואָלט נאָך געחאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק, אַז ער וואָלט פאַרזאָגען קינד'ם קינדער!...

נאָך אַ זאַך איז געווען, פאַר וואָס לייבעל האָט געלאָזט צורוה דעם לולב: ס'איז איהם אפילו אין קאָפּ אַריין נישט געקראָכען קיין לולב. איהם האָט איין אַנדער מחשבה געפּיקט אין קאָפּ: „וואָס וועט זיין, טאָמער, חלילה, חאַפּט מען זיך צום פּיטום פונ'ם אתרוג און מע דערזעהט, אַז ער איז, מחילה, איין

אָפּגעבּיסענער?"... אמת, לייבעל האָט אפילו דעם אָפּגעבּיסענעם פּיטום תיכּף ומיד צוגעקלעפּט צוריק צום אתרוג מיט שפּייעכץ — נאָר ווער ווייסט, צי וועט ער זיך אויף שפּייעכץ וועלען האַלטען?... גוואַלד, גוואַלד, וואָס וועט זיין? וואָס פאַר א תירוץ וועט ער זאָגען? ווי אַזוי וועט ער גאָר קאָנען קוקען אין די אויגען אריין דעם טאַטען און דער מאַמען און אָפּלייקענען, זאָגען, אַז ער ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? ווער וועט איהם גלויבּען אויף זיינע נאמנות? און צו וואָס האָט ער דאָס באַדאַרפט טהון? וואָס איז איהם דערפון אַרויסגעקומען? וואָס פאַר א טעם האָט א פּיטום פון איין אתרוג, אַז בּסך־הכּל איז ער — פּע, בּיטער גאַל, א בּייזע ווּיסטע חלשות! אומזיסט־אומנישט גענומען און קאַלי געמאַכט א פּרי, גע'פסל'ט איין אתרוג, אַזא שענעם אתרוג! און אַז דער אתרוג איז גע'פסל'ט — דאָס איז לייבעל שוין געוואָהרע געוואָרען אין חדר פון זיינע חברים. הייגט צו וואָס האָט דאָס איהם געטויגט? צו וואָס האָט ער דאָס באַדאַרפט?... עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער איז א „הורג־נפש": גענומען א לעבּעדיגע זאַך, אָפּגעבּיסען דאָס קעפּעל און צוגענומען בּיי דעם דאָס חיות. פאַר וואָס? פאַר וועמען? וואָס האָט דאָס איהם געטהאָן?... אומעטום און אַלע מינוט האָט ער געזעהען פאַר זיך דעם אָפּגעבּיסענעם פּיטום, דעם טוידטען אתרוג, נעל ווי וואַכּס, אָהן א טראָפּען חיות, א מת, א בּר־מינן, א בּר־מינן!...

בּיינאַכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום, איהם געטאָרעט און געשלעפּט פאַר'ן אַרבּעל, געוועקט איהם: „וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר? פאַר וואָס האָסט דו אָפּגעבּיסען מיין פּיטום? איך בּין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול, פּסול!"... לייבּעל קעהרט זיך איבּער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער: „קוילער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום?"...

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכּות. נאָך דעם בּיינאַכטיגען פרעסטעל איז אויפגעגאַנגען די זון אויפ'ן לויטערען בּלויען הימעל און בּאַגאָסען די ערד מיט אַ פרייליכער מחיה'דיגער ליכטיגקייט, וואָס צעגעהט זיך אין יעדען אבר און פילט־אָן דאָס האַרץ מיט אַ משונה געפיהל, מיט אַ מאָדנע בּענקעניש נאָך דעם איבּערגעלאָפענעם זומער. די זון לייכט, נאָר וואַרעמען וואַרעמט זי ניט. „ווי אַ שטיפמאַמע", זאָגט מען בּיי אונז אין כּתרילעווקע. נישטאָ יענע וואַרעמקייט, וואָס זומער־לעבּ! מע זעהט נישט יענע גרינקייט, וואָס זומער־לעבּ! מע הערט נישט דאָס פּישטשען פון די פויגעלעך, וואָס זומער־לעבּ! אַלץ, אַלץ איז אַוועק מיט'ן ערשטען בּלאָז פון דעם ערשטען טאָג פון חודש אלול, און נישט אַזוי גיך וועט זיך אומקעהרען יענע וואַרעמקייט פון דער זון, יענע גרינקייט פונ'ם גראָז און יענעם פּישטשען פון די פויגעלעך. די ערד וועט זיך נאָך גוט אָנפרוירען בּיז דעמאָלט; גענוג שנייען וועט נאָך זיין בּיז דעמאָלט, שנייען מיט ווינטען, מיט בּורעס, מיט זאַווערוכעס. עס וועט נאָך גענוג בּלאָזען און דרעהען און פייפען און קעהרען די וועלט, בּיז די ערד וועט זיך אויפחאַפּען פון איהר קאַלטען שלאָף, אַראָפּוואַרפען פון זיך די קאַלטע געפרוירענע קאָלדרע און בּאַנייען זיך מיט אַ שפּאָגעל־נייַ גרין קלייד און מחיה זיין טאָלען און בּערג, טייכען און ימים, בּוימער און בּלומען, חיות און בּהמות, מענטשען און עופות, און אַלסדינג, וואָס לעבּט, געוועלטיגט און ווידמעט זיך אויף דער ערד...

דעם טאָג האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געפּעדערט אויפ־צושטעהן, איבּערקוקען די יום־טוב'דיגע קריאה, איבּערזינגען זי מיט דעם בּאַקאַנטען שענעם יום־טוב'דיגען ניגון. דעם טאָג האָט זיך בּתיה־בּיילה די נאמנ'טע געפּעדערט צו די יום־טוב'דיגע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פאַרפעל מיט'ן יום־טוב'דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט זיך זלמן דער סטאָלער געפּעדערט אָפּבּענטשען

אתרוג אין דער סוכה פריהער פאר אלעמען, בכדי ער זאל קאנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אנטהון וואויל לכבוד יום־טוב.

— רב זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג. — מאכט די מאמע צום טאטען.

— עפען־אויף די שאפע, נעם־ארויס די פושקע, נאר פאוואלינקע! — זאגט צו איהר דער טאטע און אליין שטעלט ער צו א בענקעל צו דער שאפע און נעמט־אראפ דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכה אריין מכבד זיין דעם סטאלער מיט דער מצוה.

— נאט בענטשט אתרוג, — מאכט ער צום סטאלער, — נאר פאוואלינקע, למען השם, פאוואלינקע!...

זלמן דער סטאלער איז, קיין עין־הרע, א איד א גבר און האט צוויי הענט, וואס איטליכער פינגער פון זיי וואלט געקאנט אנידערלעגען דריי אזעלכע לייבלעך, ווי איך, אין איין קלאפ. אויף יעדען גראבען פינגער איז ביי איהם פארהאן א נאגעל, תמיד פארפאפט און תמיד רויט פון לאק, און מיט דעם נאגעל, אז ער פיהרט דורך איבער א ברעט, בלייבט א טיפער סימן אויסגעקריצט, ווי מיט א שארף פון איין אייזען. לכבוד יום־טוב האט זלמן אנגעטהאן א ווייס העמד מיט א נייער קאפאטע, און האט אין באד זיך לאנג געזייפט די הענט מיט זייף און מיט אש און מיט זאמד, און נישט געקאנט אפזייפען זיך. די הענט זענען געבליבען פארפאפט און די נעגעל רויט פון לאק, ווי פריהער.

אט אין די דאזיגע הענט איז אריינגעפאלען דער ציטעריגער שמעקענדיגער אתרוג. נישט אומזיסט האט זיך משה־יענקעל דער נאמן אזש א ווארף געטהאן, בשעת זלמן דער סטאלער האט א נעם געטהאן דעם אתרוג, א רעכטען קוועטש געטהאן איהם און א גוטען טרייסעל געטהאן מיט'ן לולב.

— פאוואלינקע, פאוואלינקע! — זאגט צו איהם דער טאטע און ציטערט איבער'ן אתרוג. — אט היינט קעהרט, זייט מוחל,

איבער דעם אתרוג מיט'ן פּיטום אראָפּ און זאָגט „שהחיינו", נאָר פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, למען השם, פּאַוואָלינקע!

פּלוצים האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן גענעבן א וואָרף און א געשריי ניט מיט זיין קול: „אוי!"... אויף זיין געשריי איז געקומען צו לויפן אין סוכּה אריין בתיה־ביילה די נאמנ'טע.

— וואָס איז, משה־יענקעל? גאָט איז מיט דיר!

— גראָבער יונגאטש! עם־האָרץ! — האָט ער זיך צע־שריגען אויפ'ן סטאָלער און איז געווען גרייט איהם דורס זיין מיט דער ראיה. — ווי אזוי איז מען אזא גראָבער יונגאטש? אזא איין עם־האָרץ? איין אתרוג איז דען א האַק? צי א דאָלעטע? צי איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האַק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקוילעט דעם האַלז אָהן א מעסער! איהר האָט מיר גע'פּסל'ט דעם אתרוג! אָט ליגט דער פּיטום — אָט נאַט זעהט, גראָבער יונגאטש! עם־האָרץ וואָס איהר זענט!...

טוידט זענען מיר געווען אלע. זלמן דער סטאָלער איז גע־שטאַנען נעבאַך א טוידטער, ניט פאַרשטאַנען, ווי אזוי האָט זיך עס איהם געטראָפען אזא מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען, וואָס דער פּיטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט, דאַכט זיך, געהאַלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים־קוים מיט די שפּיץ פינגער?... איין אומגליק! אזא איין אומגליק!... משה־יענקעל דער נאמן איז געווען טוידט, ווי אלע טוידטע. נאָך נישט געווען מיט'ן אתרוג אין שוהל, נאָך נישט געמאַכט די ערשטע ברכה אפילו, און שוין גע'פּסל'ט! וואָס האָט ער גאָר באַדאַרפט געבען אזא טייערע, אזא־נ־איידעלע פרי אין אזעלכע גראָבע הענט אריין? קראַנק געווען בענטשען אין שוהל אויפ'ן קהל'שען אתרוג? „איהר גראָבער יונגאטש! איהר עם־האָרץ איינער!"... בתיה־ביילה די נאמנ'טע איז געווען טוידט, געבראָכען די הענט: „א מענטש, אז סע געהט איהם ניט, זאָגט זי מיט טרערען אין די אויגען, זאָל ער בעסער נעמען און באַגראָבען זיך לעבעדיגערהייט, א פרישער, א

נעזונטער אין דער ערד אריין!"... לייבעל איז געשטאנען א טוידטער פון ציטערניש און פון פחדים און פון דעם טאטענ'ס יסורים און פון דער מאמע'ס טרערען און פון זלמן דעם סטאָלער'ס בזיונות. לייבעל ווייסט ניט, צי זאָל ער טאנצען פאר פרייד, וואָס גאָט האָט מיט איהם געטהאָן אזא נס, אויסגעלייזט פון אזא צרה, פון אזא איין אומגליק, צי ער זאָל וויינען אויפ'ן טאטענ'ס יסורים, אויף דער מאמע'ס טרערען און אויפ'ן סטאָלער'ס בזיונות? צי זאָל ער ארומהאפען זלמן דעם סטאָלער און אויסקושען איהם יעדען אבר, איהם קושען די גראָבע הענט מיט די פארפאפטע פינגער מיט די רויטע נעגעל, דערפאר, וואָס ער איז געווען זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט א קוק אויפ'ן טאטענ'ס פנים, אויף דער מאמע'ס טרערען, אויפ'ן סטאָלער'ס הענט, אויפ'ן אתרוג, וואָס וואלגערט זיך אויפ'ן טיש א טוידטער, געל ווי וואקס, אָהן א פיטום, אָהן א טראָפען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

— א טוידטער אתרוג! — זאָגט דער טאטע מיט איין אונ־טערגעבראָכענער שטימע

— א טוידטער אתרוג! — זאָגט איהם נאָך די מאמע מיט טרערען אין די אויגען.

— א טוידטער אתרוג! — זאָגט זיי נאָך זלמן דער סטאָלער און קוקט זיך אין די הענט אריין און טראכט, אפנים, בשעת־מעשה: „א פאָר ידים — אָפגעדארט זאָלען זיי ווערען!"...

המן און זיינע טעכטער

געשריבען אין יאָהר 1903

המן און זיינע טעכטער

א.

פאר וואס מע האט איהם גערופען המן — ווייס איך נישט; נאר גערופען האט מען איהם.

אפשר דערפאר, ווייל ער איז געווען א שלעכטער? — האט פון איהם קיינער ביי אונז קיין שלעכטס נישט ארויסגעזעהען.

אפשר דערפאר, ווייל ער האט געהאט צעהן זיהן? — האט ער נישט געהאט, א חוץ צוויי טעכטער, איין זוהן אפילו.

אפשר דערפאר, ווייל ער האט געהאט א ווייב זרש? — איז, ערשטענס, ביי אידען נישטא אזא נאמען, און צווייטענס, האט ער, פון זינט איך געדענק איהם, קיין ווייב נישט געהאט.

פאר וואס זשע פארט האט מען איהם א נאמען געגעבען ביי אונז אין כתרילעווקע אזא מיאוס'ען נאמען?

נאר א קשיה, וואס ביי אונז אין כתרילעווקע קאן מען א נאמען געבען!

למאי, ס'איז פארהאן ביי אונז א איד, — מיר דאכט, ער לעבט נאך — וואס מע רופט איהם „תרח"?

און ווי געפעלט אייך א נאמען „גיהנם"? א נאמען „האר־מידער"? א נאמען „טעלעצע"? א נאמען „מלאך־המות"? א נאמען „תלירע"? א נאמען „קליפה"?

צי, למשל, ס'איז געווען ביי אונז א אידינע, האט זי געהייסען „עטי־פעטי", און נאך א אידינע — „צאינה־וראינה", און איינע א אידינע איז ביי אונז געווען מיט גאר אזא מין נאמען: „חנה־שרה־פייגע־פעלצעליכעס"!

בקיצור, געהייסען האט ער מרדכי, און גערופען האט מען איהם „המן". און געווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שווארצע אויגען, מיט א לאנגער נאז, מיט א קורץ אויס־געפליקט גרויליך בערדעל, וואס ער האט תמיד געפליקט פון דעם איינציגוויז די האר, נישט געלאזט, ס'זאל וואכסען; די באקען זענען געהאנגען אראפ מיט א סך קנייטשען אויפ'ן לאנגען האלז, און די אונטערשטע ליפ האט געקוקט ארויס; און געגאנגען איז ער אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, געקוקט אויף איטליכען פון אויבען אראפ, ווינציג גערעדט, קיינמאל נישט געלאכט און שטענדיג־שטענדיג פארטראכט.

געהאנדעלט האט ער תמיד מיט פריצים, מיט די כתרילעווקער אידען נישט געהאט קיין שום מגע־ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שוהל אריין; אי דאס — שטיל, אהן ווערטער, נישט געדונגען זיך, נאר געפרעגט „וויפיעל" — און ארויסגענומען, און געגעבען.

אויף די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שענע מיידלעך, האבען זיך נישט אנגעקעהרט מיט קיינעם; תמיד געזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט גערעדט, זיך באהאלטען אפילו פאר דער דיענסט.

אין שטאדט האט מען זיי גערופען „די המנ'טעס", און גע־האלטען פאר שלעכטע מענטשען, אזעלכע „רשע'טעס", ווי דער טאטע זייערער, ווי המן.

געוואהנט האבען זיי „נישט ווי געוויינטליך", דאס הייסט, נישט ווי אלע כתרילעווקער אידען; זיי האבען זיך געהאט א באזונדערען הויף מיט א גארטען גאר, און מיט א גרויסען פארקאן, און א הונט איז געווען דארט אין הויף.

א פחד איז אויף מיר אנגעפאלען אלע מאל, ווען איך בין דורכגעגאנגען פארביי המנ'ס הויף. נישט פאר'ן הונט, וואָרום

אַלע האָבען געוואוסט, אַז דער הונט איז אויף אַ קייט; נאָר פאַר'ן נאָמען „המן" אַליין האָב איך שוין געציטערט.

נאָך אַז איך בין געווען אַ קינד, פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאָזיגען נאָמען: „אָט רוף איך אַריין המנ'ען!" „אָט געב איך דיך אָפּ צו המנ'ען!"... שפּעטער, אַז איך האָב אָנגעהויבען געהן אין חדר אַריין, האָט מען מיר אָנגעוויזען המנ'ס הויף און המנ'ען אַליין, און אַלע מאָל, ווען איך האָב מיך מיט איהם באַגעגענט, בין איך פון איהם אַנטלאָפען.

איינמאָל, געגאַנגען פון חדר אַהיים, האָב איך איהם דערזעהען כּמעט נעבען אונזער שטוב, בין איך דורכגעפלויגען פאַרביי און האָב מיך אומגעקעהרט ערשט דעמאָלט, אַז איך האָב געזעהען, אַז ער איז שוין נישטאָ.

דאָס אַנדערע מאָל בין איך געגאַנגען פאַרנאַכטליך אין שוהל אַריין, געווען פאַרטיעפט אין רעיונות, געטראַכט וועגען די קנעפּלעך, וואָס איך האָב פאַרשפּיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש"י, וואָס איך קען נאָך נישט, און וועגען די שמיץ, וואָס איך וועל חאַפּען פון'ם רבין... פּלוצים — איך טהו אַ קוק — ויבוא המן! ער געהט מיר אַקעגען און שטעהט שוין כּמעט נעבען מיר. האָב איך אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האָב מיך געלאָזט לויפען אין דער וועלט אַריין. און איך בין געפאַלען, און מע האָט מיך אויפגעהויבען כּמעט אַ טוידטען.

— וואָס איז דיר? גאָט איז מיט דיר!

— איך האָב איהם געזעהען... ער איז געשטאַנען נעבען מיר...

— ווּעמען האָסט דו געזעהען? ווער איז געשטאַנען?

— המן... המן...

— וואָסער המן? אַ? „המן"?... וואָס זשע איז, נאַריש יונגעל וואָס דו ביזט? ער איז דען אַ בער? ער וועט דיך אויפעסען? פע, שעמען מעגסט דו זיך! אַ חדר־יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש מיט רש"י, זאָל מורא האָבען פאַר אַ מענטשען!...

פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, אז המן איז א מענטש, און מע דארף פאר איהם קיין מורא נישט האָבען.

ב.

מיר זענען שוין לאנג ארוים פונ'ם חדר, איך און מיין חבר. מיר האָבען שוין אפילו ניט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית־המדרש. א נייע תורה האָבען מיר מקבל געווען. נייע לעהרנונגען, א נייער רבי, נייע חברים. נייע האָפענונגען זענען אויפגעשטאנען.

„השכלה" האָט געהייסען די נייע תורה. „לעהרער" האָט געהייסען דער נייער רבי. גימנאזיע, אוניווערסיטעט, דאָקטאָר — אָט דאָס זענען געווען די נייע האָפענונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אָט דאָס איז געווען אונזער עבודה, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין כתרילעווקע? פון וואנען זאָלען זיך נעמען אין כתרילעווקע ביכער? וויפיעל ס'איז געווען ביכער ביי באקאנטע האָבען מיר זיי איינגעשלונגען און האָבען זיך גענומען צו דער ביבליאָטעקע.

נאָר די כתרילעווקער ביבליאָטעקע האָט אונז געקלעקט אויף איין צאָהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאָגען האָט געמאָהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האָט אונז דער לעהרער איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען אנטפלעקט א סוד, אָנגעוויזען איין אוצר — צוויי גרויסע שאפעס, פול אָנגעשטופט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאָר, ביי וועמען? ביי המנ'ען!

פון דעמאָלט־אָן זענען מיר געוואָרען אָפטע־אָפטע געסט ביי המנ'ען! גענומען ביכער, אָפּגעבראכט די ביכער און גענומען

אנדערע ביכער, אַלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען געווען ביכער און ביכער, פון כּל טוב!

פון דעמאָלט־אָן האָט זיך אָנגעהויבען אונזער קענטשאַפט. און ווי ווייט און ווי שטאַרק זענען מיר געווען נתפעל, אַז מיר האָבען זיך באַקענט מיט המנ'ען גופא!

ערשטענס, זענען מיר נתפעל געוואָרען פון דעם, וואָס המן איז קלאָר אומעטום, „ווי אַ וואַסער". פון וואָס איהר זאָלט מיט איהם נישט רעדען — ווייסט ער; וואָס פאַר אַ בוך איהר זאָלט נישט אָנכאַפּען — האָט ער איהם געלייענט.

צווייטענס — אַלס מענטש.

אַ מאָדנער, אַ משונה־מאָדנער מענטש, אָט דער המן! נישט נאָר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאָר קיין בייזער, קיין טרוקענער, קיין אָנגעבלאָזענער; אדרבה — אַ צוגעלאָזטער, אַ ווייכער, אַ פריינטליכער, און תּמיד גרייט אייך צו דיענען, געהן וואוהין איהר וועט איהם הייסען און טהון וואָס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי אַ טויב. קלענער ביי זיך פון אַלעמען. האָדעוועט אַליין די קאַץ, גיט אכטונג, מע זאָל געבען עסען דעם הונט, גיט זיך אָפּ מיט פויגעלעך גאָר, טיילט־אַרוים די דיענסטען אין קיך אריין, נישט געהערט, ער זאָל עמיצען זאָגען אַ הויך וואָרט — אַ מאָדנער, אַ משונה־מאָדנער מענטש, אָט דער דאָזיגער המן!

— פאַר וואָס האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען המן? — האָב איך אויף אַ ציקאַווען אַ פרעג געטהאָן איינמאָל אין דער היים, און האָב באַקומען דערויף אַזאַ מין ענטפער:

— דערפאַר, וואָס ער איז אַ המן.

איך האָב מיך געפּרובט איבערשפּאַרען:

— וואָס פאַר אַ המן איז ער? ער איז, דאַכט זיך, גאָר נישט קיין המן!

האָט מען מיר דערויף געענטפערט:

— רעדסט, ווי א קינד. דער מענטש איז אונז המן! דער מענטש זיצט איין אלמן שוין אפשר פופצעהן יאהר און האט נישט חתונה! גענוג? דער מענטש האט צוויי טעכטער, דוקא שענע מיידלעך, האלט ער זיי אויף א יקרות און וויל קיין שידוך נישט טהון. גענוג? דער מענטש האט נאך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהאן. גענוג?

איך האב מיך אנגעהויבען צוקוקען צו המנ'ען נעהענטער. אמת: מע זעהט פון איהם נישט קיין פרייליכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט. תמיד פארטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט, ערנסט בשעת ער טהוט עפּיס, ערנסט בשעת ער האדעוועט די קאץ, ערנסט בשעת ער גיט די פויגעלעך א טרונק, ערנסט בשעת ער טיילט־אויס אין קיך אריין און נעמט־אפּ חשבון פונ'ם מארק.

גלייך, אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפליקטען בערדעל, מיט'ן לאנגען געקנייטשטען האלז, מיט דער ארויסגע־שטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיינמאל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן, און דאך א וואוילער, א צוגעלאזטער, א פריינטליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענטש!

— וואס פאר א המן איז ער?

אזוי האבען מיר זיך געפרעגט איינס דאס אנדערע, איך און מיין חבר, און האבען נישט געקאנט געפינען קיין תירוץ.

מיט א מאל איז אונז פארענטפערט געווארען די קשיה.

ג.

איך מיין, אז איך וועל אייך אפילו נישט זאגען, ווען איהר אליין פארשטעהן, אז פון אונזער אפּט־אריינקומען צו המנ'ען האבען מיר זיך סוף־כל־סוף צוגעשלאגען צו זיינע טעכטער, צו די „המנ'טעס".

פאַר וואָס זאָג איך „צוגעשלאָגען״? ווייל ער האָט זיי גע־האַלטען כמעט אונטער׳ן שלאָס.

קיין בן־אָדם האָט זיי נישט געקאָנט זעהען. זיי האָבען זיך געהאַט זייער באַזונדער חדר. צום פאָטער קיינמאָל נישט אַרויס־געגאַנגען. מיט קיין זאַך אין שטוב זיך נישט אָפּגעגעבען, אַ חוץ ביכער. היינט פון וואַנען זאָל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איינמאָל צו גיהן — נישטאָ המן אין דער היים. ערגיץ אַוועקגעגאַנגען.

זענען מיר אַריינגעקומען צו איהם אין חדר אַריין, דאָרט וואו דער אוצר פון ביכער. און אַזוי ווי מיר קומען־אַריין — טרעפען מיר צוויי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אַנדערער: איינע אַ הויכע, איין איידעלע, מיט שוואַרצע אויגען און מיט שוואַרצע האָר; די אַנדערע אַ נידעריגע, אַ קיילעכיגע, איין אונטערגעשאָרענע, מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען.

דאָס זענען געווען המנ׳ס טעכטער, די „המנ׳טעס״.

איך רעכען לחלוטין פאַר איין איבעריגע זאַך באַשרייבען, ווי אַזוי מיר האָבען זיך באַקענט מיט המנ׳ס טעכטער, פון וואָס מיר האָבען גערעדט, ווי אַזוי מיר האָבען גערעדט. דאָס איז אַזאַ מאַטעריאַל, וואָס לאָזט זיך ציהען, ווי גומעלאַסטיק; אַזאַ מאַ־טעריאַל, וואָס מע קאָן פון איהם ציהען פאָדעם אָהן אַ שיעור און שרייבען און שרייבען.

נאָר וויפיעל מע זאָל נישט שרייבען — אַ סוף מוז עס דאָך אַמאָל האָבען: דעם שפּיץ, דעם שפּיץ מוז מען אַרויסזאָגען.

דער שפּיץ — מיר האָבען זיךביידע פאַרליעבט.

מיין חבר — אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שוואַרצע האָר, און איך — אין דער קלענערער, מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האָבען זיך ביידע פאַרליעבט מיט דער אמת׳ער, הייסער, מסוכנ׳ער ליעבע. פאַרליעבט, ווי עס קאָנען זיך פאַרליעבען צוויי בתרילעווקער בחורימ׳לעך, וואָס זענען אויף זייער לעבען נאָך נישט געזעסען נאָהענט נעבען אַ מיידעל, סע זאָלען זיך זיי ניט אָנצינדען

די בעקלעך; וואָס האָבען געוואוסט, אז א „כלה" איז די, וואָס מע פיהרט זי צו דער חופה; וואָס האָבען געוואוסט, אז א ליעבע איז די ליעבע פון שיר־השירים, אז א ראָמאן איז הייליג, קודש־קדשים.

מיר האָבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפּלעקט", אויסגעזאָגט איינער דעם אנדערען פונ'ם הייליגען סוד, און פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען דער שלאָף פון אונזערע אויגען, דער אפּעטיט צום עסען, און אפילו דער אפּעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאָס הייסט, לערנען האָבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען. מיר האָבען זיך געגרייט אוועקצופאָהרען שטודיערען. נאָר ס'איז שוין געווען נישט דאָס; נישט דאָס פייער, נישט דער ברען, וואָס פריהער.

פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר געטשאַטעוועט קומען צו המנ'ען פונקט דעמאָלט, ווען ער איז נישטאָ אין דער היים, און מיר זענען געווען גליקליך, אז מיר האָבען געקאָנט רעדען האָטש עטליכע, עטליכע ווערטער מיט די דאָזיגע „הויכע איידעלע נשמות".

אזוי האָבען זיי אויסגעזעהן ביי אונז אין די אויגען, ווייל גערעדט האָבען זיי ווינציג, און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז, און יעדער קוק האָט אָנגעצונדען ביי אונז א פייער אין הארצען, יעדער קוק איז געווען א שאָס פון א ביקס, א בליץ פונ'ם הימעל.

און נאָכדעם, אז המן האָט אָנגעקלונגען אין דער טיר, האָבען זיי זיך פאַרבאָרגען ביי זיך אין חדר און שוין מעהר נישט באַוויזען זיך פאַר אונז ביז'ן אנדערען מאָל.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען, ביז ס'איז געקומען די צייט פון אונזער אוועקפאָהרען צום עקזאַמען.

ד.

דאָס אװעקפאָהרען צום עקזאַמען איז געװען בײ אונז אַזאַ יום־טוב, װאָס מיר האָבען זיך געגרײט צו איהם עטליכע יאָהר כסדר.

װיפיעל צרות און יסורים דאָס האָט געקאָסט! װיפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! װיפיעל טרערען זענען פאַר־גאָסען געװאָרען, אײדער מיר האָבען גע׳פועל׳ט, אַז מע זאָל אונז לאָזען שטודירען, אײדער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע װאָרט, אַז מע פיהרט אונז אָפּ אין דער גרױסער שטאָדט אַרײן צום עקזאַמען!

און אַז ס׳איז געקומען די צײט פון פאָהרען צום עקזאַמען, זענען מיר געבליבען שטעהן, איך און מײן חבר, װי אין דער הינהער־פּלעט. נישט געװאוסט װאָס צו טהון.

אװעקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע אײדעלע נשמות" פון גאָרנישט? ניט אויסגעזאָגט פאַר זײ פון יענעם הײליגען סוד קײן װאָרט אפילו?... נאָר װי אַזױ רעדט מען? װי אַזױ הױבט מען אָן צו רעדען מיט אַזעלכע „הויכע אײדעלע נשמות"?

און ס׳איז געבליבען בײ אונז בײדען, מיר זאָלען דאָס אַרױס־זאָגען דורך בריעף, אויסגיסען אויף פּאַפּיער.

און מיר האָבען אויסגעגאָסען אונזער האַרץ אויף פּאַפּיער.

װאָס מיר האָבען דאָרט געשריבען — קאָן איך איצט נישט געדענקען. און אפילו װען איך זאָל געדענקען, װאָלט איך אײך נישט אויסגעזאָגט, װאָרום איהר װאָלט דאָס נישט פאַרשטאַנען און איהר װאָלט געלאַכט.

און מיר האָבען נישט געלאַכט. נײן, דוקא נישט! **מיר האָבען געװײנט.**

מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געוויינט, געוויינט מיט טרערען, מיט הייסע, אמת'ע טרערען!

גוט אויסגעוויינט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שענע מליצה־בריעף איבערגעגעבען מיט גרויס מיה דורך המנ'ס דיענסטמיידעל, און אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנליכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, ווען ער איז נישטאָ אין דער היים, האָט אונז דאָס דיענסטמיידעל באַגעגענט מיט אַ מאָדנע שמייכעל אויפ'ן פנים און האָט אונז אריינגעפיהרט אין המנ'ס חדר אריין און געהייסען צוואַרטען, ביז די „באַרישנים" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואַרטען, ביז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אָפען דאָס פענסטער. אין דרויסען האָט געשיינט, — אַנהויב זומער איז דאָס געווען — די זון האָט פרייליך אָראָפּגעקוקט פון איהר הויכען געצעלט, פונ'ם לויטער־בלויען הימעל, און פונ'ם גאָרטען — דער איינציגער אידישער גאָרטען אין כתרילעווקע — האָט זיך געלאָזט הערען אַ זיסער ריח פון די וויינשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאַלטען אין רעכטען בליהען, און די קליינע ווייסע שמעקעדיגע וויינשעל־בליהמעלעך האָבען זיך, ווי פליעגעלעך, ווי קליינע ווייסע לעבעדיגע פליעגעלעך, פרייליך געטראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך געלאָזט הערען אַ זשומען, אַ פּישטשען און אַ שמוצערען פון אַ סך־אַ סך פויגלען פונ'ם גאָרטען, פונ'ם איינציגען אידישען גאָרטען אין כתרילעווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און עס זענען אריינגעקומען אונזערע „הויכע איידעלע נשמות".

און אַז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" זענען אריינגעקומען, האָבען מיר זיך ביידע, איך און מיין חבר, אַ חאַפּ געטהאָן פון די ערטער, זיך געגרייט האַרבען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריעף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרערען.

נאָר די „הויכע איידעלע נשמות", אז זיי האָבען אונז דער־זעהען, האָבען זיי אַ קוק געטהאָן איינס אויף דאָס אַנדערע און האָבען אויסגעשאָסען אַ געלעכטער אונז גלייך אין פנים אריין און זענען אַנטלאָפען צו זיך אין חדר אריין.

און איך מיט מיין חבר זענען געבליבען שטעהן, ווי געלעהמט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

אַ גליק, וואָס דאָס דיענסטמיידעל איז אריינגעקומען צו אונז. און אריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אזא מינע, ווי איינער רעדט: „וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? געהט אייך גע־זונטערהייט!"...

מיר האָבען פארשטאַנען, אז מיר דארפען געהן; נישט געהן, נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בייזע הינט זענען אונז נאָכ־געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויהערען.

און די זון האָט געשיינט, און די וויינשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגלען האָבען געזשומעט און געפישטשעט און געשמוצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נאָך געלאָזט הערען, געקלונגען אין די אויהערען.

עס איז אונז פארענטפערט געוואָרען די קשיה, פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

געצעל

געשריבען אין יאָהר 1904

געצעל

— זיצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט נים.

— מיט וואָס? מיט נים?

— מיט נים!

— איצט? בשעת מלחמה?

— אדרבה: ווייל מלחמה, ווייל ס'איז אייך לא־עליכם'דיג אויפ'ן הארצען, וויל איך אייך א ביסעל צעשלאָגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, געפינט מען א יאָדער.

I

געהייסען האָט ער געצעל, נאָר גערופען האָט מען איהם גויעצעל, געהאלטען איהם פאר א פרא־אָדם: ווער עס האָט נאָר געהאט גאָט אין הארצען, דער האָט געטריבען מיט איהם קאטאָוועס, געמאכט פון איהם חוזק. געווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'על א דערוואכסענער שוין, א לעפּעשעוואטער, מיט מגושם־גראָבע הענט און מיט מגושם־גראָבע ליפּען. א קול האָט ער געהאט, ווי פון א פּאס, און געגאנגען איז ער מיט ברייטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל, ווי א בער. א קאָפּ איז אויף איהם געזעסען א גרויסער, ווי א באק־דייזשע, און אָנגעשטאָפּט איז ער געווען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאָטשע, היי

אדער פעדערען. אזוי האט געזאגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקעל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואוכס: „גויעצעל", „ווערגעלעך", „גראבער נפש", „טרפה'נער ביין", „אכסען־פעל", וכדומה אזעלכע שענע צונעמענישען. און ער? גארנישט! ס'זאל איהם אפילו אנהויבען ריהרען! פארקלויבען זיך אין א ווינקעל, אנגעשטאפּט פולע באקען און גע'מעלה־גרה'ט, ווי א קאלב. גויעצעל האט געהאלטען, פארשטעהט איהר מיך, פון דער אכילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואס איהר ווילט. „א קישקע אהן א דגא" — האבען געזאגט אויף איהם זיינע חברים. „א זולל־וסובא'ניק" — האט געזאגט אויף איהם דער רבי. און גויעצעל זאל זיך דאס אפילו פארקרימען! דער־[illegible] דעם אנבייסען, אריין אין מויל אריין און געריבען אויף וואס די וועלט שמעהט. און אנבייסענס האט מען איהם גע־טראגען אין חדר אריין תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט ווארעניקעס לרוב! אט דער מגושמ'דיגער לעפעשעוואטער בחור איז נאך געווען צו די צרות ביי זיין מאמע די נגידית'טע א ציטעריגער, א בן־יחיד'על, האט זי איהם געהאדעוועט, געשטאפּט טאג ווי נאכט, ווי מע שטאפּט א גאנז, און כסדר געקלאגט זיך, אז „דאס קינד עסט גארנישט".

— מע באדארף איהם אפּשפּרעכען א גוט אויג, — פלעגט נאכדעם זאגען דערויף דער רבי רב יענקעל, געוויינטליך, הינטער די אויגען.

— א מכה דער מאמען! — פלעגט איהם אונטערהעלפען די רביצין מיט א ניגון און מאכען בשעת מעשה אזא פנים, אז ס'איז נישט מעגליך געוועזן, מע זאל נישט לאכען. — אין פּאלעסיע אזעלכע קינדערלעך וויקעלט מען נאך, איהם זאל זיין פּאר מיינע ביינער!

— נאך זיין קאפּ זאל איך בלייבען! — לאזט־אויס נאך איהר דער רבי און רוקט איהם אן דאס היטעל איבער די אויהערען.

דער גאנצער חדר לאכט, און גויעצעל זיצט אָנגעבלאָזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאקי, נאָר ער שווייגט. שווער אריינ־צובּרענגען איהם אין כּעס; נאָר האָט מען איהם אריינגעבּראַכט אין כּעס — איז נו־נו! א בער, אז מע צררייצט איהם, בּאדאַרף נישט זיין אזוי מסוכּן, ווי ער. פאר כּעס הויבּט ער אָן טאנצען און בּייסען זיך אליין מיט די געזונטע ווייסע צייהן אין די הענט אריין, און לאָזט ער אראָפּ א פּאטש, קאָן מען איהם פיהלען, טאקי האָבּען הנאה. דאָס האָבּען זיינע חברים געוואוסט גאנץ גוט, טאקי פּארזוכט אויף זייערע פּלייצעס, און מהאי טעמא מורא געהאַט פאר איהם אימת־מות, נישט געוואָלט האָבּען מיט איהם קיין מגע־ומשא. פאר קלעפּ, פּארשטעהט איהר מיך, האָבּען אידישע קינדער דרך־ארץ... און בּכדי מע זאָל זיין געוואָהרענט פון געצעל׳ס קלעפּ, האָבּען אלע צעהן חדר־יונגלעך בּחברותא געמוזט מאכען אקעגען איהם יד־אחת, צעהן חברים אקעגען איינעם, און אָט אויף אזא־נ־אופן איז געוואָרען בּיי יענקלען אין חדר צוויי כּתות: פון איין זייט אלע תּלמידים, פון דער אנדערער זייט געצעל. די תּלמידים האָבּען געשאַרפט די מוחות, געצעל — דעם קולאַק. די תּלמידים האָבּען געלערענט, געצעל האָט געפּרעסען קנישעס מיט וואַרעניקעס לרוב.

II

ויהי היום, ס׳איז געקומען אונטער א יום־טוב, האָבּען זיך חברה צונויפגעקליבּען שפּיעלען אין נים. דאָס שפּיעל אין נים איז א שפּיעל, ווי אלע שפּיעלען, נישט בּעסער פון דריידעל און נישט ערגער פון קאָרטען; דאָס שפּיעל בּאשטעהט אין פּאר־שיידענע שפּיעלען: אין „גריבּעל״, אין „בּאנק״ און אין „יאַר־מעלקע״. און אויסלאָזען לאָזט זיך אויס דאָס שפּיעל, ווי, גע־וויינטליך, יעדעס שפּיעל: איינער פּארשפּיעלט, דער אנדערער

געווינט. און, ווי אומעטום, איז דער וואָס געווינט אַ חכם און אַ בריה און אַ וואוילער יונג, און דער וואָס פאַרשפּילט — דער איז אַ טפּש און אַ בהמה און אַ שלים-מזל'ניק, פּונקט ווי, להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטען.

האָבען זיך, הייסט עס, חברה צונויפגעקלויבען אין חדר, אַלע צעהן חברים, שפּיעלען אין ניס. איבערגעקעהרט אַ באַנק, אויס-געלעגט אַ שורה ניס אויף דער ערד און גענומען וואַרפען פון דער באַנק אַראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאָגען פון דער שורה, דער האָט געוואונען. פּלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין געצעל, מיט פולע קעשענעס, געוויינטליך.

— ברוך הבא, אַ איד! — רופט זיך אָן איינער.

— מע זאָל דערמאָנען משיח'ן! — מאַכט דייר אַנדערער.

— ויבוא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאַכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראַכט צו שרעגען!

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באַנק? שפּיעל איך אויך מיט אייך. איך האָב ניס. — אזוי זאָגט געצעל און באַקומט באַלד אַ תשובה:

— לאָ מיט אַ ספּאָדיק!

— פאַר וואָס?

— דערפאַר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען דאָס שפּיעל!

און נישט לאַנג געטראַכט, גענומען מיט די בערישע פיס און צעשליידערט די שורה ניס איבער דער גאַנצער שטוב. האָט דאָך עס חברה מסתמא פאַרדראָסען. אַ העזה פון אַ יונגאַטש!

— קינדער, וואָס שווייגט איהר איהם? — האָט זיך אָנ-גערופען איינער.

— הבה נתחכמה! — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכבערעכען די ביינער! — פאַרטייטשט אַ דריטער.

— אנו, פרובט זיך! — מאכט געצעל און פארקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז אויס א מלחמה, א געשלעג צווישן ביידע כתות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — געצעל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האבען טאקי געפיהלט דעם טעם פון זיינע געזונטע קולאקעס; א צוויי־דריי סימנים: ביילען אין שטערן און לאנטערנעס אונטער די אויגען האבען טאקי געחאפט זיי; דערפאר האבען זיי אבער אויך איהם געגעבען צו זעהען די וועלט מיט זייערע שארפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואס נאר מע האט געקאנט, פון פארענט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפעט, געשטשיפעט, געפליקט, געריסען, געביסען — בקיצור, צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האבען זיי, און געצעל האט געמוזט, מחילה, נעמען דעם וועג און מאכען פליטה. און ערשט דא הויבט זיך אן די רעכטע מעשה מיט די ניס.

III

ארויסגעגאנגען אין דרויסען א צעקאשמעטער, א צעדראפעטער, מיט צעריסענע פלורעס, איז געצעל געבליבען שטעהן א ווײלע פארטראכט. נאכדעם האט ער זיך געגעבען א פאטש מיט ביידע הענט איבער די קעשענעס, און עס האט זיך געלאזט הערען א קלינגען פון א סך ניס.

— ווילט איהר, הייסט דאס, מיט מיר נישט שפיעלען אין ניס? לאז זיך מיט אייך שפיעלען דער מלאך־המות! איך דארף אייך אויף סים סאט כפרות! איך קאן באשטעהן, מיר זאלען זיך אליין אינצווייען שפיעלען...

אזוי האט געצעל א זאג געטהאן צו זיך אליין און האט זיך געלאזט געהן וואו די אויגען וועלען איהם טראגען. צעפגעשטעלט

זיך אין מיטען וועג, טהוט ער א זאָג צו זיך, גלייך ווי ער וואָלט דאָ געוועזען מיט עמיצען זאלבאנאנד:

— וואוהין זשע, געצעל, וועלען מיר געהן, אשטייגער? — און טאקי באלד זיך אליין גענטפערט:

— אהין, ווייט... הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. דאָרט איז נישטאָ קיינער. דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אליין אינצווייען, קיינער וועט אונז נישט שטעהרען. און לאָז עמיצער פּרובען אונז שטעהרען, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאכען א תּל...

און געצעל, רעדענדיג אזוי מיט זיך אליין, פיהלט, אז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פאר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אהער זיינע חברים, מאכט ער פון זיי א מאַטשינקע, א האנטשירקע, א חורבן! און ער האָט דערפון שטארק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ געוועזען באמת זאלבאנאנד.

— הער נאָר אויס, ביז וואנען וועלען מיר, אשטייגער, געהן? — מאכט ער צו זיך אליין און ענטפערט זיך טאקי תּוך כּדי־דבור:

— נו, עס וועגדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואָלטען מיר זיך גאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין נים? הא? וואָס זאָגסט דו, געצעל?

— טא, ביי מיר האָסט דו גע׳פועל׳ט.

און געצעל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־וויט הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. ארויסגענומען און איבער־געצעהלט די נים, צעטיילט זיי אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע, אויסגעטהאָן דאָס היטעל און אריינגעוואָרפען אהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע נים און א זאָג געטהאָן צו זיך אליין:

— זיי מײנען, אז אחן זיי קאָן מען זיך גאָר נישט באַגעהן...
הער נאָר אוים, געצעל, אין וואָס פאַר א שפּיעל שפּיעלען מיר?
— איך ווייס? אין וואָס פאַר א שפּיעל דו ווילסט.
— אפשר וועלען מיר שפּיעלען אין „אום צי גראָד״?
— ביי מיר האָסט דו גע׳פּועל׳ט.
און ער טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאַך:
— אצינד טרעף! אום, צי גראָד? נו, רעד ווערטער! —
מאַכט ער צו זיך אליין און טהוט זיך א זעץ מיט׳ן עלענבויגען אין זייט אריין און ענטפערט זיך אליין:
— גראָד.
— גראָד, זאָגסט דו? ווי לאַנג שמייסט מען דיך! געב אהער. האָסט פארשפּיעלט דריי נים.
און ער נעמט־ארוים פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לעגט זיי איבער אין דער רעכטער. ווידער א מאָל א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און ווידער א מאָל א פרעג:
— נו, ווייטער. אום, צי גראָד?
— אום.
— אום, זאָגסט דו? ווי לאַנג קרענקסט דו! געב אהער, דו האָסט פארשפּיעלט פיער נים!
און ער לעגט־איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער פיער נים, טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאַך צו זיך אליין:
— נו, אפשר וועסט דו איצט טרעפען? אום, צי גראָד?
— גראָד.
— גראָד, זאָגסט דו? ווי לאַנג פוילען די ביינער דיינע! געב אהער, דו פארך איינער, פינף נים׳לעך!
— געװנג איך פארשפּיעל, שעלסט דו זיך נאָך?
— ווער איז דיר שולדיג, אז דו ביזט א בהמה און טרעפסט, ווי א בלינדער אין גרוב? נו, זאָג שוין ווייטער, זאָג: אום, צי גראָד? איצט וועסט דו שוין מסתמא געוויס טרעפען.

— גראָד.

— גראָד? לעבען זאָלסט דו מיר אזוי! געב אהער, דו פערד איינער, זיעבען נים, און טרעף נאָך א מאָל: אום, צי גראָד?

— גראָד.

— ווידער א מאָל גראָד? איך זאָל דיך אזוי האָבען פאר א טאַטען! געב אהער, שלים־מזל, נאָך פינף ניסלעך, און טרעף שוין אצינד, אפשר וועסט דו חאַטש איין מאָל טרעפען: אום, צי גראָד? נו, וואָס שווייגסט דו!

— איך האָב שוין נישט קיין נים.

— ס'א ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין א איד, איך האָב נישט.

— טהו נאָר א זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנאָ! אָט אזוי.

— נישטאָ קיין סימן אפילו!

— נישטאָ? פארשפּיעלט אַלע נים? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?

— געגוג, האָסט אָפּגעוואונען ביי מיר אַלע נים, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?

— א מצוה, זעהר רעכט! האָסט געוואָלט ביי מיר אָפּ־געווינען, האָב איך ביי דיר אָפּגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס געצעל האָט פארשפּיעלט, און ער, גויעצעל, האָט געוואונען. ממש ער פיהלט, אז עס קומט איהם צו א שטיק געזונט. ער פיהלט זיך איצטער בכח אָפּגעווינען ביי דער גאנצער וועלט אַלע נים. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין איינציג ניסעל אפילו אויף א רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, א מיתה משונה איינגענעמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...

און געצעל ווערט אין כעס, מלא רציחה, לעגט־צונויף די קולאַקעס און קריצט מיט די ציינער און רעדט צו זיך אַליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געוועז זאלבאַנאַנד:

— אנו, פרובט איצט זיך אנהויבען מיט מיר! אצינד בין איך שוין נישט אליין! אצינד זענען מיר שוין זאלבאנאנד!... נו, גנעצעל? וואס ביזט דו געבליבען זיצען עפּיס, ווי א חתן? לאמיר נאך שפּיעלען א ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האב איך נים? איך האב דאך דיר געזאגט, אז איך האב שוין נישט קיין איינציג ניסעל אפילו.

— אך! איך האב גאר פארגעסען, אז דו האסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואס? איך וועל דיר געבען איין עצה, גנעצעל.

— דהיינו?

— געלט האסט דו?

— איך האב. נו, איז וואס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואס הייסט, איך זאל ביי דיר קויפען נים?

— בהמה, ווייסט נישט וואס הייסט קויפען? געב מיר געלט, נא דיר נים. הע?

— נו, מהכתיתי. ביי מיר האסט דו גע'פועל'ט.

און ער נעמט־ארויס פון בייטעלע א זילבערנע גריוונע, דינגט זיך אויס פאר'ן מקח, צעהלט־אפּ א פּאר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און דאס שפּיעל הויבט זיך אן גאר איבער א נייעס.

IV

א געניטער קארטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האט גערופען א האלבע שעה פאר'ן טוידט זיין זוהן, אויך א קארטען־שפּיעלער, און רופט זיך אן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך געה־אוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיינמאל. איך ווייס, אז דו שפּיעלסט

אין קאַרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מעגסטו דו וויפיעל דו ווילסט, נאָר אָפּשפּיעלען זיך — זאָל דיך גאָט שומר ומציל זיין!

די דאָזיגע ווערטער זענען, להבדיל, א תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אָפּשפּיעלען זיך. דאָס טהוט־אויס, זאָגען געניטע מענטשען, ביז צו דעם לעצטען חעמד! דאָס טרייבט־אריין אין שאול־תחתיה אריין, און מע קאָן שוין נאָכדעם קיין תחית־המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט, און אזוי איז געוועזען אויך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אזוי לאנג געארבייט מיט'ן היטעל: אום, צי גראַד, געלעגט פון איין קעשענע אין דער אנדערער, ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פאר וואָס שפּיעלסטו דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— וויעדער א מאָל געבליבען אָהן ניס, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין א שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט א שולער.

— זאָגסטו דו נאָך א מאָל דאָס וואָרט „שולער”, געב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אזא זין!...

געצעל בלייבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראָבעלט מיט די פינגער אין דער ערד, גראָבט א גריבעל און ברומט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאָז. נאָכדעם טהוט ער א זאָג:

— סקוטשנע! לאָמיר שפּיעלען אין ניס.

— וואו האָב איך ניס?

— האָסט נאָך עפּיס געלט? איך וועל דיר פארקויפען נאָך א צעהנדליג.

— געלט? וואו האָב איך געלט? איך האָב שוין נישט א גראָשען!

— נישט קיין ניס און נישט קיין געלט? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאַנצן פעלד, קלינגט זיך אָפּ מיט אַ ווידער־קול אינ'ם געדיכטן ווייטן וואַלד, און געצעל קאַטשעט זיך פאר געלעכטער.

— וואָס איז מיט דיר פאר אַ געלעכטער, דו גויעצעל איי־נער? — מאַכט ער צו זיך אַליין, און טאַקי תוך־כדי־דבור זיך אַליין אָפּגעענטפערט:

— דאָס לאַך איך פון דיר, שלים־מזל. גענוג דו האָסט מיר פאַרשפּיעלט אַלע נים — צו וואָס האָט דיר געטויגט נאָך נעמען און פאַרשפּיעלן דאָס געלט אויך, אַזוי פיעל געלט, דו שוטה בן פּיקהאָלץ? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען! חא־חא־חא!

— האָסט דאָך מיך אַליין אַרויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאָל דיר זאָגען אָפּשניידען די נאָז, דאַרפסט דו מיך פאָלגען? דו פעטאַך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא!...

— ווער חאָטש אַנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאָם איך דיין טרפה'נעם פּרצוף נישט אָנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אַוועק פון זיך אַליין, זיצט עטליכע מינוט איין אָנגעצ'ברוגז'טער, גראַבעלט מיט די פינגער די ערד, פאַרשיט דאָס אויסגעגראָבענע גריבעל און זינגט שטילערהייט אַ ליעדעל אונטער דער נאָז.

V

— ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען, געצעל? — רופט ער זיך אָן צו זיך אַליין אין עטליכע מינוט אַרום. — לאָמיר זיך שוין איבערבעטען, לאָמיר ווערען חבר. גאָט האָט מיר געהאָלפען, ס'האָט מיר אַזוי באַגליקט, איך האָב געוואונען, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל נים, — פאַר וואָס זאָלען מיר זיך נישט פאַרגינען צעקנאַקען עטליכע

ניסלעך? זיי באַדאַרפֿען זיין, מיין איך, ניט שלעכט? האַ? ווי מיינסט דו, געצעל?

— יאָ, איך מיין אויך אַזוי, זיי באַדאַרפֿען זיין ניט שלעכט. — ענטפֿערט ער זיך אַליין, און חאַפּט־אַריין אין מויל איין ניסעל, דאָס אַנדערע ניסעל, דאָס דריטע ניסעל, טהוט אַלע מאָל אַ זעץ מיט'ן האַנט איבער די צייהן, דאָס ניסעל טהוט אַ טרישטשע, נעמט ער אַרויס אַ פעטען יאָדער, רייניגט איהם אָרום, וואַרפט איהם אַריין אין מויל און קייעט מיט די גרויסע ווייסע צייהן געשמאַק, חראָמקעט, ווי אַ פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך אַ בעלן, געצעל, אויף אַ יאָדער פון אַ ניסעל? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהכתיתי, פאַר וואָס נישט?

אַזוי ענטפערט ער זיך אַליין, ציהט אויס די לינקע האַנט, נאָר טאַקי באַלד טהוט ער זי אַ פאַטש מיט דער רעכטער:

— און אַ מכּה ווילסט דו נישט?

— לאָז דיר זיין אַ מכּה.

— לאָז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאַקען ניסלעך און קייען די פעטע יאָדערען, חראָמקען, ווי אַ פערד האָבער. ס'איז איהם קאַרג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, געצעל, וואָס איך וועל דיך פרעגען: ווי אַזוי איז דיר, למשל, בשעת מעשה, אַז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אַזוי מיר איז? אַזאַ יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט, אַפנים, אין כּעס? נאַ זשע דיר אַ יאָדער פון אַ ניסעל.

און געצעל'ס רעכטע האַנט גיט דער לינקער האַנט אַ יאָדער פון אַ ניסעל. וויל די לינקע האַנט נעמען דעם יאָדער פונ'ם ניסעל, גיט איהם די רעכטע האַנט, מחילה, אַ פייג... געהט די לינקע האַנט און טהוט אַ פאַטש דער רעכטער האַנט, נעמט די רעכטע האַנט

און טהוט א פאטש דער לינקער האנט. געהט די לינקע האנט און דערלאנגט א פראסק אין דער רעכטער באַק, געהט די רעכטע האנט און שטעקט־אָפּ דער לינקער באַק צוויי פּעטש. חאפט־אָן די לינקע האנט ביי דער רעכטער לאָץ, נעמט די רעכטע האנט און רייסט־אָפּ די לינקע לאָץ פון אויבען ביז אראָפּ. געהט די לינקע האנט און חאפט זיך אָן ביי דער רעכטער פּאה, נעמט די רעכטע האנט און פארפאָחרט אין לינקען אויהער.

— לאָז־אָפּ די פּאה, געצי, פאָלג מיך, לאָז־אָפּ די פּאה!

— לאָז־אָפּ דעם אויהער, וועל איך דיר אָפּלאָזען די פּאה!

— א מכּה!

— נו, בלייבסט דו אָהן א פּאה, געצי!

— בלייבסט דו, גויעץ, אָהן איין אויהער!

— אי!

— אי־אי!!

. . . .

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אזוי געקאטשעט אויף דער ערד אונזער געצעל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער ר ע כ ט ע ר זייט, אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער ל י נ ק ע ר זייט, צוגעהאלטען מיט ביידע הענט די קעשענע מיט ניס. א מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, א מינוט האָט גובר געווען געצעל. ביז ער האָט זיך אויפגעחאפּט פון דער ערד, איין איינגעקאטשעטער אין בלאָטע, ווי א דבר־אחר, א צעפליקטער, מיט א צעבלוטיגטען אויהער, מיט איין אונטערגעריסענער פּאה, ארויסגעחאפּט אלע ניס פון קעשענע און פארוואָרפען זיי אין בלאָטע אריין, העט־ווייט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צו־געברומט מיט כּעס:

— אט אזוי!... א מצוה!... נישט מיר, נישט דיר!...

לאה'ניו

א בילד

געשריבען אין יאָהר 1904

לְאָהּ׳נְיוּ

א.

יפון יאָהר צו יאָהר, פּינקטליך, ווי א זייגער, איז ביי די בערנשטיינס א מנהג, אז צו „שפוך חמתך“ עפּענט מען אלע טירען — מע לאָזט־אריין א גאסט אין שטוב אריין, א ליעבען טייערען גאסט, אליהו הנביא.

זיי גלויבען, אז דער גוטער געטרייער אליהו הנביא קומט־אריין זיי בענטשען. שטילערהייט טרינקט ער אָפּ א טראָפּען פונ׳ם כּוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען, און ווערט שטי־לערהייט פארשוואונדען.

פאר אזא איין אָנגעלעגטען גאסט שטעהט־אויף די גאנצע שטוב און רופט־אויס: „ברוך הבא!“

און נאָכ׳ן „ברוך־הבא“ זאָגט מען הויך, אויף א קול און מיט א ניגון:

— שפוך חמתך — גיס אויס דיין צאָרן אויף די נישט־קולטורעלע פעלקער, וואָס ווילען דיך ניט קענען!...

צ מאָדנע פרומע שטוב ביי די בערנשטיינס! א פּאטריאר־כאלע, א כּשר׳ע, מיט מנהגים פּאטריארכאלע.

ערב־פּסח כּשר׳ט מען די פיסלעך פון די בענקלעך, די קייטלעך פון די טירען, די זאסלינקעס פונ׳ם קוימען, די קראָקוועס פונ׳ם בוידעם.

מע כּשר'ט די קינדער, מע כּשר'ט די דיענסט, מע כּשר'ט די בהמה.

אויב ביי דער גאַנצער וועלט איז כּשר, איז ביי זיי כּשר שבכּשר. אויב ביי אַלע אידען איז פּסח, איז ביי זיי פּסח שבפּסח.

און אַז בערנשטיין זעצט זיך אַוועק צום סדר מיט'ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יאַרמעלקע, מיט די ווייסע שיך און זאָקען, אויף דעם הסב־בעט, אויף דעם ווייסען ווייכען הסב־בעט, — געוועלטיגט ער.

דער סולטאַן פון מאַראָקא מיט'ן שאַך פון פּערסיע, און אפילו דער מלך פון קאָרעע, וואָס טראָגט אַ מגן־דוד אויפ'ן קאָפּ, מעגען, כּלעבען, קומען אהער זיך לערנען געוועלטיגען.

אַז וואויל איז דעם מלך, וואָס האָט ביי דער רעכטער האַנט אַזאַ מלכּה, ווי בערנשטיין האָט.

אַז וואויל איז דעם מלך מיט דער מלכּה, וואָס אַרום טיש ביי זיי זיצען, ווי די אייבערט־פּלאַנצונגען, זייערע קינדער.

רעד איך פון דער מלכּה בערנשטיין, דערמאָן איך מיך אָן דער „אשת־חיל" פון שלמה המלך. רעד איך פון איהרע קינדער, קומען מיר אָקעגען די ווערטער: „הנה כּי כן יבורך גבר" — אַט אַזוי איז דאָס, אַז גאָט וויל איינעם בענטשען!

ב.

איין יאָהר, סך־הכּל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאַר איין איבערקעהרעניש!

די אייגענע שטוב, די אייגענע כּשר'ע פרומע שטוב. די אייגענע מענטשען, די אייגענע פרומע כּשר'ע אידען. נאָר נישט דער גייסט, נישט דער פּסח, נישט דאָס עפענען פון די טירען, נישט דער „ברוך־הבא", נישט דער „שפוך־חמתך", וואָס פאַראַ־יאָהרען.

וואו איז אהינגעקומען די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער ברייטקייט?

א זארג, א גרויסער טיעפער זארג, ליגט אויסגעגאסען אויף אלע פנימ׳ער. א פארבארגענער אומעט האט זיך אהער אריינגע׳גנבה׳ט. א שטילער־שטילער טרויער.

שוין באלד א יאהר, זינט עס האט זיך אויסגעגאסען אויף זיי און אויף דער גאנצער שטאדט א וואלקענבראך, א שטורעמווינט מיט א האגעל, און נאך קלינגט זיי אין די אויהערען דער דונער מיט׳ן ציטערען פון די פענסטער, מיט׳ן געשריי, מיט׳ן געפילדער.

איין יאהר, סך־הכל איין יאהר, איז איבערגעלאפען — און וואס פאר איין איבערקעהרעניש!

א זארג, א גרויסער טיעפער זארג, ליגט אויסגעצויגען אויף אלע פנימ׳ער. א פארבארגענער אומעט האט זיך אהער אריינגע׳גנבה׳ט. א שטילער־שטילער טרויער.

דער אייגענער מלך מיט׳ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמעלקע, אויף דעם אייגענעם ווייסען ווייכען הסב־בעט. די אייגענע שענע מלכה, די אשת־חיל. די אייגענע קינדער, ווי די איילבערט־פלאנצונגען, ארום טיש. נאר נישט דער סדר, וואס פאראיאהרען, נישט די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער ברייטקייט, וואס פאראיאהרען.

די אייגענע הגדה, נאר נישט דער ניגון. א פארבארגענער אומעט האט זיך אריינגע׳גנבה׳ט אין דעם ניגון, א שטילער־שטילער טרויער.

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון, גלייך ווי א קראנקער, א חולה מסוכן, וואלט דא געלעגען ערגיץ אין דער נאהענט, גלייך ווי מע וואלט באוויינט א טויטען.

און שטילערהייט, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאס אנדערע, טרייסלען זיי אפ א שטילע טרער — נאך לאה׳ניון.

ג.

לאה'ניו — אזוי האט געהייסען דאס קלענסטע קינד, דאס קלענסטע און דאס ליעבסטע.

דאס איז געווען זעהר־זעהר א גראטען קינד, א מיידעלע פון א יאהר זעכס, א מיידעלע מיט געקרייזעלטע פלאכסענע הערלעך און מיט הימעל־בלויע אויגלעך, און גערעדט האט דאס, ווי איין אלטער. אלסדינג גערעדט און אלסדינג פארשטאנען, אלסדינג געפיהלט און אלסדינג געוואוסט.

שוין צופיעל געוואוסט, צופיעל געפיהלט, צופיעל פארשטאנען! וואס וועט זיין פון דעם קינד, אז עס וועט אויסוואכסען?

דער דאקטאר האט געזאגט: „דאס קינד איז נערוועז; דאס קינד דארף מען היטען". וואס איז דער חידוש, וואס אלע האבען איבער דעם אזוי געציטערט, געטרייסעלט זיך? לאה'ניו! לאה'ניו!

פאראיאהרען, אז ס'האט זיך אויפגעהויבען דער שטורעמ־ווינט און אלע האבען אנגעהויבען ארומלויפען איבער דער שטוב, ווי די פאר'סמ'טע מייז, ניט געוואוסט, וואו מען איז אין דער וועלט, האט לאה'ניו פארשטאנען און איז ארויפגעשפרונגען צו דער מוטער אויף די הענט, ארומגעחאפט זי ביי'ם האלז און געציטערט און געטרייסעלט זיך, און די צייהנדלעך האבען זיך ביי איהר גע־שלאגען, און די אויגלעך זענען איהר געווארען משונה גרויס, און זי האט געזאגט:

— מאמעניו, איך וועל דיך ניט לאזען!...

פאר שרעק, נאר פאר שרעק אליין, איז דאס קינד גע־שטארבען!...

. . . .

ד.

אך, ווי שען איז געווען לאה׳ניו, ליגענדיג אין בעטעל, ווי חנ׳עווריג! די געקרייזעלטע פלאַכסענע הערלעך צעלאָזט, די שענע הימעל־בלויע אויגלעך האלב־אָפען, די ווייסע טוידטע ליפּען צו־געשלאָסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

ניין, לאה׳ניו וועט שוין מעהר ניט רעדען. קיינמאָל ניט, קיינמאָל ניט!

און דאָך מאָהלט זיך אוים דער מוטער, אז דאָס קינד קוקט אויף איהר, רעדט צו איהר, פרעגט ביי איהר:

— מאַמעניו! פאר וואָס?...

קיינער גלויבט איהר ניט, דער וויסטער מאַמע. זיי מיינען, אז זי רעדט פון וועג, אז זי איז, חלילה, ניט ביי די געדאַנקען. חא־חא־חא! חא־חא־חא!...

נאָר וואָס טראָגט א מענטש ניט איבער? לאה׳ניון האָט מען באהאלטען, אין דער ערד באהאלטען, און די וויסטע מאַמע איז געזונט געוואָרען. און אָט זיצען זיי אַלע איצט ביי׳ם סדר, אַלע, נאָר אָהן לאה׳ניון. סאַמע דאָס קלענסטע, סאַמע דאָס ליעבסטע פעהלט! נישטאָ לאה׳ניו!

און דער מלך און די מלכּה און די קינדער, די בּני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון פון דער הגדה, דערמאָנען זיך צו לאה׳ניון, ווי זי איז פאראיאָהרען דאָ געזעסען, און שטיל, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאָס אנדערע, פארלירען זיי א טרער.

און אז עס קומט צו „שפוך־חמתך", עפענט מען די טירען ברייט, ווי אַלע מאָל, ארייצולאָזען דעם גאַסט, אליהו הנביא, און מע שטעהט־אויף, בכדי איהם מקבּל פּנים זיין, איהם אָפּגעבען דעם „ברוך־הבא".

נאָר, אוי־וועה, ס׳איז ניט דער „ברוך־הבא", וואָס פארא־יאָהרען! ס׳איז ניט דאָס אויפנעמען דעם אָנגעלעגטען גאַסט, אליהו הנביא, ס׳איז ניט דער „שפוך־חמתך", וואָס אַלע יאָהר!

טאַקי די אייגענע תּפלה, די אייגענע ווערטער, נאָר דער נוסח, דער ניגון, דער טאָן איז איין אַנדערער! עס לאָזט זיך הערען אינ׳ם נוסח אַ נייער טרויער, אין די ווערטער — אַ מין באַקלאָגען זיך פאַר דעם רבונו־של־עולם.

און ווי טרערען הערען זיך אינ׳ם מלכ׳ס קול. און אויך די מלכה ווישט די אויגען. און די קינדער, די בני־מלכים, קוקען אויף די אָפענע טירען, גלויבען נישט אינ׳ם גאַסט, גלויבען נישט, אַז אליהו הנביא קומט אַהער צו פליהען פאַרזוכען אַ טראָפּען פונ׳ם כּוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען. זיי טראַכטען:

„ווי קאָן דאָס אַזאַ גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען אַזעלכעס, אַזאַ אומרעכט? ווי קאָן דאָס אַזאַ גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען, מע זאָל צונעמען ביי זיי, אויסחאַפּען לאה׳ניון? סטייטש, לאה׳ניון!״...

איין יאָהר, סך־הכּל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאַר איין איבערקעהרעניש!

אַ פֿאַרשפּיעלטער ל"ג־בעומר

אַ מעשה פֿון חדר

געשריבען אין יאָהר 1904

אַ פֿאַרשפּיעלטער ל״ג־בעומר

א.

אונזער רבי, „ניסעל דער קליינער" (אזוי האט מען איהם גערופען, ווייל ער איז געוועזן א קליינער), האט זיך געלאזט פיהרען ביי דער נאז פון זיינע באהעלפערס. וואס די באהעלפערס האבען געוואלט, האבען זיי געפועל'ט. געקומען דער ערשטער באהעלפער און האט געזאגט: מע דארף היינט לאזען די קינדער באצייטענס פריי — האט ער געהייסען לאזען די קינדער פריי. געקומען דער אנדערער באהעלפער און געזאגט: די קינדער וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דארף זיי האלטען אין חדר — האט ער געהייסען, מע זאל זיי האלטען אין חדר. ער זאל אליין עפים צוקלערען — דאס נישט. דעריבער האבען געוועלטיגט איבער אונז די באהעלפערס, נישט דער רבי. אין אנדערע חדרים, למשל, ווייסען באהעלפערס איינוואשען די קינדער, זאגען מיט זיי ברכה, טראגען זיי אויף די פלייצעס איבער דער בלאטע, ברענגען זיי אין חדר אריין א טעפעלע אנבייסען. ביי אונז האבען די באהעלפערס געפוילט זיך איינוואשען אונז, זאגען מיט אונז ברכה, טראגען אונז אויף די פלייצעס. דערפאר האבען זיי אבער ליעב געהאט ברענגען אונז אין חדר אריין די אנבייסענס און... מאכי אליין אויפעסען. אויסזאגען דאס דעם רבין האבען מיר נישט געטארט: די באהעלפערס האבען אונז געהאלטען רעכט אין דער

מורא, אונז אָנגעזאָגט, אז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען א וואָרט, א פּיפּס טהון פאר דעם רבין, וועט מען איהם קאַטעווען, שינדען די הויט! איינער, א ווייסער־חברה׳ניק, האָט זיך יאָ געפּרובט אמאָל ארויסשפּרינגען מיט א וואָרט, האָבען איהם די באהעלפערס נאָכדעם אזוי געטהאָן, אז ער האָט נעבאך געקרענקט א גאַנצען זמן, פארזאָגט א צעהנטיין, מע זאָל א באַהעלפער פאר׳ן רבין נישט מסר׳ען.

יענע צייט קאָן מען אָנרופען מיט׳ן נאָמען „גלות הבהלפרים״, אָדער „באהעלפער־גלות״.

ב.

ויהי בימי גלות הבהלפרים — און ס׳איז געווען אין דער צייט פון „באהעלפער־גלות״, האָט זיך געשטעלט ביי אונז אין בתרילעווקע א ל״ג־בעומר א נאסער, א קאַלטער, ווי עס גיט זיך אוים אמאָל תחילת מאי קאַלטע, נאסע טעג. די זון טאקי בלומרשט באווייזט זיך, לייכט און ווארעמט; נאָר א שאַרפער ווינט בלאָזט ערגיץ פון ווייטען, טראָגט־אָן חמארעס, רייסט ביי די פּאָלעס, וואלגערט פון די פיס — גאָרנישט פּאַחאָזשע אויף וועסנע...

האָט זיך פארגלוסט גראד דעמאָלט אונזערע באהעלפערס, מיר זאָלען מאכען א שפּאַציער ל״ג־בעומר הינטער דער שטאָדט און ארויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז ביי אידישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פייל־ענבויגענס און מיט צידה־לדרך, אַלערליי גוטע שפּייזען, אין וועג אריין.

ס׳איז א מנהג ביי אידישע קינדער פון קדמונים, אז עס קומט ל״ג־בעומר, ווערט מען מלחמה׳דיג: מע וואָפּענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פיס מיט כלי־זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פייל־ענבויגענס, מע נעמט־מיט עסענווארג אין וועג אריין און מע געהט־ארוים אויפ׳ן פרייען פעלד בלומרשט אויף מלחמה. אידישע קינדער, וואָס זיצען נעבאך א גאַנץ יאָהר פארשפּארט אינ׳ם ענגען

פינסטערען חדר, אונטער דעם יאָך פון דער תורה, אונטער דער מורא פונ׳ם רבין און אונטער די קאַנטשיקעס פון די באהעלפערס, אַז עס קומט ל״ג־בעומר און זיי געהען־ארויס אויפ׳ן פרייען פעלד, אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס מיט די הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פיילענבויגענס, מאָהלט זיך זיי אויס, אַז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען איינגעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי באַקומען מיט אַ מאָל קוראַזש, און חברה הויבט־אָן מאַכען גרויסע שפּאַנען און זינגען ליעדלעך, מאָדנע ליעדלעך, האַלב אידיש, האַלב גוייש:

ראַז, דוואַ, טרי, טשעטירע!
אידישע קינדער
לערנען תורה,
גלויבען אין וואונדער,
האָבען נישט מורא.
שמע ישראל, ניטשעוואָ!
ניע באָאימסיאַ ניקאַוואָ,
קראָמע באָגאַ אָדנאַוואָ..

און מיר האָבען געטהאָן, ווי דער מנהג איז: אראָפּגענומען אונזערע פאַראיאָהריגע הילצערנע שווערדלעך פונ׳ם בוידעם, און פיילענבויגענס האָבען מיר אָנגעצויגען אויף רייפלעך פון פּסח׳יגע וויין־פעסלעך, און ראָדביקסלעך האָבען אונז געשאַפט די באהעל־פערס, געוויינטליך, פאַר געלט, נאָר אַזעלכע ראָדביקסלעך קונציגע, וואָס מע קאָן שיסען מיט זיי אַ פליעג, ווען זי זאָל, נאַפּשיקלאַד, וועלען שטעהן און וואַרטען, ביז מע וועט זי שיסען... וכדומה נאָך אַזעלכע מינים כּלי־זיין, אידיש געוועהר, וואָס מע קאָן מיט זיי איבערשרעקען אויף טוידט קליינע זויגעדיגע קינדער. און מיט אָנבייסען האָבען מיר זיך פאַרזאָרגט נישט אויף קאַטאָוועס — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס

די מאמע האָט איהם באַוויליגט פון איהר ברייטער האַנט. און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל״ג־בעומר אין חדר אַריין, אָנ־געוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס און מיט פולע קעשענעס פון כּל טוב, וואָס אַ מויל קאָן רעדען: בולקע, און קיכעל, און אייער, און שמאַלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאַטשקע, און פּופּקעלעך, און לעבערלעך, און טיי מיט צוקער, מיט ניס מיט מאַראַנצען מיט איינגעמאַכטס, און אויך מיט מזומנ'ע גראָשענס — איטליכער פון אונז האָט זיך געוואָלט אויספיינען. ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זיין פאַר די באַהעל־פערס. און די באַהעלפערס האָבען אונז געלויבט, געזאָגט, אַז מיר זענען וואוילע, אויסגעצייכענטע יונגלעך, צונויפגענומען אונזערע גוטע שפייזען צו זיך אין די טאָרבעס אַריין, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־ווייז, ווי מע שטעלט־אויס חיל, און האָבען אַ קאָמאַנדעווע געטהאָן:

— נעמט זיך, אידישע קינדער, פאַר די הענט און מאַרש איבער דער בריק, גלייך אַהין אויף מעזשריטשער פּלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך באַגעגענען מיט די ים־קאַטערס און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

— הוררא, ים־קאַטערס! — האָבען מיר אויסגעשריען אַלע אין איין קול און האָבען זיך גענומען פאַר די הענט און האָבען זיך ראַפּטאָם אַ לאָז געטהאָן אין וועג אַריין, שטאַרק האָפערדיג און זיכערליך, ווי אמת'ע גבורים.

ג.

די ים־קאַטערס — אַזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי־תלמידים דערפאַר. וואָס זיי זענען געווען קינדער קליינע, קורצע, אלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש־בחורים, ווי פליעגען, ווי מערעשקעס. עס האָט זיך אונז אויס־געוויזען, אַז מיט איין בלאָז — פו! — מאַכען מיר פון זיי אַ תל.

מיר זענען געווען בטוח, אז זיי וועלען נאר אונז דערזעהען, ווי מיר זענען אנגעוואפענט פון אויבען ביז אראפ מיט שווערדען, פיילענבויגענס און ראדביקסלעך, וועלען זיי געוויס חאפען די פיס אויף די פלייצעס און וועלען געווים מאכען פליטה. א קלייניגקייט — אזעלכע גבורים, חומש־בחורים, וואס אלע יונגלעך פון די דרדקי־חדרים האבען געציטערט פאר אונז אימת־מות, מורא געהאט אריינטרעטען אין אונזערע דל״ת אמות! איהר שפיעלט זיך מיט חומש־בחורים, ווערגעלעצען, מיט לאנגע פיס? !...

שלאגען מיט די ים־קאטערס האבען מיר זיך, אייגענטליך, קיינמאל נישט געשלאגען; נאר על־פי סברה האבען מיר גערעכענט און געווען איבערציינט, אז מיט׳ן קוק מאכען מיר מיט די דאזיגע קליינע ויעוויקעס א פארלענדונג, א סוף, א תל־עולם. חוץ וואס מיר וועלען זיי גוט איינטיילען, אנברעכען אויף אלע זייטען, וועלען מיר נאך נעמען ביי זיי רויב, דאס הייסט, מיר וועלען זיך צעטיילען מיט זייערע אנבייסענס, און לאזען זיי אונז לאדען צום „ונתנה־תוקף״.

און פאר גרויס קוראזש און התפעלות פון זיך אליין און פון אונזער כח האבען מיר זיך איינס דאס אנדערע אונטערגעשטופט, דערלאנגט אלע מאל א שטורך אין די פלייצעס אריין און א פליאסק פון הינטען, און אגב האבען אונז טאקי אונטערגעטריבען די חברה באהעלפערס, מיר זאלען געהן א ביסעל גיכער.

— וואס קריכט איהר, ווי די וואנצען? — האבען זיי צו אונז געזאגט. און אליין האבען זיי זיך אלע מאל אפגעשטעלט, אויפגעבונדען די טארבעס און פארזוכט די אנבייסענס, שטארק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האבען זיי געזאגט, איבערגעגעבען איינער דעם אנדערען דאס פלעשעל און געבולקעט — בול־בול־בול — פונ׳ם העלזעל גלייך אין מויל אריין.

— איין אנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאקי גאר א חריפות!

אזוי האָבען געזאָגט די חבו'ה באַהעלפערם, געלעקט די פינגער און שטאַרק אָפּגעשטאַנען פון אונז, באַוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענט, מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פלאַץ, חאָטש דער ווינט האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער. דער הימעל האָט זיך רעכט פאַרחמאַרעט, און אַ גערינכט קאַלט רעגענדעל האָט געשמיסען גלייך אין פנים אריין. פאַר קעלט האָבען אונז די הענט גערראָלען, געוואָרען ברויז און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואַטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיעד און הונ־געריג, זעהר־זעהר הונגעריג. און ס'איז געבליבען, מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף אַ ווײַלע אָפּרוהען זיך און טאַקי אין איינוועגס עפּיס איבערחאַפּען, נעמען אין מויל אריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע באַהעלפערם? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאַפּט דער רוח די באַהעלפערם! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די באַהעלפערם: „אַ בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּופּקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך, מיט די קיכלעך, מיט די אייער, מיט'ן ביסעל ווישניק, מיט די מזומנ'ע עטליכע גראָשענס, און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ'ן פוסטען פלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, — פאַרחאַפּט מעגען זיי ווערען!"

— אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע באַהעלפערם!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף אַלע באַהעלפערם פון דער גאַנצער וועלט!

— די כפרה זאָלען זיי זיין פאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שאַ! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינט!

— קליינע וועוריקעס מיט גרויסע שטעקענס!

— די ים־קאַטערס! די ים־קאַטערס!

— הוררא, ים־קאַטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהען, אזוי האָבען מיר זיך א לאָז געטהאָן צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורס זיין, צערייסען אויף שטיקלעך. נאָר... עס האָט זיך גע־טראָפען מיט אונז איין אומגליק, א גרויסער אומגליק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט ארויסזעהען פריהער.

אז ס'איז ניט באַשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאַפטען. הערט א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאַטערס, האָטש זיי זענען קליינע קורצע וועוריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר, אפּנים, נישט קיין נאַרישע יונגלעך: איידער זיי זענען ארויס צו אונז אקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דער היים פריהער גוט צוגעלערענט, געמאַכט רעפּעטיציע הייסט עס. נאָכדעם האָבען זיי זיך אונטערגעפּיטערט, איבערגעביסען הייסט עס, מיטגענומען מיט זיך ווארעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאלאָשען, אַנגעוואָפּענט זיך פון קאָפּ ביז פיס נישט ערגער פון אונז, און אפשר נאָך בעסער פון אונז, אויך מיט שווערדלעך און מיט פּיילענבויגענס און מיט ראָדביקסלעך, און האָבען גאָרנישט געוואָלט ווארטען, ביז מיר וועלען אָנפאַלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָנגעפאַלען אויף אונז, און האָבען אונז גענומען ברעכען די ביינער — ווי אזוי מיינט איהר, אשטייגער? פון אלע זייטען און אזוי גע'שמעיה'דיג, אז מיר האָבען גאָר קיין צייט געהאַט אפילו זיך ארומקוקען. וואו מיר זענען אין דער וועלט, גאָרנישט באמערקט

תחילת, א. זיי געהען אויף אונז נישט אליין, נאָר מיט זייערע באהעלפערס, וואָס האָבען זיי ־אונטערגעגעבען היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאָפּט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאַנגע פּיס!

סע פאַרשטעהט זיך, אַז מיר האָבען אויך נישט געשוויגען. ווי די גבורים, האָבען מיר זיך געשטעלט אַקעגען די קליינע וועוּוריקעס, געבראַקט זיי מיט די שווערדלעך, אַנגעצויגען די פּיילענבויגענס און אַנגעשטעלט אויף זיי די ראָדביקסלעך. נאָר — אוי ־ וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טעמפּ, ווי האָלץ, און ביז מיר האָבען זיך אַ ריהר געטהאָן מיט די פּיילענבויגענס, האָבען מיר שוין אָנגעהויבען חאַפּען קלעפּ, ווי האָלץ... פון די ראָדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואָס קאָן מען טהון מיט אַ ראָדביקסעל, אַז דער שונא וויל נישט וואַרטען, ביז מע וועט איהם אַמאָל טרעפען, און פליהט־אונטער און שלאָגט דאָס אייך אַרויס פון די הענט — און געהט טהוט איהם עפּיס! ?

שלעכט. מיר האָבען געמוזט אוועקוואַרפען דאָס גאַנצע כּלי־זיין, די שווערדלעך מיט די פּיילענבויגענס מיט די ראָדביקסלעך, און נעמען זיך צום געשלעג, ווי גאָט האָט געבאָטען, דאָס הייסט, מיר האָבען אָנגעהויבען אַרבייטען פּשוט מיט די הענט, מיט די קולאַקעס. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיר, אויס־געמיעדטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפּרווירענע, האָבען זיך געשלאָגען אָהן אַ טאָלק, אָהן אַ פּלאַן און אָהן אַ שום אויבערהאַר, וואָרום אונזערע באהעלפערס זענען דאָך געבליבען פון הינטען: זיי זענען, מחילה, געווען אונטער'ן גלעזעל און טאַקי שטאַרק בגילופין פון אונזער ביסעל ווישניק, פאַרחאַפּט זאָלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועוּוריקעס, גוט אָנגעטהאָן און רעכט פאַרביסען, זענען געקראָכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען, אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער, געשאָטען אויף אונז קלעפּ מיט קולאַקעס מיט בוכענצים — טאַקי די זעלביגע בוכענצים, וואָס מיר האָבען גערעכענט איינטיילען זיי, האָבען זיי אונז איינגעטיילט...

און זייערע באהעלפערס זענען געגאנגען דוקא אויף צו־פריהער און האבען נישט אויפגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאפּט זיי, קלאפּט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאנגע פּיס!...

ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פיינט? — דאס איז שווער צו זאגען. איך ווייס נאר, אז מיר זענען געלאפען, שטארק געלאפען, הענדום־פענדום, צוריק אהיים, אהיים, קיין כתרילעווקע; און זיי, די קליינע וועווריקעס, נישט געדאכט זאלען זיי ווערען, זענען אונז נאכגעלאפען משוגענערווייז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפגעהערט צו לאכען און צו שרייען הינטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררא, חומש־בחורים! הוררא, ווערגעלעצען!...

ה.

געקומען אהיים מיעדע, הונגעריגע, שלעפעריגע, אפּגעריסענע, אפּגעשליסענע, צעשלאגענע, צע'הרג'עטע, האבען מיר, גבורים, גע־רעכענט, אז טאטע־מאמע וועלען געווים לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען א לעקאכעל פאר די קלעפּ, וואס מיר האבען געחאפּט. צום סוף לאזט זיך אויס, אז מיר האבען געלעבט אין טעות: מע האט אונז אין זינען געהאט אין דער לינקער פּיאטע. דאנקען גאט, מיר זענען ארוים גליקליך אהן פעטש פאר די צעריסענע קאפּאטקעלעך און פאר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, ־ון דער מאמע באזונדער און פונ'ם טאטען באזונדער. און ערשט אויף מארגען האט אונז רעבט מכבד געווען דער רבי, ניסעל דער קליינער, פאר די בייגלען, וואס זענען געשטאנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פאר די בלויע לאנטערנעס, וואס אונטער די אויגען. מע האט אונז — ס'איז א בזיון צו דערצעהלען — אנידערגעלעגט איינציגווייז, און דוקא מיט'ן פּנים אראפּ, און מע האט אונז אריינגעצימבעלט, מחילה, אהין, וואו עס דארף צו זיין. דאס הייסט, גאט אייך א

פאַרבייסונג, טאָמער איז קאַרג!... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אַזוי נישט פאַרדראָסען, ווי אויף די באַהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאַטע־מאַמע, אַז זיי באַשטראָפען אַ קינד, טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאַפט. אַ רבי לעגט־אַוועק און שמייסט־אָפּ מיט'ן קאַנטשיק — דערויף איז ער אַ רבי און דערויף איז דאָס אַ קאַנטשיק... אָבער די באַהעלפערס, ימח שמם! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אָלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאָלען זיי דאָס גאָר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אַליין אין מיטען פעלד אויף גאָט'ס באַראָט, — האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאַלטען, מיר זאָלען נישט דריגען מיט די פיס!...

* * *

אָט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל״ג־בעומר. דאָס איז געווען אַ ווייסטער, אַ פינסטערער, אַ פ א ר ש פ י ע ל ט ע ר ל״ג־בעומר.

צו דער סעודה

אַ בילד פון מיינע קינדערשע יאָהרען

געשריבען אין יאָהר 1906

צו דער סעודה

א.

— איך וויים נישט, וואָס פון דעם קינד וועט זיין, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַכסען? עפּים אַ קוואַטש, אַ נאַסע האַנט־שירקע, אַ וויינענדיגע קלאַגמוטער, צו אַלדי גוטע יאָהר! אַ קינד זאָל האַלטען אין איין וויינען!

אזוי זאָגט די מאַמע מיינע צו זיך אַליין, טהוט מיך אָן יום־טוב'דיג און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אָדער אַ בוכענצי אין זייט, אָדער אַ סטוסאַק אין פּלייצע, אָדער אַ נעם ביי'ם אויהער, אָדער אַ ציפּצאָפּ ביי די האָר, אָדער אַ ריים־אוים אַ שטיק פלייש, און זי וויל נאָך, אַז איך זאָל פון אַזעלכע עובדות לאַכען, ניט וויינען. און זי פאַרקניפּעלט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ אין מיין שבת'דיג קאַ־פּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אַזוי ענג, אַז עס שפּאַרט מיר אַרוים די אויגען פון קאָפּ, און דערצו זענען די אַרבעל עפּים מאָדנע קורץ, און מיינע תמיד רויט־בלויע הענט זענען עפּים ווי אַרויסגעוואַכסען פון די אַרבעל און זעהען אוים, ווי געשוואָלען, און דאָס קאָן די מאַמע מיינע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר אַ פּאָר ידים! — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר אַ פּאַטש איבער די הענט, איך זאָל זיי אַראָפּלאָזען אַראָפּ, מע זאָל זיי ניט אַרויסזעהען. — ביי'ם פעטער הערץ ביי'ם טיש, אַז דו

וועסט מיר זיצען, זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פון אונטען, דו הערסט וואָס איך זאָג דיר? און דאָס פנים דיינס זאָל מיר ניט זיין אזוי רויט, ווי, להבדיל, ביי יאַוודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר ניט גלאָצען, ווי אַ קאָטער, דו הערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר, ווי אַ מענטש, און דער עיקר'שט — די נאָז, אוי אַ נאָני! געב נאָר אַהער די נאָני דיינע, לאָס איך זי דיר נאָר צורעכט מאַכען!

כל זמן די נאָז איז אַ נאָז, איז נאָך צו דערליידען, נאָר אַז די נאָז מיינע ווערט ביי דער מאַמע אַ „נאָני" און זי נעמט זיך צו איהר זי „צורעכט מאַכען" — איז שוין אַז אָך און אַז וועה צו איהר, צו מיין נאָז הייסט עס. איך ווייס נישט, וואָס האָט מיין נאָז ביי איהר אזוי פאַרזינדיגט מעהר פון אַלע אברים, וואָס זי איז איהר אזאַ בלוטיגער שונא? דאַכט זיך, אַ נאָז, ווי אַלע נעזער, אַ ביסעל אַ גראָבליכע, אַ ביסעל אַ רויטליכע און אַ ביסעל פאַרריסען ארויף, און אַ ביסעל האָט זי ליעב זיין פאַרנעצט. נו, איז וואָס? באַדאַרף מען זי אזוי טרייבען אין דער ערד אריין? איהר מעגט מיר גלויבען, עס זענען געוועזען צייטען, וואָס איך פלעג בעטען גאָט, ער זאָל זי ביי מיר צונעמען, זי זאָל מיר נאָר עפּיס אָפּפאַלען, צו אַלדי שווארצע יאָהר, און אַ סוף! עס פלעגט זיך מיר פאַרשטעלען אין דער פאַנטאַזיע, אַז אָט שטעה איך אויף אין אַ שענעם פריהמאָרגען אָהן אַ נאָז און געה־צו צו דער מאַמע נאָך איבערבייסען, טהוט זי מיך אַ חאַפּ: „וועה איז מיר! וואו איז דיין נאָז?" זאָג איך: „וואָסער נאָז?" און איך טאַפּ מיך מיט דער האַנט איבער'ן גאַנצען פנים און קוק אויף דער מאַמע, ווי זי איז אוים מענטש, און האָב אַ נקמה: „אַ מצוה! לאָז זי זעהען, וואָס פאַר אַ פנים איהר זוהן האָט אָהן אַ נאָז!"... קינדערשע מחשבות! נאַרישע פאַנטאַזיעס! גאָט הערט נישט מיין געבעט; די נאָז וואַקסט, די מאַמע מאַכט זי אַלע מאָל צורעכט, און איך ווער פאַרשווארצט מיט איהר אינאיינעם. און מעהר פון אַלע מאָל קומט זי נעבאך אָפּ, די נאָז מיינע, אַז עס קומט אונטער אַ

יום־טוב, למשל, א מין פורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפחה — ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטעל, און אין אלע שטעדטלעך ארום און ארום איז הערץ און הערץ און הערץ. איהר קאָנט פארשטעהן, אז ער האָט פערד א פּאָר ברענענדיגע מיט א טאראנטאס איין אייגענעם, וואָס אז ער פאָהרט, טראסקען די רעדער אזוי שטארק, אז דאָס גאנצע שטעדטעל לויפט־ארויס זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאָהרט; און דער פעטער הערץ זיצט גאנץ אויבען־אָן אין טאראנטאס מיט דער שענער מעשענער קיילעכיגער באָרד און מיט די בייזע גרויע אויגען, און שאָקעלט זיך הין און הער, און קוקט אויף אלעמען דורך די זילבערנע ברילען פון אויבען אראָפּ, ווי איינער רעדט: „ווי קומט איהר, פארכעס, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פאָהר מיר אין קארעטע, און איהר זענט כתריליקעס, האָלעדראנצעס, קבצנים, און טיאָפּקעט זיך אין דער בלאָטע!"

איך ווייס נישט, ווי אזוי דער איבעריגער עולם, נאָר איך האָב דעם פעטער הערץ אזוי פיינט, אז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פנים זיינס מיט די פעטע באקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זילבערנע ברילען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאסיווער גאָלדענער קייט, וואָס ער טראָגט אויפ'ן בויך, און מיט'ן קיילעכיגען זיידענעם יארמעלקעלע, וואָס ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און ועל כולם — דאָס הוסטעלע זיינס: ער האָט זיין אייגענם א הוסטעל, וואָס געהט ביי איהם מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פאָרשק מיט די ליפּען, ווי איינער רעדט: „דרך־ארץ! דאָס האָב איך, הערץ, געגעבען

א הוסטעל, נישט מחמת, חס ושלום, איך האָב מיך צוגעקיהלט, נאָר גלאַט אַזוי, איך וויל מיר הוסטען — הוסט איך"...

איך קאָן נישט פאַרשטעהן אונזער געזינדעל: וואָס האַפּט זיי אַזוי דער גוטער יאָהר, אַז עס קומט פּורים און מע קלויבט זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה? עס דאַכט זיך מיר, אַז זיי האָבען איהם אַלע ליעב, אַזוי ווי אויגענוועהטיג, און די מאַמע אַליין, וואָס זי איז איהם איין אייגענע שוועסטער, געהט אויך נישט אוים אַזוי שטאַרק נאָך איהם, וואָרום אַז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דער היים (פאַר מיר שעמט זי זיך ווינציג־וואָס, אפּנים), בענטשט זי דעם פעטער הערץ מיט מאָדנע ברכות; זי ווינטשט איהם: „ער זאָל איבערגעהן איבעראַיאָהר, אם ירצה השם, אויף איהר שטאַנד"... און לאָז אָבער איין אַנדערער פּרובען זאָגען אויפ'ן פעטער הערץ אַ שלעכט וואָרט, וועט זי יענעם אַרויס־רייסען די אויגען. איך בין איינמאָל געווען איין עדות, ווי דער טאַטע האָט זיך אַ מאָל אַרויסגעהאַפּט מיט אַ וואָרט. איהר מיינט, ער האָט עפּיס, חס ושלום, איהם פּוגע בכבוד געווען? ער האָט נאָר אַ זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „וואָס הערט זיך? דיין הערץ איז שוין געקומען, צי נאָך נישט?" האָט זי איהם אָפּגעשפּיעלט אַ דאַבראַנאַץ, דעם טאַטען נעבאַך, אַז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

— וואָס איז עפּיס „מיין" הערץ? וואָס פאַר אַ לשון? וואָס פאַר איין אויסשפּראַך? וואָס פאַר אַ „מיינער", וואָס?

— דיינער, וועמעס דען איז ער? מיינער? — פּרובט זיך דער טאַטע מיט מלחמה, נאָר עס גילט איהם נישט, וואָרום די מאַמע פאַלט־אָן אויף איהם פון אַלע זייטען:

— נו, און אַז מיינער, איז וואָס? נו, מיינער! לווינט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחום? האָסט מסתמא דערלעגט צו איהם דעם טאַטענ'ס ירושה, איאָ? האָסט דאָך מסתמא פון איהם קיינמאָל קיין טובה נישט געהאַט, איאָ?

— ווער זאָגט דען, אַז גיין? — פּרובט זיך דער טאַטע שוין מיט גוטען, וויל זיך אונטערגעבען, נאָר עס געהט גישט; די מאַמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף איהם.

— דו האָסט דאָך מסתמא בעסערע ברידער, ווי איך, איאָ? שענערע, בעסערע, פיינערע, לייטישערע, רייכערע, איאָ?

— אָבער שאַ! אָבער לאָז זיין איין עק! אָבער לאָז מיך צו־רוה! — זאָגט דער טאַטע, רוקט אָן דאָס היטעל און מאַכט אַ ויברח. דער טאַטע האָט פאַרשפּיעלט די מלחמה, און מנצח געווען האָט די מאַמע, אַזוי ווי אַלע מאָל. זי איז תמיד מנצח. זי פיהרט־אויס אַלע מאָל, נישט מחמת זי געהט ביי׳ם טאַטען אין ספּאָדיק, נאָר טאַקי ווידער אַ מאָל דער פעטער הערץ: דערפאַר, ווייל דער פעטער הערץ איז אַ נגיד און מיר זענען זיינע אָרעמע קרובים, זיין „משפּחה“.

ג.

וואָס קעהר זיך אָן מיט אונז דער פעטער הערץ? צי לעבען מיר פון איהם? אָדער מיר האָבען גלאַט פון איהם גרויסע טובות? דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך וויים נישט. איך זעה נאָר, אַז אַלע ביי אונז אין שטוב, פון׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענסטען, ציטערען פאַר׳ן פעטער הערץ אימת־מות. און אָט איז געקומען פּורים, איז מיט צוויי וואָכען פריהער הויבט מען זיך שוין אָן גרייטען צום פעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה־אברהם, אַ בחור׳על מיט בלאַסע איינגעפאַלענע באַקען און מיט שוואַרצע פאַרטראַכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אַלע מאָל, ווען מע דערמאָנט איהם „ביי׳ם פעטער הערץ צו דער סעודה“. און ווער שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים־רייזעל און חנה־רחל, וואָס איינע פון זיי איז שוין אַ כלה, — די האָבען זיך געלאָזט נייהען קליידלעך נאָך דעם לעצטען פאַסאָן צוליעב דער סעודה, וואָס ביי׳ם פעטער הערץ, און האָבען זיך געקויפט שענע קעמעלעך מיט סטיינגעלעך צו די האָר, און האָבען געוואָלט אויך די שיך מיז זאָל

זיי געבען פארדיכטען, האט די מאמע אפגעלעגט שוין אויף פסח, חאטש עס האט זי גוט געקרענקט, וואס זיי געהען נעבאך בארוועס. און איבערהויפט פון מרים־רייזלען האט זי געהאט יסורים, דער חתן זאל חלילה ניט דערזעהען, אז זי טראגט צעריסענע שיך. זי האט אזוי אויך גענוג צרות פון דעם חתן, וואס לא די ער איז א גראבער יונג, כלומרשט א שטיקעל בוכהאלטער, דאס הייסט, מחילה, א קאמי אין א געוועלב, פערעבענדיוועט ער נאך און וואלט א בעלן געווען, אז די כלה זיינע, מיין שוועסטער הייסט עס, זאל געהן אויסגעפוצט נאכ׳ן לעצטען פאסאן, ווי א פרינצעסין. אלע שבת בייטאג קומט צו אונז דער דאזיגער קאמי צו גאסט, זעצט זיך אוועק מיט מיינע ביידע שוועסטער ביי׳ם פענסטער, און מע רעדט, צום מיינסטען, פון שענע קליידער, נייע קאסטיומען, לאקירטע שטיוועל מיט קאלאשען, מאדנע היטעלעך מיט פעדערען, זאנטיקלעך מיט שפיצלעך, און אויך פון ציכלעך רעדט מען פון געשטיקטע, מיט רויטע איינשיטלעך און מיט א ווייס ליילעכעל איבערגעצויגען און פון אויבען א קאלדרע א גוטע, א ווארעמע, איין אמת׳ע, א בייענע, און ס׳איז ווינטער, און אז מע לעגט זיך שלאפען, איז מחיה. און איך זעה, ווי מיין שוועסטער, מרים־רייזעל, ווערט מיט א מאל רויט, ווי א צוויק... מרים־רייזעל האט א טבע: באלד עפים, טהוט איהר א זעץ דאס בלוט אין פנים אריין. און טאמער טהוט ער א קוק איהר אויף די פיס, באהאלט זי זיי אונטער׳ן בענקעל, האט מורא, אפנים, ער זאל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראטענע אפסאצען און די אויסגעריבענע פינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פרעגט די מאמע ביי׳ם טאטען אויפ׳ן אנדערען טאג נאך דער מגילה.

— וואס איז שייך גרייט? — ענטפערט איהר דער טאטע און טהוט־אן די שבת׳דיגע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באַלד גרייט. — ענטפערט די מאַמע, חאָטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז די קינדער, דאָס הייסט מיינע שוועסטער, זענען נאָך ווייט פון גרייט. זיי צוואָגען זיך ערשט די קעפּ, שמירען זיך די האָר מיט מאַנדעלעהל, פאַרקעמען זיך איינס דאָס אַנדערע, פוצען זיך אויס און טהוען־אָן די נייע קליידלעך, באַשמירען די שיך מיט פלאָסטערען־שמאַלץ, זיי זאָלען גלאַנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאָר וואָס קומט אַרויס פון זייער גלאַנצען, אַז די אָפּסאַצען, אוי די אָפּסאַצען, האָבען זיך אָפּגעזעצט, און פון פאָרענט כמעט וואָס מע זעהט־אַרויס די פינגער... וואָס טהוט מען, דער חתן זאָל דאָס, חלילה, נישט דערזעהען? און, ווי אויף צו־להכעיס, טראָגט איהם אָן דער רוח, דעם קאָמי, אין אַ פרישען אַנצוג מיט אַ שטאַרק־אָנגעקראָכמאַלטען קאָלנער און מיט אַ גרינגעם מאָדען־שניפּס, און פון די שטאַרק־אָנגעקראָכמאָלטע ווייסע מאַנ־שעטען קוקען־אַרויס צוויי געזונטע רויטע הענט מיט שוואַרצע נעגעל, און די פריש־אונטערגעשאָרענע האָר ביי איהם שטעהען קאַפּויר, און אַ ווייס שטאַרק־אָנגעקראָכמאָלט נאָזטיכעל שלעפּט ער אַרויס פון קעשענע, און עס שמעקט פון דעם אַ שטאַרקער ריח פון בשמים, נעגעלעך און געווירצען, וואָס פאַרגעהט אין נאָז אַריין, און איך הויב־אָן צו ניסען, און פונ'ם ניסען פּלאַצט מיין קאַפּאָטקעלע און עס שפּרינגען־אָפּ פון דעם צוויי קנעפּלעך. דערזעהט די מאַמע און גיט מיר אַ ווויסטען פּעטשאַטעק.

— אַ יונגאַטש זאָל ניט קאָנען איינהאַלטען אויף זיך קיין קנעפּעל, צעשפּרונגען זאָלסט דו ניט ווערען! — אַזוי זאָגט די מאַמע, חאַפּט אַ נאָדעל־פּאָדעם, נייהט מיר צו די אָפּגעשפּרונגענע קנעפּלעך, און אַז אַלע ווערען פאַרטיג, לאָזען מיר זיך געהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאַר אַלע, אויפגעהויבען די פּאָלעס, געהט דער טאַטע; נאָך איהם, אין אַ פּאָר מאַנסבילשע שטיוועל, — די מאַמע, מחמת די בלאָטע איז זעהר גרויס; נאָך איהר — ביידע שוועסטער מיט זאָנטיקלעך אין די הענט (טאָמער ווייסט איהר, אויף וואָס דאַרף

מען פורים זאַנטיקלעך?); נאָך זיי שפּרייזט מיין עלטערער ברודער משה־אברהם איבער דער בלאָטע, האַלט מיך פאַר א האַנט און זוכט א טרוקען שטיקעל אָרט, א סטעזשקע, און טרעפט אקוראט אין דער רעכטער בלאָטע אריין און טהוט זיך אַלע מאָל א חאַפּ, ווי איין אָפּגעבריהטער: „איף־א!" ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאָמי, אין א פּאָר נייע טיעפע קאַלאָשען, דער איינציגער, וואָס טראָגט קאַלאָשען, און שרייט־אויס אַלע מינוט הויך אויף א קול, אַלע זאָלען הערען: „איך זאָל חאָטש נישט אָננעמען קיין בלאָטע אין די קאַלאָשען!"... און אָט צווי קומען מיר צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ה.

חאָטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענען שוין ביי'ם פעטער הערץ אין שטוב ליכט א סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעם אויף די ווענט. דער טיש איז געגרייט; א מורא'דיגער פורים־קוילעטש, ווי א שור־הבר די גרויס, פאַרנעמט א שטיק טיש, און ארום און ארום טיש שטעהט די גאַנצע משפּחה אונזערע, אַלע פעטערס מיט אַלע מוהמעס מיט אַלע אונזערע גע־שוועסטערקינדערלעך — אַלע, ברוך השם, אָרעמעלייט, וועד מעהר און וועד ווינציגער, און מע רעדט צווישען זיך שטילערהייט און מע וואַרט, ווי אויף א ברית, בשעת קוואַטער באַדאַרף אריינטראָגען דאָס קינד. דעם פעטער הערץ זעהט מען גיט, און די מוהמע הערצעליכע, א אידינע מיט ווייסע פּערעל און מיט שוואַרצע ליפּען און מיט אריינגעשטעלטע צייהן, דרעהט זיך ארום פאַרטאַרעראַמט ארום טיש, שטעלט־אויס די טעלער, ציעהלט אונז אויס איטליכען באַזונדער מיט דער לינקער האַנט, האָט גאָר קיין מורא נישט פאַר קיין עין־הרע... און אָט עפענט זיך די טיר און עס באַווייזט זיך דער פעטער הערץ אַליין, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין א זיידענער גלאַנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק־ברייטע ארבעל און מיט א

שטריימעל אויפ׳ן קאָפּ, וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה און פּסח צום סדר, און די גאַנצע משפּחה טהוט זיך צו איהם אַ בויג, די מאַנסבּילען שמייכלען עפּים זעהר מאָדנע, רייבּען אַ האַנט אָן אַ האַנט, די ווייבּער געבּען איהם אָפּ גוט יום־טוב, און מיר, יונגוואַרג, בּלייבּען שטעהן, ווי די גולמס, ניט צו וויסען, וואָס מע טהוט מיט די הענט... דער פֿעטער הערץ בּאַטראַכט אונז אַלעמען, די גאַנצע משפּחה, מיט איין בּרייטען קוק, פֿון אויבּען אַראָפּ, מיט זיינע בּייזע גרויע אויגען, דורך די זילבּערנע בּרילען, טהוט בּשעת מעשה אַ הוסטעל און אַ מאַך צו אונז מיט דער האַנט:

— נו, פֿאַר וואָס זיצט איהר ניט? זעצט זיך אַוועק, אָט שטעהען בּענקלעך.

די גאַנצע משפּחה זעצט זיך אַוועק, איטליכער אויף איין עק בּענקעל, האָט מורא זיך צוריהרען צום טיש, עס זאָל חלילה נישט זיין קיין שאָדען, און אַ מורא׳דיג שטילשווייגעניש הערשט אין זאַל. מע הערט די ליכט, ווי זיי בּרענען, עס שעמערירט אין די אויגען און אויפ׳ן הארצען איז קאַלעמוטנע. מען איז אי הונגעריג, אי עס ווילט זיך נישט עסען; עס האָט אָפּגענומען מיט אַ מאָל דעם אַפּעטיט, ווי מיט די הענט.

— וואָס שווייגט איהר? זאָגט עפּים, דערצעהלט עפּים! — מאַכט דער פֿעטער הערץ און טהוט אַ הוסטעלע מיט אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און מיט אַ פּאַרשק מיט די ליפּען.

די משפּחה שווייגט. קיינער וואַגט נישט צו זאָגען אַ וואָרט בּיי׳ם פֿעטער הערץ בּיי׳ם טיש. מאָדנע נאַריש שמייכלען די מאַנסבּילען, ווילען עפּים זאָגען און ווייסען נישט וואָס; משונה־ווילד קוקען זיך דורך די ווייבּער, רעדען מיט די אויגען; און מיר, יונגוואַרג, בּרענען, ווי אויף פּאָקען. מיינע בּיידע שוועסטער קוקען זיך אָן איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי זיי האָבּען זיך קיינמאָל נישט געזעהען. מיין בּרודער משה־אַברהם קוקט אויף דער וועלט מיט אַ בּלאָס איבּערגעשראָקען פּנים. קיינער, קיינער וואַגט נישט צו

זאָגען אַ וואָרט ביי'ם פעטער הערץ ביי'ם טיש. נאָר איינער פיהלט זיך דאָ גוט, ווי אומעטום און ווי אַלע מאָל; דאָס איז מיין מרים־רייזעל'ס חתן, דער קאָמי. ער ציהט ארום די גרויסע אָנגעקראָכמאַלטע און שטאַרק־שמעקעדיגע פעטשיילע פון דער הינטערשטער קעשענע, שנייצט־אויס די נאָז גאַנץ ברייטליך, ווי ביי זיך אין דער היים, און רופט זיך אָן:

— פּורים זאָל זיין אַזאַ בלאָטע! איך האָב געמיינט, איך נעם־אָן פּולע קאַלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאַן, האַ? — טהוט אַ פרעג דער פעטער הערץ, הויבט־אויף די זילבערנע בריל און טהוט אַ הוסטעל, אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ ארויף און אַ פאַרשק מיט די ליפּען.

— ס'איז מיין... מיין חתן... מיין מרים־רייזעל'ס חתן. — מאַכט דער טאַטע מיט אַ שטיל קול, ווי אַ מענטש, וואָס איז זיך מודה, אַז דאָס האָט ער גע'הרג'עט אַ מענטשען, און מיר אַלע בלייבען זיצען, ווי געלעהמט, און מרים־רייזעל — ווער, ווער! — מרים־רייזעל ברענט, ווי אַ שטרויענער דאַך!

דער פעטער הערץ באַטראַכט די גאַנצע משפּחה מיט אַ ברייטען קוק פון זיינע בייזע גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך אַ הוסטעל און אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ ארויף און אַ פאַרשק מיט די ליפּען, און טהוט אַ זאָג צו אונז:

— נו? פאַר וואָס געהט איהר זיך נישט וואַשען? געהט וואַשט זיך, אָט שטעהט וואַסער.

ו.

געוואַשען זיך און אָפּגעזאָגט דעם „שאו־ידיכם", זעצען מיר זיך אויס, די גאַנצע משפּחה, אַרום טיש, און וואַרטען, ביז דער פעטער הערץ וועט מאַכען „המוציא", וועט אויפשניידען דעם

מורא'דיגען פורים־קוילעטש, וואָס איז גרויס ווי אַ שור־הבר, און דערוויילע זיצען מיר אָהן לשון, ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאַקי עפּיס נעמען אין מויל אַריין, נאָר דער פעטער הערש, ווי אויף צו־להכעיס, מאַכט לאַנגע שהיות, ווי אַ גוטער איד, ווי אַ רבי. קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר אַ געקוילעטען, און איידער מיר שלינגען־אַראָפּ דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פעטער הערש אַ קוק מיט די בייזע גרויע אויגען אויף דער גאַנצער משפּחה מיט אַ הוסטעל און מיט אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף און מיט אַ פּאַרשק מיט די ליפּען און אַ זאָג:

— נו? פאַר וואָס זינגט איהר עפּיס נישט? זינגט'ס עפּיס אַ ניגון צו דער סעודה, ס'איז דאָך היינט עפּיס פּורים אויף דער וועלט!

די גאַנצע משפּחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּיס, רעדען שטילערהייט, הייסען איינער דעם אַנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּיס". „זינג דו". „וואָס עפּיס איך? פאַר וואָס נישט דו?" אַזוי לאַנג, ביז עס חאַפּט זיך נישט אַרויס מיט אַ ניגון איינער פון אונזער משפּחה, אַברהמ'על דעם פעטער איצי'ס, אַ יונגערמאַן, וואָס סע וואַכסט איהם נישט קיין באָרד און ער פּינטעלט מיט די אויגען און האָט אַ קוויטשיג קול און מיינט, אַז ער קאָן זינגען.

וואָס פאַר אַ מין ניגון אַברהמ'על דעם פעטער איצי'ס האָט געוואָלט אויסזינגען — ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז ער האָט זיך געגעבען אַ נעם בייז'ן גאָרגעל און אַ שטעל־אַוועק אַ פאַלשען טאָן און — אַ קוויטשע־אויס אויף אַ פאַרדומפּענער צו־הויכער שטימע אַ משונה־ווילדע טרויעריגע זאַך, און געמאַכט האָט ער דערביי אַזאַ מאָדנע טרויעריג־לאַכענדיג פּנים, אַז מע האָט באַדאַרפט זיין אַ גאָט אָדער אַ מלאך, מע זאָל זיך איינהאַלטען און נישט צעגעהן פון געלעכטער, ובפרט אַז קעגען מיר איז געזעסען יונגוואַרג און געקוקט מיט אַזעלכע אויגען, אַז מע האָט באַדאַרפט

זיין שטאַרקער פון אייזען און נישט געבען אַ שאָס-אים קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאָס איז געווען פון מיר, אין דעם ערשטען פּאַטש פון דער מאַמע האָב געחאַפּט איך. דער פּאַטש האָט מיך אָבער נישט אָפּגעקיהלט; אדרבה, ער האָט אַרויסגערופען ביי דער גאַנצער חברה יונגוואַרג, און אויך ביי מיר, אַ פרישען געלעכטער, און דער פרישער געלעכטער האָט אַרויסגערופען אַ פרישען פּאַטש, און נאָכ'ן פּאַטש — ווידער אַ געלעכטער, און נאָכ'ן געלעכטער — ווידער אַ פּאַטש, אַזוי לאַנג, ביז מע האָט מיך אַרויסגעפיהרט פון זאַל אין קיך אַריין, פון קיך אין דרויסען אַרויס, פון דרויסען האָט מען מיך געבראַכט אַהיים אַ צע'הרג'עטען, אַ צעשלאָגענעם, אַ באַגאָסענעם מיט טרערען, מיט בלוטיגע טרערען — און איך האָב מיר יענעם אָוונט פאַרשאָלטען דאָס געביין, געשאָלטען דעם פּורים, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אברהמ'על דעם פעטער איצי'ס, און מעהר פון אַלע דעם פעטער הערץ — זאָל ער מיר מוחל זיין, ער איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט אַ מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ'ן בית-עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אַלע זיינע מעלות, מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פה נקבר — דאָ ליגט אַ מאַן איין עהרליכער, אַ גוטער, אַ הארציגער, אַ ליעבליכער, אַ ברייטע האַנט, אַ גרויסער בעל-צדקה, אַ צוגעלאָזטער, אַ געטרייער, אַ פריינטליכער, און נאָך, און נאָך. תנצב"ה".

דער אורח

געשריבען אין יאָהר 1906

דער אורח

א.

— איך האָב פון אייערטוועגען, רב יונה, איין אורח אויף פסח, האָט איהר נאָך אזא אורח נישט געהאַט זינט איהר זענט א בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו, איין אתרוג, נישט קיין אורח!

— דהיינו, וואָס הייסט איין אתרוג?

— דהיינו, איין אתרוג הייסט — א איד פון סאמע זייד, און א שענער איד א פארשוין. איין חסרון נאָר, וואָס ער פאר־שטעהט נישט אונזער לשון.

— וואָסער דען לשון פארשטעהט ער?

— לשון־קודש.

— פון ירושלים?

— פון וואנען ער איז — ווייס איך נישט, נאָר אז ער רעדט, רעדט ער מיט סאמע פתח׳ען.

אָט אזא געשפּרעך איז פאָרגעקומען צווישען טאטען מיט עזריאל דעם שמש א פּאָר טעג פאר פסח, און איך בין זעהר בייגיעריג געווען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג״, וואָס פאר־שטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאמע פתח׳ען. שוין אין שוהל האָב איך באַמערקט עפּיס א מאָדנע נפש מיט א

שטריימעל און מיט א טערקישען חאלאט פון געלע, בלויע און רויטע פאסען. ארום דעם דאזיגען פארשוין האבען מיר, יונגווארג, ארומגעשטעלט זיך פון אלע זייטען און גענומען איהם באטראכטען, און האבען געחאפט א מיאוס'ען פסק פון עזריאל דעם שמש: קינדער זאלען נישט האבען קיין טבע קריכען א פרעמדען מענטשען אין פנים אריין. נאכ'ן דאוונען האט דער גאנצער עולם אפגע־שטעקט דעם פארשוין שלום און געזאגט איהם א גוט יום־טוב, און דער פארשוין האט אלעמען אפגעענטפערט מיט א זיס שמייכעלע אויף די רויטע בעקלעך, פארברעמט מיט א גרוי בערדעל: „שאלאם! שאלאם!" דער „שאלאם־שאלאם" האט ארויסגע־רופען ביי אונז, קליינווארג, זעהר א גרויס געלעכטער. און דאס האט עזריאל דעם שמש שטארק פארדראסען; האט ער זיך געלאזט צו חברה מיט א פארטיגער האנט אויף צו געבען פעטש. חברה האט זיך פון עזריאל'ס האנט אויסגעגליטשט, ווידער פאר־גנב'עט זיך צום פארשוין, הערען ווי ער זאגט „שאלאם־שאלאם", אויסגעשאסען א געלעכטער און ווידער זיך אויסגעגליטשט פון עזריאל'ס האנט... מיט גרויס גדלות לאז איך מיך געהן נאכ'ן טאטען מיט'ן דאזיגען פארשוין צו אונז אויף יום־טוב און פיהל, אז אלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאך אלע פון דער ווייטען, און איך דרעה־אויס צו זיי דעם קאפ און שטעל זיי ארויס א צונג. א גאנצען וועג שווייגען מיר אלע דריי, און אריינגעקומען אין שטוב אריין, זאגט דער טאטע צו דער מאמע: „א גוט יום־טוב!" און דער אורח טהוט א שאקעל מיט'ן קאפ און דאס שטריימעל טהוט זיך א טרייסעל: „שאלאם! שאלאם!" איך דערמאן מיך אן מיינע חברים און באהאלט דאס פנים אונטער'ן טיש, איך זאל נישט אויסשיסען קיין געלעכטער. איך חאפ א קוק אלע מאל אויפ'ן אורח, און ער געפעלט מיר: עס געפעלט מיר זיין טערקישער חאלאט, וואס מיט די געלע, בלויע און רויטע פאסען; עס געפעלען מיר די רויטע פריש־בלוטיגע בעקלעך זייגע, וואס זענען ארומגעברעמט מיט א שען קייליכיג

גרוי בערדעל; עס געפעלען מיר זיינע שווארצע שענע אויגען, וואָס קוקען־ארוים שמייכלענדיג פון אונטער די געדיכטע גרויע ברעמען. אויך דעם טאטען, זעה איך, איז ער געפעלען. דער טאטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאמע קוקט אויף איהם, ווי אויף א געטליכען מענטשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם א וואָרט. דער טאטע אליין מיט זיין כבוד בעט איהם אוים דאָס הסב־בעט. די מאמע איז פארטאָרעראַמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפט איהר אונטער. ערשט אז עס קומט צום קידוש מאכען, שמועסט זיך דורך דער טאטע מיט'ן אורח אויף לשון־קודש, און איך בין מלא גדולה, וואָס איך פארשטעה כמעט איטליכס וואָרט. איך געב דאָ איבער זייער לשון־קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאטע: נו? (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאכט, זייט מוחל, קידוש!).

דער אורח: נו־נו! (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאכט, מאכט!).

דער טאטע: נו־אָ? (פאר וואָס ניט איהר?).

דער אורח: אָ־נו? (איהר פאר וואָס נישט?).

דער טאטע: אי־אָ! (פריהער איהר!).

דער אורח: אָ־אי! (איהר פריהער!).

דער טאטע: ע־אָ־אי! (איך בעט אייך, מאכט איהר!).

דער אורח: אי־אָ־ע! (מאכט איהר, איך בעט אייך!).

דער טאטע: אי־ע־אָ־נו? (וואָס וועט אייך שאַטען, אז איהר וועט מאכען פריהער?).

דער אורח: אי־אָ־ע־נו־נו! (אז איהר ווילט דווקא איך, לאָז זיין איך!).

און דער אורח נעמט דעם כּוס פֿונ׳ם טאַטענ׳ס הענט און לעגט־אַוועק אַ קידוש, נאָר אַזאַ קידוש, וואָס מיר האָבען אַזעלכס נישט געהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאָל. ערשטענס, די עברי, וואָס מיט סאַמע פּתח׳ען: „בּרשוט מאַראַנאַן וראַבּאַנאַן וראַבּאַטאַי"... און צווייטענס — דאָס קול, וואָס געהט בּיי איהם נישט פֿונ׳ם האַלז, נאָר ווי פֿונ׳ם טערקישען חאַלאַט, וואָס מיט געלע, בּלויע און רויטע פּאַסען. איך האָב מיך דערמאַנט אָן מיינע חברים, וואָס פֿאַר אַ געלעכטער דאָ וואָלט אויסגעבּראָכען און וואָס פֿאַר פּעטש דאָ וואָלטען געפֿלויגען, ווען זיי זאָלען, אַשטייגער, זיין בּיי דעם קידוש! נאָר אַזוי ווי איך בּין דאָ אַליין, האַלט איך מיך איין און פֿרעג דעם טאַטען די פֿיער קשיות, און מיר זאָגען די הגדה אַלע אינאיינעם, און איך בּין שטאָלץ, וואָס דער דאָזיגער פּאַרשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמ׳ס.

ב.

דער תּנא, וואָס האָט געזאָגט: „אין משיחין בּסעודה" — מען זאָל נישט רעדען, הייסט עס, בּיי׳ם עסען, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט נישט געקענט דאָס אידישע לעבען. איך בּעט אייך, ווען האָט אַ איד, למשל, צייט צו רעדען, אַז נישט בּיי׳ם עסען? ובפֿרט פּסח צום סדר, וואָס ס׳איז פֿאַרהאַן אַזוי פֿיעל צו זאָגען פֿאַר דער סעודה און נאָך דער סעודה? ריקעל די מויד האָט דערלאַנגט דאָס וואַסער, מע האָט זיך נאָר געוואַשען, געמאַכט המוציא, געזאָגט „על אכילת מצה", און די מאַמע האָט אויסגע־טיילט די פֿיש, — אַזוי האָט דער טאַטע פֿאַרקאַטשעט די אַרבּעל און האָט זיך אַריינגעלאָזט מיט׳ן אורח אין אַ לאַנגען שמועס אויף לשון־קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאַטע האָט איהם געפֿרעגט, איז געווען די געוועהנליכע שאלה, וואָס איין איד פֿרעגט בּיי׳ם אַנדערען אידען:

— מה שמכם?

דערויף האָט איהם דער אורח געענטפערט מיט סאַמע פּתח'ען און אין איין אָטהעם, ווי מע זאָגט די עשרת בני־המן אין דער מגילה:

— איק בכר גלש דמת הנך וסם זען חפף טצץ.

דער טאַטע איז געבליבען זיצען מיט'ן ביסען אין מויל און געקוקט פאַרוואונדערט אויפ'ן פאַרשוין, אפּנים, דערפאַר, וואָס ער טראָגט אַזא לאַנגען נאָמען, און איך האָב מיך פאַרהוסט און געקוקט אַראָפּ, אונטער'ן טיש. האָט מיר די מאַמע אַ זאָג געטהאָן: „פאַוואָלי ווי דו עסט פיש, קאָנסט זיך ווארגען, חלילה, מיט אַ ביינדעל". און אויפ'ן פאַרשוין האָט זי אַ קוק געטהאָן מיט גרויס רעשפּעקט. עס ווייזט אויס, אַז זי איז פונ'ם נאָמען גאָר נתפּעל געוואָרען, חאָטש זי האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָס באַדייט. און אַזוי ווי דער טאַטע האָט יאָ פאַרשטאַנען, האָט ער געפונען פאַר נויטיג איהר די זאַך אויפצוקלערען:

— פאַרשטעהסט דו מיך, א י ק ב כ ר — דאָס איז אונזער איבערגעקעהרטער אלף־בית, און דאָרט איז ביי זיי, אפּנים, אַזא מנהג, אַז איטליכער הייסט ביי זיי על־פּי אלף־בית.

— אלף־בית! אלף־בית! — חאַפּט אונטער דער פאַרשוין מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די בלוט־רויטע בעקלעך, און די שענע שוואַרצע אויגען קוקען אויף אונז אַלע, און אפילו אויף ריקעל די מויד, מיט גרויס פריינטשאַפט.

געוואָהר געוואָרען דעם נאָמען זיינעם, איז דער טאַטע נייגיעריג געווען צו וויסען, אויך פון וואַנען, פון וואָסער אַ לאַנדער קומט צו פאָהרען. דאָס האָב איך פאַרשטאַנען לויט די נעמען פון שטעדט און מדינות, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען, און וואָס דער טאַטע האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזעצט פאַר דער מאַמע, געגעבען כמעט אויף איטליכס וואָרט אַ פּירוש, און די מאַמע איז פון איטליכס וואָרט געווען נתפּעל, און אויך ריקעל די מויד איז געווען נתפּעל, און ס'איז טאַקי געווען פון וואָס נתפּעל צו ווערען: אַ קלייניגקייט, אַ פאַרשוין קומט צו פאָהרען אפשר פאַר צעהנ־

טויזענט מייל פון א מדינה, וואס איידער מע קומט־צו צו איהר, מוז מען אריבערשווימען זיעבען ימים מיט א מדבר, און וואס צו דעם מדבר אליין דארף מען געהן ניט ווינציגער, ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אז מע קומט שוין צו גאר נאהענט, באדארף מען ארויפקלעמערען אויף אזא הויכען בארג, וואס דער שפיץ גרייכט ביז צו די וואלקענס, און באדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען שרעקליכע בלאזען דארטען, וואס איז סכנת־נפשות!... דערפאר אבער, אז מע קומט־איבער בשלום דעם דאזיגען בארג און מע טרעט־אריין אין זייער לאנד, זעהט מען פאר זיך דעם אמת'ען גן־עדן התחתון: בשמים, נעגעלעך, געווירצען, כל המינים פירות, עפעל און בארען און פאמעראנצען, וויינטרויבען, טייטלען און איילבערטען, נים און פייגען לרוב. און די הייזער זענען דארטען געבויט פון סאמע טענענהאלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די כלים זענען פון גין־גאלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח א קוק אויף די זילבערנע כוסות אונזערע, מיט די זילבערנע לעפעל, גאפלען און מעסערם), און בריליאנטען, פערלען און דימענטען וואלגערען זיך דארטען אויף דער גאס, קיינער וויל זיך ניט געבען די מיה זיך אנבויגען זיי אויפצוהויבען, ווארום זיי האבען דארטען קיין שום ווערטה (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פערעלעך, וואס אויף איהר ווייסען האלז).

— דו הערסט? — מאכט דער טאטע צו דער מאמע מיט א גליקליך פנים.

— איך הער. — ענטפערט איהם די מאמע און פרעגט א קשיה: — למאי ברענגען זיי דאס ניט צו פיהרען אהער, זיי וואלטען דאך דא געמאכט דערפון גאלד! אנו, טהו איהם אקארשט אומיטטען א פרעג, יונה.

דער טאטע פרעגט איהם די דאזיגע קשיה און באקומט פון איהם א תשובה, און גיט איבער דער מאמע אויף אונזער לשון:

— פארשטעהסט דו, ער זאָגט, אז דו קומסט צו פאָהרען אהינצו, קאָנסט דו דיר נעמען וויפיעל דו ווילסט, פולע קעשענעס, נאָר פאָהרסט דו פון דאָרטען ארויס, מוזט דו אָפּגעבען אלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אויס בּיי דיר וואָס ניט איז, בּיזט דו חייב מיתה.

— וואָס הייסט דאָס? — פרעגט די מאַמע, דערשראָקען.

— דאָס הייסט, מע הענגט דיך אויף אויף א בּוים, אָדער מע פארשטיינערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פונ'ם דאָזיגען פארשוין אלץ מעהר אינטערעסאַנט, און אז עס האַלט שוין גאָך די קניידלעך און מיר נעמען נאָך צו בּיסלעך וויין, פרעגט איהם דער טאַטע: ווען מען געהער דאָס אלסדינג, און צי ס'איז פארהאַן דאָרטען א מלך? און באַלד באַקומט ער א קלאָרע תשובה, און גיט דאָס איבּער דער מאַמע מיט גרויס חדוה אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, אז געהערען געהער דאָס אינגאַנצען צו די דאָר־טיגע אידען, וואָס מע רופט זיי „ספרדים", און א מלך איז בּיי זיי פארהאַן, זאָגט ער, אויך א איד, זעהר א פרומער איד מיט א שטריימעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף־בן־יוסף. ער איז א כהן גדול, זאָגט ער, בּיי די „ספרדים" און פאָהרט ארויס, זאָגט ער, אין א גילדענער קארעטע מיט זעכס בּרענענדיגע פערד, און אז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אריין, געהען איהם, זאָגט ער, אקעגען די לויים מיט א געזאַנג...

— בּיי אייך זינגען לויים אין שוהל? — פרעגט איהם דער טאַטע פארוואונדערט און באַקומט באַלד א תשובה און גיט דאָס איבּער דער מאַמע אויף אונזער לשון, און דאָס פּנים בּיי איהם שיינט, ווי די זון:

— וואָס זאָגסטו דו דערויף? ער דערצעהלט, אז ביי זיי איז פאַרהאַן אַ בית־המקדש מיט כּהנים מיט לויים מיט איין אָרגעל...

— נו, און אַ מזבח? — טהוט איהם דער טאַטע אַ פרעג און באַקומט אַ תשובה, און ניט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, ס'איז דאָ ביי זיי אַ מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע כּלים, אַלסדינג ווי אַמאָל, זאָגט ער, ביי אונז אין ירושלים.

און ביי די ווערטער לאָזט־אַרויס דער טאַטע אַ טיעפען זיפץ, און אויף איהם קוקענדיג, זיפצט אויך די מאַמע. און איך פאַר־שטעה איהם ניט, וואָס דאַרף מען דאָ זיפצען? אדרבה, מע באַדאַרף זיין שטאָלץ, מע באַדאַרף זיין פריילין, וואָס מיר האָבען אַזאַ לאַנד, וואו עס געוועלטיגט אַ אידישער מלך און אַ כּהן גדול און וואו עס געפינט זיך אַ בית־המקדש מיט כּהנים, מיט לויים, מיט איין אָרגעל, מיט אַ מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, ליכטיגע מחשבות חאַפּען מיך אויף און טראַגען מיך אוועק גלייך אַהינצו, אין יענעם גליקליכען אידישען לאַנד, וואו די הייזער זענען גע־בויעט פון סאַמע טענענבוימער, געדעקט מיט ריין זילבער, וואו די כּלים זענען פון גין־גאָלד, און וואו בריליאַנטען, פּערלען, די־מענטען וואַלגערען זיך אויף דער גאַס. און עס גנבה'ט זיך אריין צו מיר אַ מחשבה, אז ווען איך זאָל דאָרטען זיין, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון; איך וואָלט שוין געוואוסט, וואו צו באַהאַלטען; ביי מיר וואָלט מען שוין נישט אויסגע־טרייסעלט גאָרנישט... איך וואָלט שוין געבראַכט פון דאָרטען דער מאַמע אַ שענע מתנה: אויהערינגלעך בריליאַנטענע און פּערעל עטליכע שנירלעך. און בשעת מעשה טהו איך אַ קוק אויף דער מאַמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פּערעלעך, וואָס אויף איהר וויסען האַלז, און איך באַקום אַ שטאַרקען חשק צו זיין אינ'ם דאָזיגען לאַנד, און עס פאַלט מיר איין אַ געדאַנק.

איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפֿאָהרען אהין מיט'ן דאָזיגען אורח, געוויינטליך, בסוד, אַז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אַנטפּלעקען פֿאַר'ן אורח, אויסגיסען פֿאַר איהם מיין האַרץ, אויסזאָגען איהם דעם גאַנצען אמת, און בעטען איהם, ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אַהינצו חאָטש אויף אַ קליינער צייט. ער וועט דאָס מיר געוויס טהון. ער איז זעהר אַ גוטער, אַ צוגעלאָזטער פּאַרשוין. ער קוקט אויף איטליכען באַזונדער, און אפילו אויף ריקעל די מויד, אַזוי פריינטליך, אַזוי פריינטליך!

אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח, און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שוואַרצע אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שווייג, ווייסער־חברה'ניק איינער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועט שוין זיין רעכט!...

ד

אַ גאַנצע נאַכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: אַ מדבר, אַ בית־המקדש, אַ כהן גדול און אַ באַרג אַ הויכער, און איך קלעטער ארויף אויפ'ן באַרג, און דאָרט וואַקסען בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און מיינע חברים קריכען אַרויף אויף די ביימער און טרייסלען זיי, און עס פּאַלען פון דאָרטען אויף דער ערד נוזמי גוזמאות בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און שטופּ זיין די קעשענעס — און מערקווירדיג! וויפיעל איך שטופּ — און עס געהט נאָך! וויפיעל איך שטופּ — און עס געהט נאָך! לעג איך אַריין די האַנט אין קעשענע און נעם־אַרויס פון דאָרטען אַנשטאַט בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען — נאָר פּירות אַלערליי: עפּעל און באַרען, און פּאָמעראַנצען און איילבערטען, און טייטלען און ניס און פייגען... און איך האָב דערפון גרויסע אַנגסטען, קאַטשע

מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און עס חלומ'ט זיך מיר דאָס בית־המקדש, און איך הער די כהנים דוכנ'ען און די לויים זינגען און דעם אָרגעל שפּילען, און עס ווילט זיך מיר אריינגעהן אינוועניג אין בית־המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל די מויד האַלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך ביי איהר, איך שריי, איך וויין, איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאַטשע מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און חאַפּ מיך אויף און... דער־זעה פאר זיך דעם יאָמען מיט דער מאַמען שטעהען האַלב אָנ־געטהאָן, ביידע בלאַס, ווי דער טוידט, דער טאַטע אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאַמע ברעכט די הענט און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרערען. מיין קינדערש הארץ דערפיהלט, אז דאָ איז עפּיס געשעהען ניט קיין גוטע זאַך, זעהר ניט קיין גוטע זאַך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּעל האָט נישט צוגעטראכט פאר איין אומגליק — איז דאָס געוועזען א גאַרנישט קעגען דעם, וואָס ס'איז געשעהען.

און געשעהען איז אָט וואָס: אונזער אורח, דער פּארשוין פון יענער ווייטער מדינה, פון יענעם גליקליכען לאַנד, וואָס די הייזער זענען דאָרט געבויעט פון סאַמע טענענבוימער און געדעקט מיט ריין זילבער א. א. וו., איז נעלם געוואָרען, און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען ביי אונז א סך זאכען: אלע זילבערנע כוסות, אַלע זילבערנע לעפעל, גאָפּלען און מעסערס, דאָס גאַנצע ביסעל ציערונג דער מאַמע'ס, און אויך מזומן געלט, וויפיעל עס האָט זיך געפונען ביי אונז אין קאַסטען. און אויך ריקעל די מויד איז מיט איהם אנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן ביי'ם הארצען, נישט אויף די זילבערנע כוסות מיט די זילבערנע לעפעל, גאָפּלען און מעסערס, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאַמע'ס ציערונג, און נישט אויפ'ן מזומן געלט, און נישט אויף ריקעל די מויד — חאַפּט זי דער רוח! — נאָר אויף דעם גליקליכען־גליקליכען לאַנד, וואָס סע וואַלגערען זיך דאָרטען בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און אויף

דעם בית־המקדש, מיט די כהנים, מיט די לוויים, מיט'ן אָרגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס מע האָט ביי מיר אוועקגערויבט, צוגענומען, צוגעגומען, צוגענומען.

און איך קעהר מיך אום מיט'ן פּנים צום וואַנט און וויין, וויין שטילערהייט.

אליהו הנביא

אַ פאַנטאַסטישע געשיכטע מיט אַרעטעניש לכבוד פסח
ספּעציעל פון קינדער וועגן

געשריבען אין יאָהר 1903

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

א.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטעריגער ביי טאטע־מאמע. „פון זיבען איינער געבליבען". דא — נישט שטעה, דארט — נישט געה. דאס — נישט עס, יענס — נישט טרינק. דעם קאפ — דעק צו. דעם האלז — פארבינד. די הענט — באהאלט. די נאז — שנייץ־אויס. אך, נישט גוט, נישט גוט צו זיין א בן־יחיד. און נאך א נגיד'ס א יונגעל דערצו. מיין טאטע איז א נגיד. א חלפן איז ער. געהט־ארום מיט א טארבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. זענען דערפאר ביי איהם די פינגער תמיד שווארץ און די נעגעל צעטריסקעט. הארעוועט ער אפילו זעהר שטארק. אלע טאג אז ער קומט אהיים, איז ער אויסגעמיעדט און צעבראכען. „נישטא קיין פים — קלאגט ער זיך פאר דער מאמע, — נישטא קיין פים, קיין סימן פון קיין פים"...

נישטא קיין פים — עס קאן זיין. דערפאר האט ער אבער „פרנסה בשפע". אזוי זאגען אלע, און אלע זענען אונז מקנא, וואס מיר האבען פרנסה, און נאך בשפע. די מאמע איז צו־פריעדען. איך אויך. „א פסח ביי מיר היינטיגעס יאהר — אויף אלע אידישע קינדער, רבונו של עולם"...

אזוי זאָגט די מאַמע און דאַנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אזא פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פּסח. דעם ליעבען טייערען פּסח. אויסגע־קליידט האָט מען מיך — בגדי־מלכות, ווי עס פּאַסט פאַר אַ נגיד'ס אַ יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער אַרויס? אַז איך טאָר נישט צדומשפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פאַרקיהלען. אַז איך טאָר נישט אַרומלויפען מיט אַלע קבצנ'ישע קינדער — איך בין אַ נגיד'ס אַ יונגעל. אַזעלכע שענע מלבושים — נישטאָ פאַר וועמען צו באַריהמען זיך. אַ פולע קעשענע מיט נים — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין אַ בן־יחיד, אַ ציטעריגער, וואָס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאָך אַ נגיד'ס אַ יונגעל דערצו.

ג.

דער טאַטע האָט אָנגעטהאָן די בעסטע קאַפּאָטע און איז אַוועק אין שוהל דאַוונען. זאָגט צו מיר די מאַמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קאָנען זיצען ביי'ם סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאַטען די פיער קשיות". משוגע בין איך? פאַר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער, חלילה, ווערסט דו אַנשלאָפען ביי'ם סדר, אַזוי קומט אליהו־נביא מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס... פּסח ביינאַכט געהט־אַרום אליהו־נביא און קוקט, ווער עס שלאָפט ביי'ם סדר, דעם נעמט ער צו אין זאַק אַריין"... האַ־האַ! איך וועל אַנשלאָפען ווערען ביי'ם סדר? איך? און אַז מע זאָל זיצען אַ גאַנצע נאַכט? און אפילו

ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פאראַ־יאָהרען? „פאראיאָהרען ביזט דו אנשלאָפען געוואָרען באלד נאָך קידוש"... פאר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט אלי־נביא מיט'ן זאק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליי־ניטשקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דארפסט דו פרעגען דעם טאטען די פיער קשיות. היינט דארפסט דו זאָגען מיט'ן טאטען „עבדים היינו". היינט דארפסט דו עסען מיט אונז פיש און יויך און קניידלעך... שא — אָן געהט דער טאטע פון שוהל".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאנקען גאָט. דער טאטע האָט אָפּגעמאכט קידוש. איך אויך. דער טאטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כוס. איך אויך. און דוקא א פולען כוס, און דוקא ביז'ן דנאָ. „זעה נאָר, ביז'ן דנאָ!" — זאָגט די מאמע צום טאטען, און מיר זאָגט זי: „א פולען בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאָפען ווערען"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפען ווערען? איך? און אז מע זאָל זיצען א גאנצע נאכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? אנו, פרעגט דעם טאטען, ווי אזוי האָב איך אָפּגעקלאָפּט די פיער קשיות? ווי אזוי זאָג איך די הגדה? ווי אזוי שאָקעל איך זיך איבער'ן סידור און זינג מיט'ן טאטען דעם „עבדים היינו"?... און די מאמע לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר: „וועסט אנשלאָפען ווערען. אנשלאָפען ווערען"... עך, מאמע! מאמע! מיר דאכט זיך, מע זאָל זיין מיט אכצעהן קעפּ, קאָן מען פון דעם אליין אנשלאָפען ווערען! אנו, לאָז מען זיך אוועקזעצען אייך אקעגען און זינגען אייך אין אויהער: „אנשלאָפען ווערען, אנשלאָפען ווערען".

פארשטעהט זיך, אז איך בין אנשלאָפען געוואָרען.

ח.

אנגעשלאָפען געוואָרען — חלום'ט זיך מיר, אז דער טאַטע האַלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאַמע אַליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טיר, מקבל פנים זיין אליה־נביא'ן. שען וועט זיין, טאַטער קומט טאַקי אליה־נביא, ווי די מאַמע זאָגט, מיט'ן זאַק אויף די פּלייצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בחור"... און ווער וועט זיין שולדיג אין דעם, אז נישט די מאַמע אַליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!"?... און אזוי ווי איך טראַכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אהא! — הער איך א סקריפּ פון דער טיר, און דער טאַטע שטעהט־אויף און רופט־אוים אויף א קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס'איז ער. ער געהט, ער געהט. פּאַוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. א שענער איד אליה־נביא. איין אַלטער מאַן. א זקן מיט א גרייז־גרויער באָרד ביז די קניע. דאָס פּנים אַלט, געל, געקנייטשט, נאָר שען און גוט איז דאָס אָהן איין עק. און אויגען — אך, אויגען! גוטע, ווייכע, פריינטליכע, ליעבע, געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אָנגעלעהנט אויף א גרויסען־גרויסען שטעקען, מיט א זאַק אויף די פּלייצעס — און שאַ, שטיל, אָהן ווערטער, און גלייך צו מיר.

ט.

— נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאַק אריין און קום! — אזוי זאָגט צו מיר אָט דער אַלטיטשקער, און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זיס.

פרעג איך איהם: „וואוהין?" מאַכט ער צו מיר: „וועסט שוין נאָכדעם זעהען"... וויל איך נישט, זאָגט ער מיר נאָך א מאָל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קאָן איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד'ס א יונגעל?" זאָגט ער: „און אז א נגיד'ס א

יונגעל, וואס ביזט דו פאר א מיוחס?" זאג איך: „איך בין ביי טאטע־מאמע א בן־יחיד".... זאגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן־יחיד". זאג איך: „א ציטעריגער — פון זיעבען איינער געבליבען. זיי וועלען, זאג איך, דערזעהן, אז איך בין נישטא, וועלען זיי דאס נישט אויסהאלטען. זיי וועלען שטארבען, און דערהויפט — די מאמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אלטיטשקער, מיט גוטען און מאכט צו מיר ווייך און זיס, ווי פריהער: „געדםט דו נישט מיט מיר, טא שלאף געזונט, נאר ווער אנשלאפען אויף שטענדיג, אויף אייביג"... הויב איך אן צו וויינען: „הייסט דאך עס, איך זאל שטארבען? זיי וועלען דאס נישט אויסהאלטען.... דערהויפט — די מאמע"... „ווילסט דו נישט שטארבען, טא קום מיט מיר. געזעגען זיך אפ מיט טאטע־מאמע און קום"... „סטייטש, ווי קאן איך געהן, אז איך בין א בן־יחיד, פון זיעבען איינער גע־בליבען?"... מאכט ער צו מיר שוין שטארקער: „צום לעצטען מאל, יונגעלע, קלויב דיר אויס איינס פון די צוויי: אדער געזעגען זיך אפ מיט טאטע־מאמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אדער בלייב דא, נאר ווער אנשלאפען אויף אייביג. אויף אייביג"....

ז.

אפגעזאגט די דאזיגע ווערטער, טרעט ער אפ פון מיר אויף איין שפאן און וויל שוין אויסקערעווען זיך צו דער טיר. וואס טהוט מען דא? אוועקגעהן מיט'ן אלטען, גאט ווייסט וואוהין, פארפאלען ווערען — וועלען טאטע־מאמע שטארבען. א בן־יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען... בלייבען דא און אנשלאפען ווערען אויף אייביג — הייסט דאס דאך, איך אליין זאל שטארבען... ציה איך אויס צו איהם ביידע הענט מיט טרערען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, ליעבער, הארציגער אליהו! געב מיר איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך!" דרעהט ער אויס צו מיר דאס שענע אלטע, געלע, געקנייטשטע פנים מיט דער גרייז־גרויער

באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע גוטע ליעבע געטרייע אויגען און מאַכט צו מיר מיט א שמייכעל: „איין מינוט אויף צו באַטראַכטען זיך געב איך דיר, מיין קינד, אָבער נישט מעהר אַז איין מינוט"...

און דער אַלטיטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

. . . .
. . . .

פרעגט זיך: וואָס האָב איך באַדאַרפט אין דער מינוט צוטראַכטען אַזעלכעס, אַז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אַלטען און נישט אנשלאָפען ווערען אויף אייביג? — אַנו, ווער וועט טרעפען?...

שיקט אַ בעזעם
אַז גאָט וויל

אַ טראַגעדיע כשר לפסח, דעקאַדענטיש־סימבאָליסטיש געשריבען

געשריבען אין יאָהר 1908

אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם

ד י פ אַ ר ש ו י נ ע ן:

מצות.
אַרבע כוסות.
פסח'ינע שמאַלץ.
אייער.
ריבאייזען.
קאָכלעפעל.
דייזשע באָרשט.
בעזעם.
קאַץ.
בעל־הבית.
בעל־הבית'טע.

א ר ט — אין שפּיזאַרניע, אין דער פּסח'ינער שאַפע.

צ י י ט — ערב פּסח.

א י י ע ר [צו די מצות]. זייט זשע מוחל. ווען האָבען מיר פּסח?

מ צ ו ת [צו די אייער]. וואָס איז דען?

א י י ע ר. גאָרנישט, גלאַט אזוי. עס איז אונז נמאס געוואָרען צו ליגען אָט דאָ, אין דער שפּיזאַרניע. מיר וואָלטען שוין געהרען דערלעבען פּסח.

מ צ ו ת. ציקאַווע ביצים! מיר ליגען דאָ פון נאָך פורים אָן.

ש מ אַ ל ץ. פון נאָך פורים? אַ טייערע מציאה! איך שטעה נאָך פון פאַר חנוכה.

ב אָ ר ש ט. און מיך האָט מען דאָ אַוועקגעשטעלט באַלד נאָך סוכות. ס'איז מיר שוין אַזוי אומעטיג, אַז איך האָב, דאַכט מיר, געחאַפּט אַ שימעל.

כּ ו ס ו ת. למאַי אָט שטעהען מיר דאָ פון פאַראַיאָהרען?

ק אַ כ ל ע פּ ע ל. היינט וואָס זאָל א י ך שוין זאָגען? איך בין עלטער פון אייך אַלעמען. איך בין דאָ אַ קאָכלעפּעל פון זינט דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האָבען חתונה געהאַט.

ר י ב אַ י י ז ע ן. אָבער מאַקי נישט מעהר ווי אַ „קאָכלעפּעל"...

ק אַ כ ל ע פּ ע ל [בייז]. הער נאַר, דו בלעכענע כלי, וואָס ביזט דו דאָ פאַר אַ מאַכער?

ר י ב אַ י י ז ע ן. מעהר מאַכער פון דיר. ווען ניט איך, וואו וואָלט מען נעמען מרור צום סדר?

ב ע ז ע ם [ציהט־אויס אַ געלעכטער פון ווינקעלע]. חי־חי־חי!

כ ו ס ו ת [איינס צו דאַס אנדערע]. ווער חיחיקעט דאָס?

מ צ ו ת [צו די כוסות]. ס'איז דער בעזעם. דאַכט זיך, אַזאַ בעזעם וואָלט געמעגט האָבען דרך־ארץ האָטש פאַר אונז, מצות?

א י י ע ר. וואָס עפּיס פאַר אייך? און וואו זענען מיר?

מ צ ו ת [מיט גדלות]. וואָס איז מיט אייך דער יחוס? מע עסט אייך דען ניט אַ גאַנץ יאָהר?

א י י ע ר. פרעגט זשע אָבער די בעלי־בתים, וואָס פאַר אַ טעם האָבען מצות אָהן אייער?

ש מ אַ ל ץ. און וואָס איז מצות מיט אייער אָהן שמאַלץ?

ב אָ ר ש ט. מאָהלט אייך, אַז איך בין אַ ביסעל נויטיגער פון אייך אַלעמען. אייך, אייער און שמאַלץ, באַנוצט מען נאָר פון יוצא ווערען, און אָהן מיר קאָן מען פסח זיך ניט באַגעהן. פרעגט

אויף אַ ציקאַוועסט די מצות, וואָס פאַר אַ טעם האָבען זיי, אַז מע בראָקט זיי אין באָרשט אַריין.

מצות. וואָס אמת איז אמת. מיר וואָלטען אָבער וועלען וויסען, וואָס פאַר אַ טעם וואָלט געהאַט אַ פּסח־באָרשט אָהן אונז, אָנגעבראָקטע מצה?

אייער. אָדער ווען מע זאָל דעם באָרשט ניט פאַרווייסען מיט איין איי?

שמאַלץ. און מע זאָל ניט אַריינטהון קיין לעפעל שמאַלץ?

קאָכלעפעל. און מיך האָט איהר פאַרגעסען?

ריבאייזען. קאָכלעפעל איז אומעטום אַ קאָכלעפעל!...

קאָכלעפעל [איז כעס]. בלעבענער שלים־מזל! וועסט ניט אַנשטומט ווערען?

בעזעם [לאַכט פון ווינקעלע אַרויס]. חי־חי־חי!...

כּוסות. ווי־עדער חיחיקעט ער, דער בעזעם?

מצות. אַ אידיאָט!

אייער. ניט אַזאַ אידיאָט, ווי איין עזות־פּנים!...

שמאַלץ. אויף וואָס דאַרף מען, אַשטייגער, אַ בעזעם אויף פּסח?

באָרשט. אויף סים סאָט כּפּרות!

ריבאייזען. פאַרנעמט אומזיסט איין אָרט אין שאַפע.

קאָכלעפעל. טאָמער איז דאָ קאַרג ענג... מע ווערט דערשטיקט אָט דאָ ביי זיי אין שפּיזאַרניע... איך וועל פּרובען עפענען די טיר... [עפענט אַ האַלב טירעל].

שמאַלץ [צום קאָכלעפעל]. וואָס טהוט איהר? איהר ווילט, ס'זאָל אַריין די קאַץ? זי וועט חלילה מאַכען פון אונז אַלעמען אַ תּל!

מצות. מיר האָבען קיין מורא ניט פאַר קיין קאַץ.

אייער. מיר אויך ניט.

כּוסות. מיר אַוודאי ניט...

ריבאייזען. און איך אַוודאי און אַוודאי ניט!

ק אָ כ ל ע פּ ע ל. איך הער זי, ווי די קאַץ!...

ב אָ ר ש ט. אפילו איך הער זי אויך אין טראָק. אָט ז'יז זי, די מחותנת'טע! [עס קומט אריין די קאַץ, קוקט זיך ארום און מרוקעט].

ק א ץ. מורררר...

מ צ ו ת. ברוך הבא, א גאַסט!

כּ ו ס ו ת. סקאָצעל קומט.

א י י ע ר. מע זאָל דערמאַנען משיח'ן.

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי געהט אין זאָקען!...

ק אָ כ ל ע פּ ע ל. דאָס האָט איהר די בעל־הבית'טע אָנגעטהאָן זאָקען, זי זאָל חלילה ניט חמצ'דיג מאַכען דאָס זאַלצברעטעל.

ב אָ ר ש ט. בעסער געוועזן פארשליסען די קאַץ אין א באַזונדער חדר, איידער אָנטהון איהר זאָקען אויף די פיס. א נארישע בעל־הבית'טע ביי אונז!...

מ צ ו ת. זעהט נאָר, ווי זי שמעקט מיט דער נאָז, די גנב'טע!...

כּ ו ס ו ת. אינטערעסאַנט צו זעהען, וואוהין וועט זי געהן פריהער.

א י י ע ר. נישט קיין נארישע קאַץ, כּלַעבען. זי קריכט גלייך צו דער שמאַלץ, ווי מיר זענען ביצים אויף דער וועלט! אָבער גלייך צו דער שמאַלץ!

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי לעקט שוין! זי פרעסט, די זולל־וסובא'ניצע!

ק אָ כ ל ע פּ ע ל. א חידוש, וואָס די שמאַלץ לאָזט זיך אזוי אומפארשעמט באהאנדלען...

ב אָ ר ש ט. וואָס זאָל זי נעבאך טהון? שולדיג איז די בעל־הבית'טע. האָט זי געזאָלט פארשליסען די שאפע פון יענער זייט. ניט אומזיסט זאָגט די וועלט א ווערטעל: אז די בעל־הבית'טע איז א שלים־מזל'ניצע, איז די קאַץ א נאַשערין.

ב ע ז ע ם [שיסט־אויס אַ געלעכטער]. חאַ־חאַ־חאַ! [פאַר'ן געלעכטער שרעקט זיך די קאַץ איבער, טהוט אַ שפּרונג, קעהרט־איבער דעם טאָפּ מיט שמאַלץ, וועלכער פאַרטשעפּעט די אייער, די כוסות מיט די מצות, און צוזאַמען מיט זיי פאַלט־אום די גאַנצע שאַפע, און עס ווערט אויף דער ערד אַ מישמאַש פון פסח'יגען באָרשט, מיט פאַרנעצטער מצה, מיט צעשלאָגענע אייער, מיט צעבראָכענע כוסות, מיט שמאַלץ, מיט אַ ריבאייזען און אַ קאָכלעפעל אויף בתוכם. געבליבען איז ביי דער זייט נאָר דער בעזעם. — דער קלאַפּ פון דער שאַפע לאָזט זיך הערען איין שטוב. עס קומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, די בעל־הבית'טע מיט'ן בעל־הבית].

ב ע ל ־ ה ב י ת. וואָס איז דאָ געשעהען? [בלייבט שטעהן, ווי אַ געלעהמטער].

ב ע ל ־ ה ב י ת ' ט ע [ברעכט די הענט]. אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! דער גאַנצער פסח איז חרוב געוואָרען! [וויינט. דער בעל־הבית זיפצט. אין דרויסען פייפט דער ווינט. דורכ'ן פענסטער גנב'עט זיך אריין אַ טוידטער שטראַהל פון דער קאַלטער לבנה. אין ווינקעלע זיצט די קאַץ און באַלעקט זיך. די שטימונג איז אַ העכסט־דעקאַדענטישע].

ב ע ל ־ ה ב י ת [מיט איין אונטערערדישער שטים, ווי פון קבר]. וואָס טהוט מען?

ב ע ל ־ ה ב י ת ' ט ע [ווישט־אויס די אויגען]. קודם ז'אָרף מען נעמען דעם בעזעם און אויפראַמען דעם הקדש... [נעמט דעם בעזעם און קעהרט].

ב ע ז ע ם [צום גאַנץ ביסעל טיסטען]. נו? הייגט זעהט איהר שוין? אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם!...

פ אַ ר ה אַ נ ג.

דריי קעפּלעך

געשריבען אין יאָהר 1908

דריי קעפּלעך

I

אַ פּען פון אַ שרייבער זאָל זיין אַ פּענזעל פון אַ מאָהלער, אָדער, ווענינסטענס, זיין אַפּאַראַט פון אַ פאָטאָגראַף, וואָלט איך דיר, פריינט, געטראָגען צו מתּנה, אַ בילד לכּבוד שבועות, אַ זעלטענע גרופּע: דריי יונגע, שענע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דריי אָרעמע, נאַקעטע, באָרוועסע אידישע קינדער. אַלע דריי קעפּלעך זענען שוואַרץ, די הערלעך געקרייזעלט, די אויגלעך גרויסע, גלאַנצענדיגע, ברענענדיגע, און גלייך ווי פאַרוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרעגען ביי דער וועלט אַ קשיה: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר באַוואונדערט זיי, און איהר פיהלט זיך קענען זיי, ווי פאַרזינדיגט, גלייך ווי איהר זענט טאַקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי באַשאַפען — באַשאַפען נאָך דריי איבעריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דריי שענע קעפּלעך — אַבראַמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע — זענען צוויי ברידער מיט אַ קליין שוועסטערל. אַבראַמטשיק און מאָיסייטשיק — דאָס האָט זיי דער פּאָטער, פּייסי דער איינבינדער, אַזוי פאַרצויגען, אויפ'ן רוסישען שטייגער. ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר זיין ווייב פעסי און ער זאָל נישט זיין אַזאַ ביטערער אָרעמאַן, וואָלט ער זיך אַליין אויך איבער־געמאַכט דעם נאָמען פון „פּייסי דעם איינבינדער" אויף „פּעטי

פערעפּליאַטשיק". נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ביסעל מורא פאַר זיין ווייב פּעסי און אַזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאַכט, אַ גרויסער אביון, איז ער דערווייל פאַרבליבען ביי'ם אַלטען נאָמען „פּייסי דער איינבינדער", ביז ס'וועט קומען אַמאָל די גוטע צייט, יענע גליקליכע צייט, ווען עס וועט אַלסדינג ווערען אַנדערש, אַזוי ווי בעבעל זאָגט, און אַזוי ווי קאַרל מאַרקס זאָגט, און אַזוי ווי אַלע גוטע קלוגע לייט זאָגען — דעמאָלט, אָ, דעמאָלט וועט אַלסדינג אַנדערש זיין!... נאָר ביז די גוטע גליקליכע צייט וועט אַמאָל קומען, מוז מען דערווייל שטעהן פון כאור ביז שפּעט אין דער נאַכט און שניידען קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעפּען קעסטעלעך, שאַכטלען... און פּייסי דער איינבינדער שטעהט דעם גאַנצען טאָג אויף די פיס און שניידט קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעפּט שאַכטלען, און זינגט בעת מעשה אַלטע און נייע אידישע און נישט־אידישע ליעדלעך, צום מייסטען פריילך־טרויעריגע, מיט אַ פריילך־טרויעריגען ניגון.

— טאַקע וואָלסט דו אויפגעהערט אַמאָל דיינע גוייִשע ליעדלעך? אַ מענטש האָט זיך עס אַ ביסעל פאַרליעבט אין גויים! זינט מע איז אַרוים אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען אַ גאַנצער גוי, משטיינס געזאָגט!...

II

אַלע דריי, אַבראַמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע, זענען געבוירען און געוואַכסען אַלע אויף איין אָרט — צווישען וואַנט און צווישען אויוען. אַלע דריי זעהען פאַר זיך אַלע טאָג איינס און דאָס זעלבע: דעם פריילוכען טאַטען, וואָס שניידט קאַרטאָן, קלעפּט שאַכטלען און זינגט ניגונים, און די פאַרזאָרגטע אויסגעטריקענטע מאַמע, וואָס קאָכט און באַקט און קעהרט און רוימט, און איז קיינמאָל נישט פאַרטיג. ביידע זענען זיי שטענדיג אין דער אַרבייט: די מאַמע ביי'ם אויווען, דער טאַטע ביי די

שאַכטלען. אויף וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל שאַכטלען? ווער דאַרף עס אַזוי פיעל שאַכטלען? אפנים, אַז די גאַנצע וועלט איז פול מיט שאַכטלען?... אַזוי טראַכטען זיך די דריי שענע קעפּלעך און קוקען שוין אַרויס, אַז ביי'ם טאַטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבען אַ סך, אַ סך שאַכטלען און ער זאָל זיי נעמען אַלע אויפ'ן קאָפּ און אין ביידע הענט — אפשר טויזענט שאַכטלען — און זאָל מיט זיי אַרויסגעהן אין מאַרק אַריין און קומען צוריק אָהן שאַכטלען, נאָר מיט געלט פאַר דער מאַמע און מיט בולקעלעך, בייגעלעך אָדער צוקערקעס פאַר די קינדער... אַ גוטער, אוי, אַ גוטער טאַטע ביי זיי, אַ גאָלד! די מאַמע איז אויך אַ גוטע, נאָר אַ בייזע. מע חאַפּט פון איהר אָפּט אַ זעץ, אַ שטורך אין זייט, אַ דרעה פאַר די אויהערען. זי האָט פיינט, אַז מע מאַכט איהר אָן אַ „הקדש". זי וויל נישט, אַז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאַטע־מאַמע". זי וויל נישט, אַז אַבראַמטשיק זאָל שניידען די אָראָפּגעפאַלענע שטיקלעך קאַרטאָן, אַז מאָיסייטשיק זאָל גנבה'נען פּאַפּ ביי'ם טאַטען און אַז דבורה'קע זאָל באַקען ברויט פון זאַמד מיט וואַסער. די מאַמע וויל, אַז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאַטעטשנע. די מאַמע ווייסט נישט, אפנים, אַז יונגע קעפּלעך אַרבייטען, אַז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך, רייסען זיך — וואוהין?... אין דרויסען! צום ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III

סוף־הכל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אַלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פאַר'ן שטיקעל פענסטער. און וואָס זעהט מען דאָרט? אַ וואַנט. אַ הויכע, אַ ברייטע, אַ גרויע, אַ נאַסע וואַנט. שטענדיג, זייביג איז זי נאַס. אפילו זומער!... קומט אַמאָל אַהער די זון? געוויס קומט אַמאָל אַהער די זון. דאָס הייסט, נישט די זון אַליין, נאָר אַ שיין פון דער זון. און דעמאָלט איז אַ יום־טוב. אַלע דריי שענע קעפּלעך שפּאַרען זיך צום שטיקעל

פענסטער, קוקען ארויף, גאַנץ אויבען, און זעהען אַ לאַנגען שמאָלען בלויען פּאַס, ווי אַ לאַנגע בלויע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אַט דאָס איז הימעל!

אַזוי זאָגט אבראַמטשיק. אבראַמטשיק ווייסט. אבראַמטשיק געהט אין חדר. ער לערענט שוין קמץ־אלף. דער חדר איז טאַקי דאָ נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאָס הייסט, די צווייטע טיר. אָך! וואָס אבראַמטשיק דערצעהלט זיך אָן פּאָר חידושים פון׳ם חדר! אבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס, אַ גרויסען מויער פון סאַמע פענסטער פון אויבען ביז אַראָפּ. אבראַמטשיק שווערט, אַז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס, אַ קוימען, אַ הויכען קוימען, און פון׳ם קוימען געהט אַ רויך. אבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס, אַ מאַשינע, וואָס מע נעהט אויף איהר אָהן הענט. אבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס, אַ וואָגען, וואָס פאָהרט אָהן פערד. און נאָך אַזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אבראַמטשיק פון׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאַמע שווערט זיך — ער זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס... און מאָיסייטשיק און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואָס אַלסדינג ווייסט אבראַמטשיק, אַלסדינג!

למשל, אבראַמטשיק ווייסט, אַז אַ בוים וואַכסט. אמת, ער אליין האָט נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, ווי אַזוי עס וואַכסט אַ בוים. נישטאָ קיין בוימער אויף דער גאַס. נישטאָ! ער ווייסט אָבער (אין חדר האָט ער עס געהערט), אַז אויף אַ בוים וואַכסען פּירות — און דערפאַר מאַכט מען אויף אַ פּרי „בורא פּרי העץ". אבראַמטשיק ווייסט (וואָס ווייסט ער דען נישט?), אַז קאַרטאָפליס, למשל, אָדער אוגערקעס, אָדער ציבעלעס, אָדער קנאָבעל וואַכסען אויף דער ערד — און דערפאַר מאַכען מיר אויף זיי „בורא פּרי אדמה". אַלסדינג ווייסט אבראַמטשיק! ער ווייסט נאָר נישט, וואו און ווי אַזוי דאָס וואַכסט, וואָרום ער

האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, וואָרום אויף זייער גאַס איז נישטאָ קיין פעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזעל — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאַס זענען דאָ גרויסע מויערען, גרויע ווענט, הויכע קוימענס, וואָס סע געהט פון זיי אַ רויך, און פענסטערלעך אַ סך אין יעדען גרויסען מויער, טויזענטער, טויזענטער פענסטערלעך, און מאַשינעס וואָס נעהען אָהן הענט, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — און ווייטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אפילו אַ פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פאַרבלאָנזעט אַמאָל אַהער אַ וואָראָבייטשיק, איז ער גרוי, אַזוי ווי די גרויע וואַנט. פּיק־פּיק די גרויע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אַוועק... פון עופות זעהען זיי אַמאָל אויף שבת אַ פערטעל עוף מיט אַ בלאַס אויסגעצויגען פיסעל. וויפיעל פיסלעך האָט איין עוף? — זעלבסטפאַרשטענדליך, פיער! עלעהיי אַ פערד! אַזוי פסקנ'ט דער עלטערער, אבראַמטשיק, און אבראַמטשיק ווייסט דאָך אַלץ!... אַמאָל ברענגט די מאַמע פונ'ם מאַרק אַ קעפּעל פון איין עוף מיט אַרויפגעגלאָצטע אויגעלעך, איבערגעצויגען מיט אַ דינן ווייס הייטעל. „ס'איז טוידט" — זאָגט דער עלטערער, אבראַמ־טשיק, און אַלע דריי קעפּלעך קוקען איינס אויפ'ס אַנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאַפט, עלענד און אָרמוט, האָבען אַלע דריי קינדער קיינמאָל נאָך נישט געהאַט קיין געלעגענהייט צו זעהען פאַר זיך לעבעדיגערהייט נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער אַ קאַץ. אַ קאַץ האָבען זיי איין אייגענע, אַ לעבעדיגע, אַ גרויע קאַץ, גרוי ווי די גרויסע גרויע נאַסע וואַנט. די קאַץ איז זייער גאַנץ פאַרגעניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ן־לאַנג, טהוען איהר אָן אַ פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאַכען, לאַכען, לאַכען אָהן אַ שיעור! דער־ועהט די מאַמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם אַ זעץ,

דעם אַ שטורך אין זײט, דעם אַ דרעה בײ'ם אויהער. די קינדער צענעהען זיך אויף זײערע ערטער, הינטער'ן אויוועז. דער עלטערער, אַבראַמטשיק, דערצעהלט עפּיס, און די קלענערע, מאָיסײטשיק און דבורה'קע, האָרכען. קוקען אויף זײער עלטערען ברודערל מיט גרויסע אויגען און האָרכען. אַבראַמטשיק זאָגט, אַז די מאַמע איז גערעכט. אַבראַמטשיק זאָגט, אַז מיט אַ קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּיעלען, ווײל אַ קאַץ איז אַ טמא זאַך און אַ מזיק. אַלסדינג ווײסט אַבראַמטשיק, אַלסדינג! ס'איז דען דאָ אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַבראַמטשיק זאָל נישט וויסען?

IV

אַלסדינג ווײסט אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווײסט, אַז ס'איז דאָ אַ לאַנד, אַ ווײט לאַנד, זעהר אַ ווײט לאַנד, וואָס מע רופט דאָס אַמעריקע. דאָרט, אין דעם אַמעריקע, האָבען זײ פרײנט אַ סך און באַקאַנטע. דאָרט, אין דעם אַמעריקע, איז אידען, קײן עין־הרע, גוט און פרײליך. אַהינצו, אין דעם אַמעריקע, וועלען זײ אריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער־אַ־יאָהר, אַז זײ וועלען באַקומען פון דאָרטען שיפסקאַרטען. אָהן שיפסקאַרטען קאָן מען אין אַמעריקע נישט פאָהרען, ווײל ס'איז אַ ים און אויפ'ן ים איז אַ שטורעמווינט און עס וואַרפט מיט סכנת־נפשות — אַלסדינג ווײסט אַבראַמטשיק!

אַלסדינג! אפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער ווײסט, אַז אויף יענער וועלט איז דאָ אַ גן־עדן, פון אידען'ס וועגען, געוועהנליך. אין גן־עדן איז דאָ בוימער אַ סך מיט די שענסטע פּירות. טײבען, וואָס פליסען בוימעהל. דימענטען און בריליאַנטען וואַלגערען זיך אין די גאַסען. בויג זיך אָן, נעם און שטופּ אָן פולע קעשענעס. און עהרליכע אידען זיצען דאָרטען טאָג ווי נאַכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אבראמטשיק. און ביי מאיסייטשיקען און ביי דבורה׳קען ברענען די אויגלעך, און זיי זענען מקנא זייער על־טערען ברודערל, וואס ער ווייסט אלסדינג. אלסדינג ווייסט ער! אפילו וואס אויפ׳ן הימעל טהוט זיך. אבראמטשיק שווערט, אז צוויי מאל אין יאהר: הושענא־רבה אויף דער נאכט און שבועות אויף דער נאכט, שפאלט זיך דער הימעל. אמת, ער אליין האט נאך קיינמאל נישט געזעהן, ווי דער הימעל שפאלט זיך, ווייל ס׳איז נישטא ביי זיי קיין הימעל. דערפאר האבען אבער זיינע חברים געזעהן. זיי שווערען, אז זיי האבען אליין געזעהן, זיי זאלען אזוי זעהען אלדאס גוטס. זיי וועלען דאך נישט שווערען אויף א ליגען. ווי טאר מען שווערען אויף א ליגען? איין עבירה, וואס ביי זיי אויף דער גאס איז נישטא קיין הימעל. ס׳איז דא א לאנגער שמאלער בלויער פאס, ווי א לאנגע שמאלע בלויע סטענגע. וואס קאן מען אין אזא שטיקעל הימעל זעהען, א חוץ צוויי דריי קליינע שטערענדלעך מיט איין אפשיין פון דער לבנה?... און בכדי צו איבערצייגען זיין יונגערען ברודער מאיסייטשיק און זיין קליין שוועסטערעל דבורה׳קע, אז סע שפאלט זיך דער הימעל, געהט אבראמטשיק צו דער מאמע, שלעפט זי פאר׳ן קליידעל:

— מאמע! איא, היינט שבועות ארום האלבע נאכט שפאלט זיך דער הימעל?

— דעם קאפ וועל איך דיר שפאלטען!

געחאפט א מיאוס׳ען פסק פון דער מאמע, ווארט אבראמטשיק אויפ׳ן טאטען. דער טאטע איז אוועק אין מארק מיט א גאנצען אוצר שאכטלען.

— קינדער! אנו, טרעפט, וואס וועט היינט דער טאטע ברענגען א מתנה פונ׳ם מארק?

אזוי זאגט אבראמטשיק, און די קינדער הויבען אן טרעפען, וואס וועט דער טאטע זיי ברענגען א מתנה פונ׳ם מארק. זיי רעכענען־אויס אויף די פינגער אלסדינג, וואס ס׳איז דא אין מארק, אלסדינג, וואס א מענטשענ׳ס אויג קאן זעהען און וואס א מענ־

טשענ'ם הארץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און בייגעלעך און צו־קערקעס — און קיינער האָט נישט געטראָפען. און איהר וועט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פּייסי דער איינביגדער האָט געבראַכט צו טראָגען איצטיגס מאָל נישט קיין בולקעלעך, נישט קיין בייגעלעך, נישט קיין צוקערקעס. גראָז האָט ער געבראַכט צו טראָגען, אַ פּאַק מיט גראָז. מאָדנע, לאַנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אַלע דריי שענע קעפּלעך, אַבראַמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע, האָבען ארומגערינגעלט דעם פּאָטער.

— טאַטע! וואָס איז דאָס, אַט דאָס אַ?

— דאָס איז גרינס.

— וואָס הייסט דאָס גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. אידען דאַרפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָס, טאַטע?

— וואו מע נעמט דאָס? המ... אין מאַרק קויפט מען דאָס, אין מאַרק...

אזוי זאָגט דער טאַטע, און ער צעוואַרפט דאָס גרינע שמע־קענדיגע גראָז איבער דער נאַר־וואָס אויסגעקעהרטער שטוב, און ער קוועלט, וואָס ס'איז גרין און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאַמע פרייליך, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, אַ גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, אַ נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האָבען וואָס צו מיסטיגען!...

אזוי ענטפערט איהם די מאַמע, נישט צופריעדען, ווי אַלע מאָל, און שענקט, ווי אַלע מאָל, די קינדער — דעם אַ זעץ, דעם אַ שטורך אין זייט, דעם אַ דרעה ביי'ם אויהער. אַ מאָדנע מאַמע ביי זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תמיד פאַראומערט, שטענדיג פאַרזאָרגט, פונקט דער היפך פונ'ם טאַטען!

און די דריי שענע קעפּלעך קוקען אויף דער מאַמע, קוקען אויפ'ן טאַטען, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. און אַז טאַטע־

מאַמע קערעווען זיך אָפּ אַ ווײַלע אויף אַ זײַט, טהוען זײַ זיך אַ וואָרף אַלע דרייַ אויף דער ערד, פּאַלען־צו מיט'ן פּנים צום שמעקענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס אידען דאַרפען דאָס אויף יום־טוב, און וואָס מע קויפט דאָס אין מאַרק...

אַלסדינג איז דאָ אין מאַרק, אפילו גרינס. אַלסדינג קויפט דער טאַטע. אַלסדינג דאַרפען אידען און אַלסדינג האָבען אידען. אפילו גרינס! אַפּילו גרינס!...

גזלנים

איין אויסערגעוועהנליכע, נאָר איין אמת'ע מעשה פונ'ם חדר, ווי אַזוי תלמידים האָבען זיך אָפּגערעכענט מיט אַ רבין. דערצעהלט לכבוד ל״ג'בעומר

געשריבען אין יאָהר 1909

גזלנים

א.

— ער פּאָפּט נאָך?

— נאָך אַ מין פּאָפּען!

— טפו זאָל ער ווערען!

— וועקט איהם אויף! וועקט איהם אויף!

— לייב־דרייב־אַבּדיריק!

— שטעה־אויף, מיין פויגעלע!

— עפען־אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך רייס דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעה אַ גאַנצע חאַליאַסטרע ווייסע־חברה׳ניקעס, מיינע חברים פון׳ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפען, און צוזאַמען מיט זייערע גלאַנצענדיגע אויגלעך רייסען זיך אַריין מיט אַ פרייד און מיט אַ געלעכטער די ערשטע שטראַהלען פון דער ליכטיגער וואַרעמער פריהמאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!

— ווי אַ זינדיגער מענטש!

— האָסט אונז נישט דערקענט?

— האָסט פאַרגעסען, אַז מיר האָבען היינט ל״ג־בעומר?

אַך! ל״ג־בעומר?... ווי אַ בליץ פליהט־דורך דאָס וואָרט איבער אַלע מיינע אברים. עס טהוט מיך אַ בריה און אַ טראָג־אויף פון בעט. אין איין כהרף־עין בין איך אויף די פיס. נאָך אַ מינוט — בין איך איין אָנגעטהאָנענער, איין איינגעוואַשענער, אַ פארטיגער, און זוך אויף די מאַמע. זי איז פארטראָגען מיט׳ן אָנ־בייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאַמע, היינט איז ל״ג־בעומר.

— אַ גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע ווילסט דו?

— זאָלסט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועהטיגען?

אזוי זאָגט צו מיר די מאַמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס ווינציגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: אַ קרענק אין די ביינער. הויב איך אָן מיט בייזען; שענקט זי מיר צוויי פעטש. וויין איך; בעט זי מיך איבער מיט איין עפּעל. וויל איך אַ מאַראַנץ; זאָגט זי: „טרפה׳נער האַלז, וואָס נאָך וועסט דו אויסטראַכטען?"

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט אַמאָל געהן, צי ניין?

— לייב־דרייב־אַבדיריק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי אַ וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאַמע, חאַפּ דעם אָנבייסען מיט מיין חלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף־ארויס, אַ פרישער, אַ לעבעדיגער, אַ פריילעכער, צו מיינע חברים, אין ליכטיגען וואַרעמען אינדרויסען ארויס, און אַלע אינאיינעם לאָזען מיר זיך באַרג־אַראָפּ אין חדר אריין.

ב.

אין חדר איז אַ טומעל, אַ יריד, אַ געשריי ביז'ן הימעל. צוויי צעהנדליג העלזער רערען אַלע אויף איין מאָל. דער טיש איז פול מיט כל־טוב. אַזאַ סעודה, ווי היינטיגען ל"ג־בעומר, האָבען מיר נאָך נישט געהאַט קיינמאָל נישט. אַ סעודה מיט בראָנפּען און מיט וויין. דאָס האָבען מיר צו פאַרדאַנקען אונזער חבר בערעל יאָסעל דעם וויינער'ס. אַ פלעשעל בראָנפּען האָט ער געבראַכט צו טראָגען, גוטען בראָנפּען. און צוויי פלעשלעך וויין האָט ער אויך געבראַכט צו טראָגען, אמת'ען וויין, ווימאַראַזיג, יאָסעל דעם וויינער'ס אייגענע אַרבייט. דעם בראָנפּען — דאָס האָט איהם דער טאַטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך וויין האָט ער אַליין גענומען.

— וואָס הייסט, אַליין גענומען?

— וואָס פאַרשטעהסט דו נישט, גויישער קאָפּ? גענומען פון דער פּאָליצע שטילערהייט, אַז קיינער זאָל נישט זעהען.

— סטייטש! הייסט דאָך עס גע'גנבה'ט?

— חכם בלילה! נו, איז וואָס?

— וואָס הייסט, איז וואָס? נו, און „לא תגנוב"?

— צוליעב דער יום־טוב'דיגער סעודה, בהמה!

— איז אַ מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם פון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאָלט איהם זאָגען, וואו סע שטעהט?

— זאָג איהם, אַז סע שטעהט אין ספר פּראַלניק.

— אין פּרק „ויקח".

— דף למד בים־באָם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חאַ־חאַ־חאַ!

— שאַט, קינדער, מאַזעפּע געהט!

מיט אַ מאָל ווערט שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אַלע זיצען מיר אַרום טיש, ווי די סטאַטקעס, ווי די נעבאַכלעך, שטילע, גאָלדענע קינדער, קאָנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאָט די נשמה שולדיג.

ג.

מאַזעפּע — אַזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאָס הייסט, דער אמת׳ער נאָמען זיינער איז גאָר ברוך־משה, נאָר מחמת ער איז אַראָפּגעקומען צו אונז נישט לאַנג פון מאַזעפּעווקע, האָט איהם די שטאָדט אַ נאָמען געגעבען „דער מאַזעפּעווקער", און מיר, חדר־יונגלעך, האָבען איהם פאַרקירצט, און ס׳איז געוואָרען פון „מאַזע־פּעווקער" — „מאַזעפּע". איבעריגענס, תּלמידים, אַז זיי קרוינען אַ רבין מיט אַזאַ שענעם נאָמען, האָט ער דאָס מסתמא כשר פאַר־דיענט. לאָס איך איהם פאָרשטעלען:

אַ קליינס, אַ טרוקענס, אַ דאַרס, אַ פּאַרזעהעניש. איהר זאָלט זאָגען — אַ סימן פון אַ באָרד, צי פון וואָנסים, צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאָלט זיי, נאָר גלאַט אַזוי, זיי ווילען נישט וואַכסען. זיי האָבען זיך אָנגערעדט. דערפאַר אָבער האָט ער אַ פּאָר ליפּען, און אַ נאָז — אַי, אַ נאָז! אַ קוילעטש, אַ האָרן, אַ שופר. און אַ קול האָט ער, ווי אַ גלאָק, אַ שאגת ארי, ברומט ווי אַ לייב! פון וואַנען נעמט זיך צו אַזאַ מין באַשעפעניש אַזאַ מורא׳דיגע געמבע? און פון וואו נעמט זיך צו איהם אַזוי פיעל? אַז ער נעמט אייך אָן מיט די דאַרע קאַלטע פינגער ביי דער האַנט, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אַז ער לאָזט אייך אַראָפּ אַ פּאַטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאַנאַנד. לאַנג שמועסען מיט אייך האָט ער פיינט. פאַר דער מינדסטער זאַך, שולדיג, נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפט: לעג זיך!

— רבי! יאָסעל־יעקב־יאָסעל׳ס האָט מיר אַ זעץ געטהאָן.

— לעג זיך!

— רבי, ס'א ליגען! ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט'ן פוס גלייך אין זייט אריין.

— לעג זיך!

— רבי! חיים־בערעל־לאַפּעם האָט מיר ארויסגעשטעלט א צונג.

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב! אדרבה, ער האָט מיר געשטעלט א פייג.

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לעגען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאַך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן, און טראָגט א זילבערנעם זייגער — נו, מיינט איהר, אז ער ווערט נישט געשמיסען? אָהאָ, נאָך א מין! אלי זאָגט: אז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויס־פּאַלען באַקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאָל, זאָגט ער, אָפּ־רעכענען, מיט מאַזעפּען, אזוי, אז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד'ס־קינדער! — אזוי זאָגט אונז אלי אַלע מאָל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויהערען.

ד.

אָפּגעדאַוועט מיט'ן רבין, ווי דער שטייגער איז (אליין דאַוונען לאָזט ער אונז נישט; ער ווייסט, אז אָהן איהם וועלען מיר העכער האלב איבערהיפּען), רופט זיך אָן צו אונז מאַזעפּע מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אצינד וואַשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ'ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויפ'ן שפּאַציער.

מיר זענען אפילו געוואוינט ל"ג־בעומר צו מאַכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער

הוילער ערד, אונטער גאָט׳ס הימעל, וואַרפֿען די פויגעלעך ברעקלעך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אז ס׳איז ל״ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאַזעפּען מאַכט מען נישט קיין לאַנגע מחזקות. מאַזעפּע, אז ער זאָגט: „זעץ דיך״ — דאַרף מען זיך זעצען, אַניט — קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָכדעם, ווי מיר האָבען געמאַכט המוציא.

— קומט מיט עסען! — זאָגען מיר איהם פֿון יוצא וועגען.

— עסט געזונט! — מאַכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר „שהכל נהיה בדברו״ וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאַכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פלעשעל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אויס די טרוקענע האַנט מיט די דאַרע פינגער צום פלעשעל בראָנפען און גיסט זיך אָן א גלעזעל, פאַרזוכט און פאַרקרימט זיך מיט די ליפען אַזוי, אז מיר זענען שטאַרקער פֿון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אויס קיין געלעכטער.

— וועמענ׳ס איז דאָס אזא הארבע זאַך? — פרעגט ער און נעמט נאָך א ביסעל. — נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, כלעבען. — און נעמט נאָך א ביסעל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער־א־יאָהר און... און... און נישמאָ ביי אייך, וואָס צו איבער־חאַפּען, פאַרבייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואַשען און לכבוד ל״ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּיס צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבין? נאָר נישט דער מאַזעפּע! אויפגעלעגט, באַרעדעוודיג, די בעקלעך פאַרצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאַנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פלעשלעך ווימאַראַזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי אייך פאַר א וויין? פסח׳יגער, אפנים? (ער פאַרזוכט, ציהט־אויס די ליפען). פססס! איין חריפות ״״ן דער וועלט! (טרינקט). שוין לאַנג נישט געטרונקען

אזא וויין, כלעבען! (צו יאָסעל דעם וויינער׳ס זוהן מיט א גע־לעכטער׳על). א רוח אין דיין טאטענ׳ס קעלער אריין, חע־חע! פארהאן ביי איהם, האָב איך געזעהען, פעסלעך, אָהן א שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון ריינע ראָזינקעס, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע אידען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפ־עפענען דאָס צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאפלעך, פאר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אז... (ער באלעקט זיך און די אויגען קלעפען זיך איהם). אז... אז... אלדאָס גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָפגעגעסען און אָפגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאזעפע און די צונג בעת־מעשה פלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, הא? די מצוה פון סעודת ל״ג־בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר געהן אויפ׳ן שפּאציער.

— הא? אויפ׳ן שפּאציער? אויסגעצייכענט. למשל, וואוהין?

— אין שווארצען וועלדעל אריין.

— הא? אין שווארצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין א וואלד שפּאציערען געהן איז יעהר גוט, זעהר געזונט, מחמת א וואלד... הא? אט וועל איך אייך געבען צו פארשטעהן דעם שכל פון א וואלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אלע מיט׳ן רבין הינטער דער שטאָדט. תחילת איז אונז א ביסעל פריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז. נאָר פתח שין — שא! און דער רבי געהט אין מיטען, מאכט מיט די הענט און גיט אונז צו פטרשטעהן דעם שכל פון וואלד:

— די טבע פון וואלד, פארשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אזוי באשאפען, אז ער זאָל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאָלען זיין צווייגען, און די צווייגען זאָלען זיין באוואכסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס, און זיי זאָלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, ארויסלאָזען פון זיך א ריח־ניחוח, א געשמאקען זענעפטיגען ריח...

און בעת־מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם געשמאקען זענעפטיגען ריח, חאָטש מיר זענען נאָך ווייט פונ׳ם וואלד, און דער ריח איז דערווייל נאָך עפּיס נישט אזוי געשמאק און זענעפטיג...

— הא? וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּיס א גוטע זאך, זינגט עפּיס א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען אמאָל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע־חע, אויך געהאט א רבין, ווי איהר, חע־חע...

דאָס, וואָס מאזעפּע איז געווען אמאָל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבין, ווי מיר, קומט אונז אוים מאָדנע ווילד און כמעט שווער צו גלויבען: מאזעפּע — א קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיחיקען שטילערהייט. מיר שטעלען זיך פאָר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפּע איז געווען אמאָל א קונדס, געהאט א רבין, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען גאָר מורא טראַכטען אזא זאך... נאָר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאָך א מין שמייסען, חע־חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבין און איינם אויף דאָס אנדערע, און מיר פארשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען „חע־חע" אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט, אינ׳ם ברייטען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ׳ם שווארצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן־עדן. גרין שמעקענדיג גראז. ווייסע קוויטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליעגעלעך. און אויבע די בלויע יארמעלקע האט זיך פארשפרייט אהן איין עק. און אקעגען דער וואלד, אנגעטהאן יום־טוב'דיג. און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדערען און פיש־טשען. דאס געבען זיי אונז אפ א ברוך־הבא, סקאצעל קומט, באַ־גריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאג ל"ג־בעומר. מיר זוכען־אוים א שאטען אונטער א געדיכטען בוים, א שוץ פון דער ברע־נענדיגער זון, און זעצען זיך אוים אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט א פאל־אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אוים מיט'ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואס זי פלאנטעט:

— איהר זענט טייערע גאלדענע קי־קינדער... אידישע קינדער... צדיקים... איך האב אייך ליעב, און איהר האט מיך ליעב... איא, איהר האט מיך לי־ליעב?

— אזוי ווי אויגענוועהטיג! — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך וויים, אז איהר האט מיך לי־ליעב... — זאגט איהם דער רבי.

— גאט זאל אייך אזוי ליעב האבען! — זאגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אן צו אלין:

— גאט איז מיט דיר!

— נאראנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואס האט איהר מורא? איהר זעהט דען נישט, אז ער איז בגילופין?...

— הא? — זאגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאס אנדערע אויג שלאפט שוין). — וואס זאגסט דו עפים אזעלכעס?

צדיקים ?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא־תיתי... דער שומר ישראל... חל־חל־חל... חררררססס...

און אונזער רבי ווערט אנשלאפען געשמאק, און זיין חראפען לאזט זיך הערען פון זיין נאז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין. און מיר זיצען אלע ארום איהם און עס ווערט אונז סומנע אויף דער נשמה:

„אט דאס איז אונזער רבי? אט דאס איז דער, וואס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אט דאס איז מאזעפע?"...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואס זיצען מיר, ווי די נאפודעלעס? לאמיר עפּיס צוטראכטען א שטראף פאר מאזעפען.

עס פאלט־אן אויף אונז א פחד.

— וואס האט איהר מורא, נאראנים? — זאגט צו אונז נאך א מאל אלי. — איצטער איז ער געגליכען צו א מת, צו א בר־מינן.

מיר ווערען נאך מעהר דערציטערט, און אלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאנען מיר מיט איהם טהון וואס מיר ווילען. א גאנצען ווינטער האט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפּסען. לאמיר זיך חאטש איין מאל אין איהם נוקם זיין.

— וואס ווילסט דו איהם טהון?

— גארנישט. איך וויל איהם נאר איבערשרעקען.

— מיט וואס וועסט דו איהם איבערשרעקען?

— אט וועט איהר באלד זעהן. — זאגט צו אונז אלי און שטעהט־אויף פון דער ערד און געהט־צו צום רבין און נעמט־אראפּ פון איהם דעם גארטעל און רופט זיך אן צו אונז:

— זעהט איהר? אט מיט זיין איינענעם גארטעל וועלען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אז ער זאל זיך אליין נישט קאנען אויפבינדען! נאכדעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם

נאָהענט און אריינשר־יען איהם גלייך אין אויהער אריין: „רבי, גזלנים!"

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אנטלויפען, און ער וועט שרייען: „שמע־ישראל".

— ביז וואנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געוואוינט ווערען.

און נישט לאנג געטראַכט, נעמט אלי דעם גארטעל און בינדט איהם א האנט אויף א האנט און ביידע הענט צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און א שוידער געהט אונז איבער איבער'ן לייב:

„אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאַר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַפּעזע?"

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? — זאָגט צו אונז אלי. — אז גאָט האָט אונז געמהאָן א נס און מאַזעפּע איז ביי אונז אין די הענט, טאָ לאָמיר חאַפּען א טענצעל!

און מיר נעמען זיך אַלע ביי די הענט און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענטשען, ארום אונזער רבין, און טאַנצען און שפּרינגען און זינגען, טאַקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אלי. און מיר שטעלען זיך אָפּ, און אלי געהט־צו צום רבין, בויגט זיך אָן איבער איהם גאַנץ נאָהענט און שרייט איהם אריין אין אויהער אריין הויך, אויף אַזא קול, וואָס קאָן אויפוועקען א טוידטען:

— גוואַלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פּייל אוים'ן בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אַלע, ווי איין מענטש, האָבען מורא זיך אָפּשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אפילו א קוק טהון צוריק. א פחד איז געפאַלען אויף אונז אַלע

און אפילו אויף אלין, חאטש ער הערט ניט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאראנים! בהמות! וואס לויפט איהר?

— וואס לויפט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאדט זענען מיר אריין מיט איין אימפעט און מיט א געשריי:

— גזלנים!... גזלנים!!...

מענטשען האבען דערזעהען אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאך. דערזעהען, אז מענטשען לויפען, האבען אנדערע מענטשען זיך געלאזט נאך יענע מענטשען.

— וואס לויפט מען?

— פון וואנען זאלען מיר וויסען? אלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האט זיך איינגעגעבען אפשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דארט, אין שווארצען וועלדעל, זענען אנגעפאלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבין צו א בוים, גאט ווייסט, אויב ער לעבט נאך...

ט.

גוויס איהר זענט אונז מקנא, וואס מיר זענען פריי, וואס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליגט קראנק), איז אומזיסט. אומזיסט! קיינער ווייסט נישט, וועמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער ווייסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך כמעט נישט איינם מיט דאס אנדערע. און אז מיר

באנגענעץ זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאכט דער רבי?״ (שוין אויס „מאזעפּע״!). און אז מיר דאַוונען, בעטען מיר גאָט פאַר׳ן רבין און וויינען, וויינען שטילערהייט: „רבונו של עולם! רבונו של עולם!״... און אלי? — פרעגט אונז נישט אויף אלין. ימח שמו זאָל ער אייך ווערען, אָט דער אלי!...

עפּילאָג.

אז דער רבי איז געזונט געוואָרען (אַ וואָך זעכס איז ער געלעגען אין היץ און גערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אַזוי שטאַרק האָט ער זיך איבערגעביטען. וואו איז אהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאַנטשיק האָט ער ערגיץ פאַרוואָרפען. אויס „לעג זיך״. אויס „מאזעפּע״. און אויפ׳ן פּנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם אַ שטילע ווייכע מרה־שחורה. אַ געפּיהל פון חרטה גנבה׳ט זיך אריין צו אונז אינווענינ, און מאזעפּע ווערט אונז מיט אַ מאָל טייער, איינגעבאַקען אין האַרצען. אַך, ער זאָל דאָס פיר־האַלטען, אַ קרום וואָרט אונז זאָגען! גלייך ווי גאַרנישט געוועזען... נאָר פּלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען לערנען און בעט אונז, מיר זאָלען איהם נאָך אַ מאָל דערצעהלען, ווי אַזוי איז געווען די מעשה דעמאָלט, ל״ג־בעומר, מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דערצעהלען איהם איבער נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל די איינ־גע׳חזר׳טע מעשה אויף אויסווענינ, ווי אַזוי גזלנים זענען מיט אַ מאָל ארויס פון וואַלד, האָבען זיך ארויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, געוואָלט קוילען מיט אַ מעסער, האָבען מיר זיך געלאָזט לויפען אין איין אימפּעט אין שטאָדט אריין און מיט אונזער גוואַלד האָבען מיר איהם געראַטעוועט...

דער רבי הערט אונז אויס ביז׳ן סוף מיט צוגעמאַכטע אויגען. נאָכדעם טהוט ער אַ זיפץ און אַ פרעג מיט אַ מאָל:

— ווייסט איהר פאַר געווים, אַז דאָס זענען געווען גזלנים?

— וואָס דען זענען דאָס געווען?

— אפשר כת־ליצנים?...

און דעם רבינ׳ס אויגען קוקען ערגיץ ווייט אין דער וועלט אריין, און עס מאַהלט זיך אונז אוים, אַז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט אַ מאָדנע חיטרע שמייכעלע...

אַ פּסח אין דאָרף

געשריבען אין יאָהר 1910

אַ פּסח אין דאָרף

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פּייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט מששת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

דער אַלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיגער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן ווערעביוועקער פון ווערעביווקע. אַ איד פון הויכען וואוכס, אַ ברייטביינינגער, אַ „גבר". די שטאָדט־אידען קוקען אויף איהם און זענען איהם מקנא, און צו גלייכער צייט מאַכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאַכט עפּיס אַ איד אין געזונט?"... נחמן ווייסט, אַז מע לאַכט פון איהם און פון זיין „גדל'ע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקוקען אַ ביסעל מעהר אידישליך. נאָר עס העלפט ווינציג. צו גרויס אויסגעוואַכסען.

אין ווערעביווקע איז נחמן ווערעביוועקער איין אַלטגעזעסענער. „נאַש לאחמאַן" — אַזוי הייסט ער ביי די ווערעביוועקער גויים, וואָס האַלטען איהם פאַר נישט קיין שלעכטען מענטשען, פאַר אַ בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אַמאָל גלאַט אַזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האַלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאחמאַן" האָט אַ לוח, ווייסט

ער, צי ברויט וועט היינטיגס יאָהר זיין וואָלוועל, צי טייער. און אמאָל — פון וועלט־זאכען: „לאחמאַן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט א מענטשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאָרצושטעלען זיך ווערעביווקע אָהן נחמן ווערעביווקער. נישט נאָר דער טאַטע זיינער, פייטעל ווערעביווקער, איז געבוירען און געשטאָרבען אין ווערעביווקע, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליו־השלום, געווען א איד א חכם און א ווערטעלזאָגער, פלעגט זיך באַריהמען, אז דערפאר הייסט דאָס דאָרף ווערעביווקע, ווייל אריה ווערעביווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום איידער ווערעביווקע איז נאָך געווען ווערעביווקע, איז ער, אריה ווערעביווקער, שוין געווען א ווערעביווקער... אזוי פלעגט זאָגען דער זיידע זיינער. אמאָליגע אידען!

און געזאָגט האָט עס אריה ווערעביווקער, מיינט איהר, גלאַט אזוי? אריה איז נישט געווען קיין פּראָסטער איד, וואָס זאָל זאָגען א גלייכווערטעל אָהן א מיין. געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען געווען גזירות אויף אידען. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאט געשמועסט, אז מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאַקי געטריבען. אלעמען האָט מען געטריבען און ארויסגעטריבען. און דעם אלטען אריה ווערעביווקער — אזאָס. א סברה, אז דער גובערנאַטאָר אליין האָט גאָרנישט געקאָנט מאכען, וואָרום אריה ווערעביווקער האָט אויסגעוויזען על־פי „זאקאָן", אז איהם קאָן מען פון ווערעביווקע אזוי גרינג נישט ריהרען. אמאָליגע אידען!

ב.

אודאי, אז מע האָט אזא פּריווילעגיע אויף צו זיין אין ווערעביווקע, א מין „זכות־אָבות", איז מען ביי זיך תקיף און מע לאַכט פון דער גאַנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן ווערעביווקער

„גזירות״ ? „טשערטא״ ? „צירקוליארען״ ?... וואָס הערט, אשטייגער, נחמן א גוי א רשע, קורעטשקא, מיט זיינע פזמונות, וואָס ער ברענגט איהם אלע מאָל פון וואָלאָסט ? קורעטשקא איז א גויעץ א נידעריגער מיט קורצע פינגער, געהט אָנגעטהאָן אין א פּאַדיאָווקע, הויכע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זייגער — מעשה פריץ. ער איז א שרייבער אין וואָלאָסט. דעריבער ווייסט ער פון אלע שווערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאַזעטען, וואָס שרייבען היינט מסירות אויף אידען — פּעך און שוועבעל !...

קורעטשקא איז, אַזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז נחמנ׳ס א שכן און כּלומרשט א גוטער־ברודער. אז קורעטשקאָן טהוט וועה א צאָהן, גיט איהם „לאחמאָן״ א שווינקעביץ. אָדער אז קורעטשקא׳ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דאָרף געלעגען ווערען, איז „לאחמאנקע״ ביי איהר די הויבאַם. נאָר עפּיס פון א צייט, דער רוח זאָל איהם וויסען, זינט ער האָט זיך אָנגעלייענט מיט די שענע גאַזעטען, איז קורעטשקא געוואָרען גאָר איין אנדער גוי. „עשו האָט זיך אין איהם צערעדט״... אלע מאָל קוממ ער צום אידען מיט א נייעס: „א נייער גובערנאַטאָר״... „א נייער צירקוליאר פונ׳ם מיניסטער״... „א נייע „ראַספּאָריאַזשעניע״ וועגען אידען״... דעם אידען רייסט זיך טאַקי בעת מעשה אַפּ אין הארצען און עס ווערט איהם פארקיהלט אינוועניג דער מאַמע׳ס מילך, נאָר א מכּה דאָרף א גוי וויסען. און דער איד הערט איהם אויס מיט א שמייכעלע און וויזט איהם אויף דער האַנט, ווי איינער רעדט: „ווען דאָ וועט אויסוואַכסען האָר״...

ג.

לעבען לעבט נחמן ווערעביווקער אין ווערעביווקע גאנץ נישקשה׳דיג. דאָס הייסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אַנדערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאנץ ווערעביווקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגען, געווען זייערס. נישט איינע, נאָר עטליכע פּרנסות האָבען זיי געהאט: אַ שענק, אַ קלייט, אַ מיהל, אַ קאמער פון תבואה. און פרנסה איז געווען, טאַקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אַלץ געווען אמאָל. היינט האָבען זיך די אַלע זאַכען אויסגעלאָזט. אויס שענקען, אויס קלייטען, אויס קאמערען פון תבואה. גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך אַ קשיה: וויבאלד אזוי, היינט וואָס זיצט אַ איד אין ווערעביווקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אנו, לאָז נאָר נחמן אַ פּרוב טהון פאַרקויפען די דירה — ווערט ער שוין אויס ווערעביווקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלט איין איינגעבעטענער, אַ פרעמדער. און אזוי איז פאָרט איין אייגען ווינקעל. אַ שטוב איין אייגענע, אַ דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטוב אַ גאָרטען. דאָס ווייב און די טעכטער ארבייטען אליין דעם גאָרטען, און אז גאָט העלפט, עס איז אַ געראָט, איז פאַרהאַן גרינס אַ גאנץ זומער און קארטאָפלים אויפ׳ן גאנצען ווינטער, ביז העט־העט נאָך פּסח. פון קארטאָפלים אליין קאָן מען אָבער נישט לעבען. צו קארטאָפלים, זאָגט מען, דאַרף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטאָ. נעמט מען דעם שטעקען און מע געהט זיך דורך איבער׳ן דאָרף עפּיס האַנדלען. און אז נחמן געהט זיך דורך איבער׳ן דאָרף עפּיס האַנדלען, קומט ער שוין נישט אהיים מיט לעדיגע הענט. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: אַ ביסעל אייזענברעך, אַ טאָפּ הירזש, איין אַלטען זאַק, אַניט — איז גאָר אַ פּעלכעל. דאָס פעלכעל ציהט מען אויס, מע לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אוועק צו אברהם־אליה דעם קירזשנער אין

שטאָדט אריין. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פאַר־
דיענט, אָדער מע דערלעגט. דערויף איז מען א סוחר. „קופּעץ
קאק סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב א גוייש ווערטעל.
און אברהם־אליה דער קירזשנער, א איד מיט איין אונטערגע־
בלויטער נאָז און מיט שווארצע פינגער, ווי איינגעטונקטע אין
טינט, לאַכט פון איהם, וואָס ער איז אזוי ווייט פארגרעבט גע־
וואָרען אין דאָרף, צווישען גויים, אז אפילו א ווערטעל איז ביי
איהם אויך א גוייש...

ד.

יאָ, פאַרגרעבט געוואָרען. נחמן פיהלט אַליין, אז וואָס
ווייטער — ווערט מען אַלץ מעהר פאַרגרעבט. אודאי, ווען זיין
זיידע אריה ווערעביוּוקער, עליו־השלום, זאָל אויפשטעהן און א
קוק טהון אויף זיין אייניקעל! אי־אי־אי! דאָס איז געווען א
איד! אויך א גוואַרדיאַן, נאָר א איד פון תּורה. געקענט פּרק
און מחזור און תּהלים אויף אויסווענינ. אמאָליגע אידען! און
ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין —
קוים־קוים דאווגען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען
דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער א קוק אויף די קינדער,
ווי זיי וואַכסען אַלע אין שטויבער אריין, הויך און ברייט, אזוי
ווי ער, און „נע טשיטאַטע, נע פּיסאַטע", אויך אזוי ווי ער, —
ווערט איהם צעהן לעבער אין הארצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען
טהוט איהם וועה דאָס הארץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן
מיזיניק. פּייטעל הייסט ער. א נאָמען נאָך זיין טאַטען, פּייטעל
ווערעביוּוקער, עליו־השלום. א געראָטען קינד אָט דער פּייטעל,
מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוּכּס אויך א קלענערער, איין
אייד־עלער, מעהר אידישליך. א אידיש קינד... היינט האָט דאָס
א קעפּעלע — א מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכּל איין מאָל נאָר האָט
מען איהם באוויזען אין סידור אויף א ציקאַוועסט איין „אלף"

מיט א „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעס איז איין „אלף" און וועלכעס איז א „בית". קיינמאל וועט ער אייך נישט זאגען אויף איין „אלף" — א „בית", און אויף א „בית" — איין „אלף". וואכסט אזא גאלד אין דארף, משטיינס געזאגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפיעלט זיך מיט קורעטשקא'ס זוהנדעל פעדקא, פאהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאגען זיך ביידע נאך איין קאץ, גראבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אלסדינג, וואס קליינע קינדער קאנען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפיעלט זיך מיט'ן „שרץ", פארדריסט דאס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטערגעהאקטער בוים...

ה.

און פעדקא איז דוקא א „געראטענער שייגעץ", א „מחיה'דיג פנים מיט א חנ'עוודיגער מארדע", מיט ווייסע פלאכסענע האר, אין איינע יאהרען מיט פייטלען. און איז נאך פייטלען די כפרה. און פייטעל איהם האט אויך נישט פיינט. א גאנצען ווינטער ליגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאטען אויפ'ן אויווען, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינס נאך דאס אנדערע. זעלטען-זעלטען, ווען זיי האבען די זכיה צו זעהען זיך. נאר אט איז אוועק דער ווינטער, דער לאנגער בייזער ווינטער. אט האט זיך אויפגעדעקט די שווארצע ערד פון איהר ווייסען קאלטען שלייער. און א שיין האט געטהאן די זון. און א טריקען האט געטהאן דאס ווינטעל. און א גרעזעל האט זיך באוויזען. און דארטען, בארג-אראפ, דאס טייכעל זשומעט. און דאס קעלבעל האט צעלאזט די נאזלעכער און נישטערט. און דער האהן האט צוגעמאכט איין אויגעל און שטעהט א פארטראכטער. און אלץ ארום און ארום האט אויפגעלעבט, אלץ גרינט, אלץ פרעהט זיך: ס'איז ערב פסח! — דעמאלט קאן מען שוין מעהר נישט איינהאלטען אין שטוב נישט פייטלען, נישט פעדקאן. ביידע חאפען זיך ארויס אויף גאט'ס

וועלט, וואָס האָט זיך געעפֿענט פאַר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאַר די הענט און מע לאָזט זיך לויפען אַהין, צום באַרג, וואָס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אַהער!"... און מע שפרינגט אַקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אַהער!" און אַז זיי מיעדען זיך איין לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אַוועק אויף גאָט'ס ערד, וואָס ווייסט נישט קיין אידען, וואָס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!".

ז.

ביידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אַזאַ לאַנגען ווינטער נישט געזעהען זיך. פייטעל באַריהמט זיך פאַר זיין חבר פעדקאַ, אַז ער קען שוין כמעט דעם גאַנצען אלף־בית. און פעדקאַ באַריהמט זיך, אַז ער האָט אַ בייטש. באַריהמט זיך פייטעל, אַז ביי זיי איז היינט ביינאַכט פסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אַלע אַכט טאָג פסח און ווין אויף אַרבע כוסות. „געדענקסט, פעדקאַ, פאַר־איאָהרען האָב איך אַרויסגעטראָגען אַ מצה?" „מאַצאַ?" — זאָגט פעדקאַ און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך אַ ברייט שמייכעלע. אפנים, ער האָט זיך דערמאָנט אינ'ם טעם פון דער פאַראיאָהריגער אידישער מצה... „ביזט אַ בעלן, פעדקאַ, פאַר־זוכען איצט אַ שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — אַ שאלה אַ ביסעל, אויב פעדקאַ איז אַ בעלן! מע דאַרף נאָך פרעגען? „נו, קום זשע אַהין", זאָגט איהם פייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן באַרג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אַהער, קינדער, אַהער!"... און ביידע דראַפען זיך אַרויף אַ באַרג, בלייבען שטעהן אַ ווײַלע פאַר'כשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפיעלענדיגע שיטערע שטראַהלען פון דער ליעבער זון און טהוען זיך אַ וואָרף ביידע אויף דער נאָך־פייכטליכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם. און פייטעל שלעפט־אַרויס פון אונטער'ן לייבסערדאַק אַ פרישע, אַ

ווייסע, א קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער ברייט פוןביידע זייטען מיט קליינע לעכעלעך. און פעדקא באַלעקט זיך שוין באַצייטענס, נאָך איידער פייטעל האָט צע־שפּאָלטען די מצה פונקט אויף דער האלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס ויעסט דו זאָגען, פעדקא, אויף ד'ער מצה?" — וואָס זאָל פעדקא זאָגען, אז ס'איז ביי איהם א פול מויל מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף דער צונג, אזוי ווי שניי? נאָך איין מינוט — און אוים מצה. „מעהר נישטאָ?"... — טהוט איהם פעדקא א קוק אריין מיט די גרויע אויגען אונטער'ן לייבסערדאק און באַלעקט זיך, ווי א קאַץ נאָך פּוטער. „דו וואָלסט דען געגעסען נאָך?" — פרעגט איהם פייטעל תמ'עוואטע, קייענדיג דאָס לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש, מיט חיטרע שווארצע אויגלעך. א שאלה א ביסעל, אויב פעדקא וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ ווארט א ביסעל, זאָגט איהם פייטעל, איבערואָהר וועט זיין נאָך"... ביידע צעלאַכען זיך פון דער המצאה און, נישט געזאָגט איינער דעם אנדערען קיין וואָרט, גלייך ווי מע האָט זיך צונויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע א וואָרף און א קאַטשע־אראָפּ, ווי צוויי קנוילען, גיך־גיך, בארג־אראָפּ.

ז.

אויף יענער זייט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פיס און מע באַטראַכט דאָס זשומענדיגע טייכעל, וואָס לויפט־אָפּ אין א זייט, לינקס, און אליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבער'ן ברייטען פרייען פעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעטום גרין, נאָר גיט האָפענונג גאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפענונג גאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פארטראַכט און פאַר'כשופ'ט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער

ליבּטענדיגער שמייכלענדיגער זון. נישט זיי געהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פליהען. זיי פליהען גלייך מיט די פויגלען, וואָס שוועבּען פאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אין דער גרינער לופט פון דער דאָזיגער ליעבער וועלט, וואָס דער ליעבער גאָט האָט באַשאַפען פאַר אַלע, וואָס לעבּט. שאַ, זיי זענען שוין בּיי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראָסטע'ס ווינטמיהל. אַמאָל איז דאָס געווען נחמן ווערעבּיוקער'ס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאַראָסטע. אַפאַנאַס הייסט ער. אַ חיטרע גוי מיט איין אויהערינגעל, און האָט שוין אַ סאַמאָוואַר אין שטוב. אַפאַנאַס דער סטאַראָסטע איז אַ רייכער בּעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך אַ קלייט אויך. טאַקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אַמאָל צו נחמן ווערעבּיוקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם אידען, צוגענומען בּיי איהם די קלייט מיט דער מיהל... אַלע מאָל, אַז עס קומט אין דער צייט, געהט זי, די מיהל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. אַ מאָדנער פאַר־פּסח. אַ פאַר־פּסח אָהן ווינטען. דעריבּער שטעהט זי, די מיהל. פאַר אונזערע חברים, פּייטעל און פּעדקאַ, איז דאָס דוקא אַ מעלה. אַז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בּעסער בּאַטראַכטען. אין אַ מיהל איז דאָ וואָס צו זעהען. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אזא־נ־אַנטיק, ווי דער בּאַלעק, דער קלאָץ, וואָס איז געלעגט געוואָרען, מיט אַ רעדעל בּיי'ם שפּיץ, אויף צו קערעווען די מיהל אַהין, וואו דער ווינט בּלאָזט. און אָט אויף דעם בּאַלעק האָבּען זיך די צוויי חברים אַוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבּען בּיי זיי אַ געשפּרעך, איינס פון די געשפּרעכען, וואָס האָבּען נישט קיין אָנהויבּ און האָבּען נישט קיין סוף. פּייטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאַטע האָט געהאַט אַנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מאַרק, געזעהען קלייטען. נישט איין קלייט, ווי בּיי זיי אין ווערעבּיוקע, נאָר אַ סך קלייטען. און נאָכדעם, פאַרנאַכט, אַזוי דערצעהלט פּייטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שוהל.

דער טאַטע האָט געהאַט יאָהרצייט נאָך זיין טאַטען. „נאָך מיין זיידען, הייסט עס. דו פאַרשטעהסט, פעדקאַ, צי דו פאַרשטעהסט נישט?“

עס קאָן זיין, אַז פעדקאַ פאַרשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרים ער פאָהרט-אַריין פּלוצים מיט אַ מעשה, וואָס עס קלעפּט זיך, ווי איין אַרבעס צו דער וואַנט. פעדקאַ דערצעהלט פייטלען, ווי אַזוי ער האָט פאַראַיאָהרען דערזעהען אַ פייגעל-נעסט אויף אַ הויכען בוים. האָט ער געוואָלט אַרויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט אַ שטעקען, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער גענומען וואַרפען שטיינדלעך, און האָט אַזוי לאַנג געוואָרפען, ביז ער האָט אַראָפּגעוואָרפען צוויי קליינע פאַ־בלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פייטעל מיט שרעק און פאַרקרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פאַרענטפערט זיך פעדקאַ.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פעדערלעך, געלע פיסקעלעך, גראָבע בייכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אַז אונזערע יונגע חברים, פייטעל און פעדקאַ, האָבען, נאָך דער זון אין הימעל, זיך אַרומגעקוקט, אַז ס'איז שוין צייט צו געהן אַהיים. פייטעל האָט שוין געהאַט פאַרגעסען, אַז היינט אויף דער נאַכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאַנט, אַז די מאַמע דאַרף איהם נאָך אויסצוואַגען דאָס קעפעל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך גענעבען אַ חאַפּ אויף, און פעדקא נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריס

אהיים. און בכדי איינער זאָל נישט קומען פריהער און דער אנ־דערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, גענומען פאַר די הענט און מע איז געפלויגען פייל אויס'ן בויגען אין דאָרף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דאָרף אריין, איז פאַר זייערע אויגען ארויסגעטראָטען אזא מין בילד:

נחמן ווערעביווקער'ס שטוב איז באַלעגערט מיט גויים און גויעס, שקצים און שיקסעס. קורעטשקא דער שרייבער און אָפּאנאַס דער סטאַראָסטע, דער סטארשינא און דער סאָטסקע און דער או־ראדניק — אלע דאָ. אלע רעדען, אלע פּילדערען. און נחמן מיט דער נחמנ'קע שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּיס און מאַכען מיט די הענט. נחמן האָט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שוויים מיט ביידע הענט. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פינסטער ווי די ערד... פלוצים ביים זיך איבער דאָס גאַנצע בילד. איינער טהוט א וויין אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאַנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטארשינא, מיט'ן סטאראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראדניק בלייבען שטעהן, ווי געלעהמטע. נאָר איין נחמן טהוט א קוק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אויס מיט זיינע ברייטע גווארדיאַנסקע פּלייצעס: „נו???" — און צעלאַכט זיך. און די נחמנ'קע טהוט א פּלעסק מיט די הענט און הויבט גאָר אָן צו וויינען... דער סטאראָסטע מיט'ן סטארשינא מיט'ן סאָטסקע מיט'ן אוראדניק טרעטען־ארוים און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אזעלבע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

. . . .

ט.

בײדע חברים, אי פײטעל, אי פעדקא, האָבען געהאַט נאָכדעם זײער עהרליך אױסקומעניש. און בײדע האָבען נישט פאַרשטאַנען, פאַר װאָס?

פײטלען האָט דער טאַטע, ראשית חכמה, אָפּגעשמיסען מיט דער יאַרמעלקע: „אַ יונגעלע זאָל װיסען". װאָס זאָל אַ יונגעלע װיסען?... און, אַפּנים, פאַר רחמנות האָט איהם די מאַמע צו־גענומען פונ'ם טאַטענ'ס הענט, איהם אײנגעטײלט פון איהר זײט אַ פּאָר סטוסאַקעס און טאַקי באַלד גענומען איהם אױסצװאָגען דאָס שװאַרצע קעפּעל אױף יום־טוב און האָט אַרײנגעזעצט איהם אין אַ פּאָר נײע הױזלעך — דער אײנציגער גאַרדעראָב זײנער אױף פּסח — און זי זיפּצט. װאָס זיפּצט זי?... און נאָכדעם הערט ער, װי די מאַמע זאָגט צום טאַטען: „אױ, גאָט זאָל העלפען, מע זאָל שױן איבּערקומען אָט דעם יום־טוב! עס זאָל חאָטש אָפּ־לױפען גלאַט... עס װאָלט געמעגט אַװעק דער פּסח נאָך אײדער ער איז געקומען!"... און פײטעל'ס קאָפּ קאָן נישט פאַרשטעהן, פאַר װאָס זאָל אַװעק דער פּסח אײדער נאָך ער איז געקומען?... און פײטעל בּרעכט זיך דעם מח. ער פאַרשטעהט נישט דעם טאַטענ'ס שמיץ. ער פאַרשטעהט נישט דער מאַמע'ס קלעפּ. ער פאַרשטעהט נישט, װאָס פאַר אַ מין ערב־פּסח הײנט איז אױף דער װעלט...

י.

און װיבּאַלד אַז פײטעל'ס אידיש קעפּעל פאַרשטעהט נישט, פאַרשטעהט דאָך שױן פעדקא אודאי נישט, װאָס דאָ טהוט זיך. פריהער האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען פאַר דער גריװע, גוט אָנגעריסען איהם די װײסע פלאַכּסענע האָר און נאָך געשענקט אַ פּאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פּרידאַטאָק. די פּאַטילעטש־

ניקעס האָט פעדקאַ צוגענומען, ווי אַ פילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואוינט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאַמע רעדט מיט די גויעס און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאָדנע מעשיות. אַ מעשה פון אַ קינד, וואָס אידען האָבען פאַרנאַרט צו זיך אין שטאָדט ערב פסח, אָפּגעהאַלטען אין אַ קעלער אַ טאָג מיט אַ נאַכט און געוואָלט איהם נעמען צו דער אַרבייט. האָט מען דערהערט דאָס געשריי, איז מען זיך צונויפגעלאָפען, און מע האָט אַרויסגעראַטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סימנים אויפ'ן לייב — פיער שטעך אין פיער זייטען, ווי אַ צלם...

אזוי דערצעהלט איינע אַ חוואַטסקע גויע מיט אַ ברייטען אָטשיפּעק און מיט אַ רויט פּנים. און די איבעריגע גויעס הערען זי אויס און שאָקלען מיט די פאַרבונדענע קעפּ און צלמ'ען זיך: „אוי, האָרענקאָ! אוי, לישענקאָ!"... און פעדקאַ'ס קאָפּ קאָן נישט פאַרנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת מעשה די גויעס? און וואָס פאַר שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פייטל'ען? און פאַר וואָס האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען ביי דער גריוווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאַכסענע האָר און געשענקט אַ פּאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פּרידאַטאָק? עס אַהרט איהם נישט אזוי די גריוווע, עס אַהרט איהם נישט אזוי די פּאַטילעטשניקעס. דאָס איז ער ניט זשעדנע קיינמאָל. ער וואָלט נאָר אַ בעלן זיין וויסען: פאַר וואָס עפּיס היינט אזאַ־נ־אָרענטליכע פּאָרציע — אי געטראָגען פאַר דער גריוווע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאַטי־לעטשניקעס אַ פּרידאַטאָק? פאַר וואָס?... פאַר וואָס?...

יא.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאַטע זאָגט צו דער מאַמע באַלד נאָך פּסח מיט אַ שיינענדיג פּנים, גלייך ווי עס וואָלט איהם געטראָפען מי־יודע וואָס פאַר אַ גליק. — איאָ? דו האָסט דאָך איינגעלעגט די וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאַט?... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. אוועק אונזער פּסח און זייער פּסח, און גאָרנישט!...

— דאַנקען גאָט! — ענטפערט איהם די מאַמע, און פייטעל פאַרשטעהט ווידער נישט, וואָס האָט די מאַמע מורא געהאַט?... און וואָס איז דאָ די גדולה, וואָס דער פּסח איז אוועק?... וואָלט רען נישט בעסער געווען, דער פּסח זאָל זיך נאָך ציהען און ציהען?...

פייטעל באַגעגענט זיך מיט פעדקאַן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאָן ער זיך נישט איינהאַלטען און גיט איהם באַלד איבער אַלסדינג, ווי אַזוי מע האָט ביי זיי געדאַווענט, און נאָכדעם — ווי מע האָט ביי זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אַלע פּסח'יגע מאכלים, וואָס מע האָט ביי זיי געגעסען, און פון דעם זיסען וויין, וואָס מע האָט ביי זיי גע־טרונקען. און פעדקא הערט זיך צו מיט קאָפּ און פאַרקוקט צו פייטלען אונטער'ן לייבסערדאַק. איהם חלום'ט זיך נאָך אַלע „מאַצאַ"... פּלוצים לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער גאַס אַ קוויטש מיט אַ ניגון אויף אַ סאָפּראַן־שטימע:

— חוועד־קאַ! חוועד־קאַ!

דאָס רופט די מאַמע אהיים דעם קליינעם פעדקאַ, ער זאָל גענען עסען ווארעמעס. נאָר פעדקא האַפּט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאַר דער גריווע! ערשטענס, זענען זיי דאָך נישט ביי דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פּסח"... נאָך פּסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר די אידען... ליגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווייסען קעפּעל אויף די הענט, און אקעגען איהם ליגט פייטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שווארצען קעפּעל אויף די הענט. און דער הימעל איז בלוי, און די זון ווארעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז ביי דער זייט, און דער האָהן איז דאָ מיט אלע זיינע ווייבער. און ביידע קעפּלעך, דאָס ווייסע מיט'ן שווארצען, ליגען אנגעשפּארט אויף די הענט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעביוּוקער איז נישטאָ אין דער היים. ער האָט זיך גענומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּיס האנדלען. ביי יעדען הויף שטעלט ער זיך אָפּ. גיט־אָפּ יעדען גוי דעם גוט־מאָרגען, רופט אָן יעדען באזונדער ביי'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אלסדינג אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח'יגע פּחדים... און פאַר'ן אוועקגאַנג שוין טהוט ער א טאַפּ אין וואָגען: „געפינט זיך נישט ביי דיר, גוי, עפּיס א זאַך, וואָס דו דארפסט נישט?" „נישטאָ, לאַחמאַן". „אייזענבערעך, א ביסעל הירזש, איין אַלטע זאַך, אָדער גאָר א פעלכעל?" „האָב קיין פאַראיבעל נישט, לאַחמאַן, נישטאָ גאָרנישט. א ביטערע צייט". „א ביטערע צייט? פאַר'שכור'ט מן הסתם? אזא יום־טוב!"... „ווער מיר שכור'ט? וואָס מיר יום־טוב? א ביטערע צייט!"...

דער גוי זיפצט, און נחמן זיפצט אויך. און נאָכדעם רעדט מען אַ ביסעל פון זייטיגע זאכען, אזוי עס זאָל נישט אויסזעהען, אַז ער איז געקומען האנדלען. געהט ער אוועק פון דעם גוי צום אנדערען, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּיס וואָס, און קומט אהיים נישט מיט לעדיגע הענט.

און נחמן ווערעביוקער, איין אנגעלאָדענער און אַ דערשוויצ־טער, שפּאַנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פיס אהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאַך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פאַרדיענען, אָדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה האָט ער שוין פאַרגעסען. פון די פּסח'יגע פּחדים האָט ער שוין פאַרגעסען. און דער שכן קורעטשקאַ מיט זיינע גובערנאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!...

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשׁת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

פסח מיט אַ קל־וחמר

געשריבען אין יאָהר 1912

פֶּסַח מִיט אַ קַל־וָחוֹמֶר

בין איך שוין ווידער אין דער היים — אין כתרילעווקע. א שאק מיט יאהרען ניט געוועז. איצט בין איך געקומען צו פאהרען אויף פסח צו־גאסט צו מיינע „קליינע מענטשעלעך".

דער ערשטער, וואס איז מיר געקומען אקעגען, איז געוועזן מנשה רב יחיאל דעם בעל־עגלה'ס א זוהנדעל, אויך א בעל־עגלה.

איבערגעלאזט האב איך איהם א בחור'על אהן א בארד, נאר מיט א שווארצער, עטוואס באוואכסענער גראבער ליפ. שבת און יום־טוב אין שוהל פלעגען מיר, קונדייסים, איהם פארשטופען אין א ווינקעלע און געבען בוכענצים אהן א שיעור, און ער פלעגט שווייגען. איצט טראגט ער שוין א קלאטשקעוואטע בארד, ווי דער טאטע זיינער, איהם צו לענגערע יאהר, און א לאנגע, מיט סמאלע אויסגעשמירטע, נאקידקע, ווי דער טאטע, איהם צו לענגערע יאהר. און א בארדעווודיגער, א ריהרעוודיגער און א פריילּיכער איז ער אויך, ווי דער טאטע, איהם צו לענגערע יאהר. זיין טאטע יחיאל, איהם צו לענגערע יאהר, איז געוועזן ניט גלאט א בעל־עגלה, נאר א בעל־עגלה א בן־תורה, א בעל־עגלה א למדן, א בעל־עגלה מיט א פרק משניות, מיט א מעשה, מיט א משל און מיט א מדרש. אויף זייער בעל־עגלה'שען לשון ווערט דאס אנגערופען „א בעל־עגלה מיט חריין"... פאר איהם האט א בעל־הבית גע־האט דרך־ארץ. איהם האט קיינער ניט געוואגט זאגען „דו", נאר „זייט זשע מוחל, רב יחיאל!"

איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז רב יחיאל דער בעל־עגלה, איהם אָפּגעגעבען שלום און געוואונדערט זיך, וואָס ער איז גאָר־ניט געעלטערט געוואָרען, קיין קאָפּ אפילו. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז רב יחיאל איז שוין לאַנג אויף יענער וועלט, איהם צו לענגערע יאָהר, און ער איז זיין זוהן מנשה, אָט אַ יענער בחור, וואָס מיט דער שווארצער, גראָבער, עמוואָס באוואכסענער ליפּ. אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע. ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? אויף „דו", אָדער אויף „איהר"?... איך זאָג איהם ניט „דו" און ניט „איהר".

— וואָס זשע מאַכט מען? — פרעג איך.

— וואָס זאָל מען מאַכען? — ענטפערט ער מיר. — מע בעל־עגלה'ועט... ווי דער טאַטע, מיר צו לענגערע יאָהר.

— און מע לעבט?

— מע מוטשעט זיך און מע לעבט, וויאָ! ווי דער טאַטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר... מע פאָהרט־ארוים צום וואָקזאל צוויי מאָל אַ טאָג, טאָמער וועט גאָט צושיקען פּארשוינען, און קיין פּארשוינען זענען ניטאָ, חאָטש געב זיי אַ קרענק, ווי דער טאַטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען, אַ חלירע זאָל אויף זיי קומען, מיר צו לענגערע יאָהר!...

איך האָק איהם איבער די קללות און טהו איהם אַ פרעג:

— און וואָס הערט זיך עפּים מיט'ן פּסח?

— וואָס זאָל זיך הערען? — מאַכט ער צו מיר פרייליך, ווי זיין טאַטע, איהם צו לענגערע יאָהר. — דער פּסח וועט זיין מיט אַ קל־וחומר, ווי דער טאַטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען.

— מיט וואָסער אַ קל־וחומר?

— מיט אַ קל־וחומר ווייסט איהר ניט? — און ער דרעהט אויס צו מיר דעם קאָפּ, ווי זיין טאַטע, איהם צו לענגערע יאָהר, און שמייכלענדיג דערצעהלט ער מיר אַ לאַנגע מעשה, וואָס ער האָט געהערט פון זיין טאַטען, איהם צו לענגערע יאָהר, אַ מעשה

מיט א רבין, ווי אזוי דער רבי איז געפֿאָרען אויף שבת אהיים מיט א קל־וחומר:

„איינמאָל פאָהרט זיך דער רבי אהיים מיט זיין אייגענעם בעל־עגלה. וויאָ!... פרייטאָג איז דאָס געווען, ערב שבת. פלוצים — טרראַך! געפּלאַצט א ראָד. שטעלט זיך אָפּ דער בעל־עגלה: „רבי, וויאָ! וואָס טהוט מען?"... מאַכט צו איהם דער רבי מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א בידקע איז נאָר אויף צוויי רעדער, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהר, היינט בפרט דיין וואָגען איז אויף דריי רעדער, וועט ער אוּדאי פאָהרען"..

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראַך! געפּלאַצט נאָך א ראָד. „רבי, וויאָ! וואָס טהוט מען איצט?" מאַכט צו איהם דער רבי מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א ליסעפּעד, וואָס האָט איין ראָד א גרויסע, די אנדערע א קליינע, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט צוויי גלייכע רעדער, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראַך א ראָד! „רבי, וויאָ! וואָס טהוט מען איצט?" מאַכט צו איהם דער רבי ווידער מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א שליטען, וואָס האָט גאָר קיין רעדער ניט, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט א ראָד, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראַך די לעצטע ראָד! „וויאָ, רבי! וואָס טהוט מען איצטער?" מאַכט צו איהם דער רבי מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א לופט־באַלאָן, וואָס איז ניט אויפ'ן הימעל, ניט אויף דער ערד, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס איז אינגאַנצען אויף דער ערד, וועט ער אודאי פאָהרען"...

— גוט, — זאָג איך צו מנשה'ן. — וואָס געהער זיך אָבער אָן דער קל־וחומר מיט'ן פסח?

— עס געהער זיך זעהר אָן! — מאַכט צו מיר מנשה שוין גאַנץ ערנסט. — מה־דאָך גויים, וואָס האָבען ניט קיין מצה און

עסען אכט טאָג כסדר גאָלע חמץ, שטאַרבען זיי ניט, הײנט בפרט מיר, להבדיל, כתרילעווקער אידען, וואָס פאַרמאָגען ניט קײן מצה און ניט קײן ברעקעל חמץ, וועלען מיר אודאי ניט שטאַרבען!... טפררו! אָט זענען מיר שוין אין כתרילעווקע. וואוהין וועט איהר זיך הייסען אָפּוואַרפען, רב שלום־עליכם, ווי מיין טאַטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר?...

איך קוק אויף מנשה'ן און טראַכט מיר:

„רבונו של עולם! ווי איז דאָס מעגליך? איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז ניט מנשה, נאָר זיין פאָטער רב יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק, בעת איך בין נאָך געווען א יונגעל א קונדס און מנשה א בחור'ע'ן מיט א שוואַרצער, גראָבער, עטוואָס באוואַכסענער ליפּ, וואָס מיר פלעגען איהם פאַרשפּאַרען אין ווינקעלע און געבען בוכענצים, אָדער... דאָס איז אינגאַנצען א חלום!"

די וועלט געהט צוריק

אַ סינעמאַ-פאַנטאַזיע לכּבוד חנוכּה

געשריבען אין יאָהר 1913

די וועלט געהט צוריק

א.

רב טברהמ׳עלע ווייראך בענטשט חנוכה־ליכטלעך.

אויפ׳ן לייוועגט א נגידיש הויז פון אלטפרענקישען שטאט. אלטפרענקיש, נאר רייך מעבעל. אלטמאדישע בילדער, צווישען זיי נאפאלעאן דער ערשטער, קייסער אלעקסאנדער, אויך אלטע אידישע גדולים און גאונים, מעשענע העסעם אויף די וואנט מיט סטרינעווע ליכט. פון דעם גלעזערנעם אלטען שראנק קוקען־ארויס גאלדענע און זילבערנע כלים. צווישען זיי איין אלטער בעכער, איין אלטער הדס. גאנץ פארענט ביי דער טיר א גרויס זילבערן חנוכה־לעמפעל, פיליגראנע ארבייט, אונטערגעהאלטען מיט צוויי לייבען; אויבען פויגלען מיט מאדנע אויסגעדרעהטע קעפ. אלץ איז פארטיג צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער בעל־הבית אליין, רב אברהמ׳עלע ווייראך, א גביר׳ישער יונגערמאן, א טאטע פון קינדער, שטעהט גרייט מיט׳ן וועכסען ליכטעל (דער שמש) אין האנט; ער ווארט נאר אויף דער בעל־הבית׳טע מיט די דיענסטען — זיי זאלען ארייגקומען פון קיך הערען איהם חנוכה־ליכטלעך בענטשען. עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין פריהער די

בעל־הבית'טע, נחמה ווייראך, א ווייבעל א יפת־תואר, א מך ציערונג; איהר געהט־נאך א קינד, א יונגעלע פון א יאהר זיעבן אכט, מיט א זיידען העמדעלע און מיט א גאלדגעארבייט סאמעטען יארמעלקעלע אויפ'ן קאפ. באלד קומען־אן אויך די דיענסטין, א אידינע א קעכין, א מיידעל א פאקאיאווע, א יונג א משרת מיט פעטע באקען און א ציקאווע אידעל א מלמד אין איין אטלאסענער קאפאטע מיט א פעלצען קאפעלישעל אויפ'ן קאפ. רב אברהמ'עלע ווייראך מאכט די ברכה, בויגט זיך צו, צינדט־אן די ליכטלעך, א ליכטעל נאך א ליכטעל. דער גאנצער עולם ענטפערט אמן. אלע נימ'ער זאגען־ארויס פרייד, אלע אויגען פינקלען. רב אברהמ'עלע ווייראך נעמט־ארויס דאס בייטעלע, גיט דעם קינד חנוכה־געלט. די דיענסטען געהען־אפ. עס ווערט א באוועגונג אויפ'ן עקראן — עס קומען־אן איינס נאך איינס געסט, קרובים, שכנים און גלאט אידען בעלי־בתים פון שטאדט. אלע באגריסען די בעלי־בתים, געבען דעם קינד חנוכה־געלט. די געסט זעצען זיך אויס דערווייל ביי די קליינע טישלעך. מע שפיעלט ווער אין דאמינא, ווער אין שאך. מע גרייט צום טיש. מע שטעלט־אויס שטוהלען. דער בעל־הבית זעצט זיך אויבען־אן. די בעל־הבית'טע בעט דעם עולם צום טיש. די דיענסטען טראגען־אריין אין גרויסע פאלומעסקעס געבאקענע לאטקעס, שמאלץ און גריוועץ און אנדערע גוטע זאכען. עס גיסט זיך ווײַן, אזוי ווי וואסער. דאס קליינע איציקעל חאפט זיך אלע מאל ארויס פון טיש, שפיעלט אין דריידעל. אויפ'ן עקראן שפיעגעלט זיך אפ דאס דריידעל מיט די אותיות: נ. ג. ה. ש. דער עולם קלויבט נחת פונ'ם קינד. מע טרינקט לחיים.

ב.

ביי איסאק אבראמאָוויטשען בענטשט מען חנוכה־ליכטלעך.

אויפ'ן עקראַן דאָס זעלבע הויז — באַנייט. נייע בעלי־בתים. אין די שטריכען פונ'ם בעל־הבית איז צו דערקענען דעם קליינעם איציקעל. ער איז אויסגעוואַכסען. ער איז שוין אליין א גביר, א גרויסער גביר. זיין נאָמען איז שוין איצט איסאַק אבראמאָוויטש. ער האָט א ווייב א גרויסע אַריסטאָקראַטקע. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ רופט מען זי — זי פיהרט די שטוב קוממיות'דיג, הויך־הויך אַריסטאָקראַטיש. דאָס הויז איז דאָס זעלבע, נאָר אַנדער מעבעל, אַנדערש באַפּוצט, מאָדערן־סטיל. פון די אַלטע העסעס איז נישטאָ קיין זכר. די אַלטע בילדער אַראָפּ. אויף זייער אָרט הענגען נייע, מאָדערן־בילדער. מע וואַרט אויף געסט. עס שטעהען טישלעך, גרינע טישלעך. אויף די טישלעך ליגען צוגעגרייט פּעשלעך קאָרטען, שטיקלעך קרייד מיט בערשטעלעך — דער גאַנצער קלאָפּערגעצייג. אין ווינקעל ביי דער טיר הענגט דאָס אַלטע זילבערנע חנוכּה־לעמפּעל — פון יוצא וועגען, צוליעב'ן טאַטען — איין אַלטע טראַדיציע פאַרבליבען פון אַמאָליגע יאָהרען.

איסאַק אבראמאָוויטש'עס בן־יחיד'על, י א ש ע נ ק ע, שפּיעלט זיך דאָרט ערגיץ מיט דער באָנע (א כריסטין). אַלע מינוט קומט יאַשענקע אריין און אַרויס. די באָנע לויפט איהם נאָך און שלעפּט איהם אַוועק. איינציגווייז קומען זיך צונויף די געסט, לויטער אַריסטאָקראַטען, מיט זייערע ווייבער, דאַמען־אַריסטאָקראַטקעס. אַלץ איז אויסגעפּוצט אויפ'ן שענסטען אָרט. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ נעמט־אויף די געסט. עס קומט־אריין פון א זייטיג חדר דעם בעל־הבית'ס פאָטער, רב אברהמ'על

וויראַך, שוין רעכט ווייס, געהט־צו צום לעמפּעל, וואָס ביי דער טיר, בויגט זיך צו, בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. עס רייסט זיך אַריין דער קליינער יאַשענקע. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָווגאַ קוקט ביין אויף דער באָנע; יענע שלעפּט איהם אַרויס.

אויף אַ מינוט טהוט דער עולם אָן די הימלען. דער אַלטער בענטשט־אָפּ חנוכּה־ליכטלעך, געהט באַלד אַוועק. דער עולם איז איבערגעקומען. דאַנקען גאָט... מע טהוט־אויס די היטלען, מע זעצט זיך אַוועק אַרום די גרינע טישלעך, מע נעמט זיך צו דער אַרבּייט.

ג.

קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ האָט געהייסען!

אויפ'ן עקראַן — אַ קינדער־חדר'על. אַ סך שפּיעלעכלעך און צאַצקעס. אין ווינקעל אונגעגרייט אַ בוים — אַ יאָלקע — באַציימענס, לכּבוד כּריסטמאַס, פיין צוגעקלויבען, שוין מיט ליכטלעך, און ווי מיט שניי באַדעקט. יאַשענקע רייסט זיך צו דער טיר. ער וויל דוקא אַהין, אין זאַל, וואו די געסט. די באָנע האַלט איהם דוקא צו, לאָזט איהם דוקא ניט. ער רייסט זיך, און זי לאָזט איהם ניט. יאַשענקע דאַרף ניט זעהען, ווי מע בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ האָט אַזוי געהייסען!...

ד.

זו'ער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דער־לעבען?

אויפ'ן לייוועגט די זעלבע זאַל. איסאַק אַבראַמאָוויטש וויראַך שוין אויך ווייסליך געוואָרען. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ איז די זעלבע קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ, נאָר שוין ניט אַזוי גייציג, ווי

פריהער. א שטילע מרה־שחורה ליגט אויף זייערע פנים'ער, ווי אויך אויף די פנים'ער פון די געסט, וואס קומען שוין ניט מיט אזא אימפעט און זע־ען זיך ניט אזוי האסטיג צו די גרינע טישלעך. קענטיג, אז יעדער טראגט א זארג ביי זיך אין הארצען, טיעף פארבארגען. דאס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל הענגט זיך אליין אויפ'ן זעלבען ארט, ביי דער טיר. נאר נישט דער אלטער רב אברהמ'עלע ווייראך געהט־צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער אלטער רב אברהמ'עלע ווייראך איז שוין לאנג אויפ'ן הייליגען ארט. דא אין זאל, אין א שווארצער ראם געפאסט, הענגט זיין בילד — א גרייז־גרויער מאן מיט טיעף־פארזארגטע אויגען. חנוכה־ליכטלעך בענטשט א יונגער בחור, א סטודענטעל מיט רויטע בעקלעך. נאכ'ן פנים איז צו דערקענען, ווער דאס איז. דאס איז יאשענקע אזוי אויסגעוואכסען. ארום איהם — נאך עטליכע סטודענטלעך, אלע אין די היטלען. נאך די סימנים פון זייערע פנים'ער און באוועגונגען איז צו דערקענען, אז די געסט זענען טיילווייז איבערראשט, טיילווייז צופריעדען: „ווייראכ'ס זוהנדעל שיינט א ציוניסט"... טאטע־מאמע קוקען זיך איבער א ביסעל פארשעמט. קלעאפאטרא דאווידאוונא פייערט. זי האט זיך קיינמאל ניט גערעכט, אז ביי זיי זאל אויסוואכסען אזעלכעס... אזעלכעס... זי קנייטשט מיט די פלייצעס, זי ברעכט די הענט, זי קוקט פארזארגט אויף איהר קינד און אויף די געסט, האלב געשמייכעלט, האלב גרייט צו בעטען ביי זיי מחילה, גלייך ווי זי וואלט זיך פארזינדיגט קעגען עמיצען.

איהרע אויגען זאגען:

— די וועלט געהט צוריק!... ווער ווייסט, ווער ווייסט, וואס מיר וועלען נאך דערלעבען?...

שלח=מנות

א ב י ל ד

געשריבען אין יאָהר 1916

שלח-מנות

האלב וואכעדיג, האלב יום-טוב'דיג, מיט א זיידענער פע-טשיילע און מיט א פארטוך, שטעהט די מאמע ביי'ם טיש, שטארק צעטראגנע. עפיס א ווערטעלע אויסצורעדען — כמעט א מאה שלח-מנות'ען אפנעמען און כמעט א מאה שלח-מנות'ען אפשיקען. קיינעם נישט אנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען וועמען וואס פאר א שלח-מנות מע באדארף אפשיקען. צום ביי-שפיעל: אז יענער שיקט אייך איין פלעדעל, צוויי קישעלעך, איין טאהינדעל, צוויי שטיקלעך טארט, איין האניג-טייגעל מיט צוויי צוקער-לעקאכלעך, — באדארפט איהר איהם אפשיקען, גע-וועהנליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאהינדלעך, איין שטיקעל טארט, צוויי האניג-טייגלעך מיט דריי צוקער-לעקאכלעך. מע באדארף האבען א קאפ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען א חתונה, ווי עס האט זיך אמאל שוין געטראפען ביי אונז אזא אומגליק, דאס הייסט, מע האט אפגעשיקט איינער א נגידית'טע צוריק איהר אייגענעם שלח-מנות, האט זיך דאס געטהאן! עס איז ארויס א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאנדאלען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוועהנליך... היינט די מענטשען, וואס ברענגען דעם שלח-מנות, באדארף מען אויך עפיס שענקען, וועמען א קאפיקע, און וועמען צוויי, און וועמען נאך מעהר ווי צוויי... אט עפענט זיך די טיר און סע קומט-אריין א מיידעל מיט שווארצ-רויטע האר און מיט א סך קלייען אויפ'ן פנים — דאס איז

מיין רבינ'ם אַ מיידעל. זי געהט־אַרום פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט־צונויף די שלח־מנות'ען פאַר'ן רבין. זי טראָגט אין האַנט אַ שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטיכעל. אינ'ם שעלעכעל ליגט אַ לעקאַכעל, אינ'ם לעקאַכעל שטעקט אַ ראָזינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט־אויף דאָס טישטיכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע. און אויך דעם מיידעל רוקט זי עפּיס אין האַנט אריין. דאָס רויטע מיידעל ווערט נאָך רויטער און ווינטשעוועט, ווי איין אַלטע: „דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט־אריין אַ געשוואָלען בחור'על מיט איין אויפגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פּעטשיילע. איין אויג אַ קליינס, דאָס אַנדערע אַ ביסעל גרעסער. אין האַנט האַלט ער אַ מעשען טעצעל. אויף דעם טעצעל ליגט אַ פלעדעל, אויפ'ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט אַ פישעלע. דאָס פישעלע איז אָנגעפילט מיט האָניג־פאַרפעל. און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פּאָר קערבלעך פּאַפּיערענע. דאָס געשוואָלענע בחור'על געהט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיפּט־אויס אין איין אָטעם, ווי אויסגעלערענט אויף אויס־ווענינ: „אַ גוט יום־טוב, דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... דאָס געשוואָלענע בחור'על נעמט־אָפּ זיין רח"ש און געהט־אַוועק אָהן אַ „זייט־געזונט", וואָרום די ווינטשעוואַניע האָט ער על־פי טעות אויסגעכאַפּט פריהער. און עס קומען־אָן אַלע מאָל נייע פּאַרשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען: פונ'ם דיין, פונ'ם חזן, פון די שוחטים, פונ'ם סופר, פונ'ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ'ם בעל־תוקע, פונ'ם בעל־מגילה, פונ'ם מנקר, פונ'ם וואַסערפיהרער, פונ'ם בעדער (אויך כלי־קודש!), און נאָך די דאָזיגע אַלע קומט צו געהן וועלוועל דער שמש אַליין, נעבאָך אַ קראַנקער, אַ הייזעריגער, אַ יאַדעשליוועד. ער בלייבט שטעהן אַ ווייַלע ביי דער טיר, האַפּט זיך ביי'ם האַרצען און פאַרהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס ? — פרעגט איהם די מאַמע שוין רעכט מיעד פון דער אַרבייט.

— מע האָט אייך געשיקט שלח־מנות — מאַכט װעלװעל און באַװײזט אַ לעקאַכעל אין האַנט. — דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער...

— פון וועמען איז ? — פרעגט איהם ווידער די מאַמע און לעגט־אַריין די האַנט אונטער'ן פאַרטוך ; זי זוכט אַ מטבע.

— פון מיר טאַקי אַליין, דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער... — מאַכט וועלוועל און פאַרהוסט זיך. — האָט קיין פאַר־איבעל ניט, וואָס אַליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... געוועזן איין מיידעל, איז זי, ניט דאָ געדאַכט... איהר געדענקט דאָך מיין פראַדלען, עליה השלום ?...

וועלוועל דער שמש פאַרהוסט זיך אויף אַ גאַנצער מינוט, און די מאַמע טהוט זיך אַ חאַפּ צו דער קעשענע, נעמט־אַרויס עטליכע מטבעות מיט אַ מאָל און רוקט איהם אַריין אין האַנט אַריין, און איז איהם מכבד, אויסער דעם, מיט אַ שטיק טאָרט און מיט אַ פּאָר פלעדלעך. וועלוועל שטופּט דעם טאָרט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אַריין, דאַנקט און ווינטשעוועט : „דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער", און פאַרהוסט זיך ווידער אַ מאָל. איך טהו אַ קוק אויף דער מאַמע — און דערזעה, אויף איהרע שענע אויגען הענגט אַ טרער.

וועלוועל דער שמש האָט מיט זיין שלח־מנות, וואָס ער האָט געבראַכט „פון זיך אַליין", אַ ביסעל פאַרשטעהרט אונז דעם יום־טוב. אָבער ניט אויף לאַנג. באַלד נאָך זיין אַוועקגאַנג קומען־אָן נייע פאַרשווינען מיט נייע שלח־מנות'ען. און די מאַמע האַלט אין איין טיילען געלט : אַ גראָשען אויף צווייען, צוויי גראָשען אויף דרייען. און איטליכער באַזונדער באַקומט אַ שטיקעל טאָרט, אַ

פלעדעל, אָדער א לעקאכעל — לאָז א־ין אָרעמאַן אויך וויסען פונ׳ם הייליגען יום־טוב...

— דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער..

— גם אַתּם! דערלעבט אויך איבער־א־יאָהר!...

די געפעהרלעכע מצה

מעשה׳לעך פאַר אידישע קינדער

ניט באַוואוסט, ווען ס׳איז געשריבען
(געדרוקט פון איין איבערגעבליבענעם כתב־יד)

די געפעהרליכע מצה

אמאָל איז געווען א מלך. דער מלך איז געווען א גרויסער און א שטאַרקער, נאָר ער האָט נישט ליעב געהאַט קיין אידען. האָט ער ארויסגעגעבען אלע מאָל אויף זיי נייע גזירות, ווי פרעה מלך מצרים.

איינמאָל — פסח איז דאָס געווען — האָבען זיך צונויפ־געקלויבען ביי איהם אין סענאַט אלע מיניסטאָרען און מע האָט זיך אוועקגעזעצט טראַכטען, וואָס פאר א נייע גזירה זאָל מען ארויסגעבען אויף די אידען?

אידען זאָלען ניט טאָרען זיצען אומעטום — איז שוין דאָ. אידען זאָלען ניט טאָרען זיין קיין אָפיצירען — איז שוין דאָ. אידישע קינדער זאָלען ניט טאָרען לערנען אין די גימנאַזיעס — איז שוין דאָ.

איז איינעם איינגעפאלען, ער זאָל ארויסטרעטען קעגען מצה. איז ער ארויס מיט א מסירה — אזוי און אזוי. דיינע אידעלעך, אז עס קומט פסח, באַקען זיי אָן אויף אכט טאָג כסדר אזעלכע טרוקענע קיילעכיגע קאַרזשעקלעך, וואָס מע רופט זיי מצה. ווער ווייסט, וואָס דאָס איז פאר א מין מאכל! עס וואָלט געווען מעהר ווי רעכט, מע זאָל זיי פארבאָטען עסען מצה.

האָט זיך דער מלך פאַרטראַכט און האָט ארויסגעגעבען א באַפעהל, מע זאָל איהם ברענגען א מצה.

האָט מען זיך צעלאָזט איבער דער הויפּטשטאָדט זוכען אַ אידען, נאָר מע האָט נישט געקאָנט געפינען קיין אידען. און אַז מע האָט געפונען אַ אידען און געפאָדערט פון איהם אַ מצה פאַר'ן מלך, האָט ער געשוואָרען, אַז ער עסט ניט קיין מצה. (די אידען האָבען פאַרשטאַנען, אַז דאָ מוז זיין אַ נייע גזירה).

קוים מיט צרות מיט לייד האָט מען געפונען אַ אידען, וואָס האָט ניט מורא געהאַט אויסצוזאָגען, אַז ער עסט מצה. און מע האָט גענומען ביי איהם אַ מצה און מע האָט געבראַכט די מצה אין סענאַט פאַר'ן מלך.

דערזעהען די מצה, איז זי דעם מלך געפעלען געוואָרען, און ער האָט זי פאַרזוכט און שטיקלעכווייז געגעסען־געגעסען, ביז ער האָט זי אויפגעגעסען.

און אַז ער האָט זי אויפגעגעסען, האָט זיך דער מלך געפיהלט נישט גוט. און אַלע מאָל ערגער און ערגער. און אַז ס'איז איהם געוואָרען גוט שלעכט, האָט מען אַראָפּגעבראַכט די בעסטע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען פון לאַנד, און זיי האָבען אויסגעפונען, אַז ביי'ם מלך אין בויך געפינט זיך עפּיס אַ זאַך, וואָס טהוט איהם צום טוידט.

האָט דער גרעסטער פון די פּראָפעסאָרען צוגעלעגט איין אויהער צום מלכ'ס בויך און גענומען זיך צוהערען. הערט ער, ווי עמיצער זינגט דאָרטען. רופט ער זיך אָן צום מלך: „אדוני קיניג! אויב דו וועסט מיר דערלויבען, וועל איך זיך דורכרעדען מיט דעם, וואָס געפינט זיך ביי דיר אין בויך". זאָגט צו איהם דער מלך: „רעד". רופט זיך אָן דער פּראָפעסאָר צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „זאָג מיר, ווער ביזט דו?" ענטפערט איהם יענער: „איך בין אַ איד". „וואָס טהוסט דו דאָ?" „גאָרנישט". „אפשר וואָלסט דו ארויס?" „איך וויל נישט". „פאַר וואָס?" „דאָס איז מיין עסק". „געהסט דו ארויס, באַקומסט דו אַ מתּנה". „מיר וויסען שוין, וואָסער אַ מתּנה: מע שיקט מיך ארויס אין

פיער און צוואנציג שעה". „פאר וואס?" „דערפאר, וואס איך בין א איד, און א איד טאר דא ניט זיין". „אבער אז מע וועט דיר צוזאגען, אז דו מעגסט דא זיין?" „מיר אליין איז בלאטע; איך וויל, אז אלע אידען זאלען דא מעגען זיין".

פונ'ם דאזיגען שמועס האט דער מלך געפיהלט זעהר נישט גוט. דער איד האט גערעדט מיט הענט און מיט פיס און מיט אלע אברים, און דער מלך האט געמיינט, אז ס'איז איין עק פון זיין לעבען. האט ער אנגעהויבען בעטען ביי די פראפעסארען, זיי זאלען זעהען מאכען איין עק. רופט זיך אן דער עלטסטער פון די פראפעסארען צו דעם וואס ביי'ם מלך אין בויך: „דער מלך זאגט דיר צו, אז דו וועסט דא מעגען זיין וויפיעל דו ווילסט". „האב איך דאך געזאגט שוין, אז פאר מיר אליין איז בלאטע; איך וואלט ווע̇לען, אז אלע אידען זאלען מעגען". „גוט, אלע אידען ווע̇לען מעגען, אבי געה־ארויס וואס גיכער". „ווער זאגט דאס?" „דאס זאגען מיר, דאקטוירים, נאר אזוי איז דער ווילען פונ'ם מלך". „פון וואנען וויים איך דאס?" „האסט דאך געהערט, ווי דער מלך זאגט". „דער מלך זאגט — דאס איז נאך אלץ ווענינ. איצט, אז סע טהוט איהם וועה, זאגט ער; שפעטער, אז ס'וועט איהם אויפהערען וועה טהון, וועט ער זאגען עפים אנדערש. אזוי ווי פרעה מלך מצרים". „וואס זשע ווילסט דו?" „וויל איך, ער זאל עס חתמ'ענען, ארויסגעבען אויף פאפיער, דורכפיהרען דורכ'ן סענאט"...

און דער איד, וואס ביי'ם מלך אין בויך, האט גענומען אזוי שטארק ווארפען מיט הענט און מיט פיס, אז דער מלך האט שוין מעהר נישט געקאנט איבערטראגען די וועהטיגען. האט ער גע־הייסען, מע זאל צונויפרופען די מיניסטארען און מע זאל אנ־שרייבען א פאפיער, צולעגען דעם מלכ'ס חתימה און דורכפיהרען דורכ'ן סענאט א נייעם געזעץ, אז אידען מעגען וואהנען דא אין דער קרוינשטאדט און אומעטום אינ'ם גאנצען לאנד פראנק און פריי — והכל שריר וקיים.

און ווי נאָר דער איד האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך גע־געבען א שפּאַר־ארויס דורכ'ן מינדסטען פינגערעל פונ'ם מלכ'ס לינקער האנט, זיך פארנייגט פאר'ן גאנצען סענאט און איז גלייך אוועק צו זיינע ברידער זוכען געשעפט.